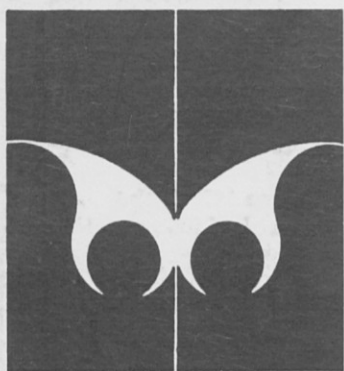

njižnica

29, 4 Ljubljana 1985

ZVEZA BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Knjižnica. Glasilo zveze bibliotekarskih društev Slovenije: II/1958 (2 din), III/1959 (6 din), IV/1960 (6 din), V/1961 (6 din), VI/1962, št. 3/4 (3 din), VII/1963, št. 1/3, 3/4 (10 din), VII/1964, št. 1/2, 3/4 (10 din), IX/1965 (10 din), X/1966 (20 din), XI/1967 (20 din), XIV/1970 (20 din), XV/1971 (20 din), XVI/1972 (20 din), XVII/1977 (20 din), XVIII/1974 (30 din), XX/1976 (30 din), XXI/1977 (30 din), XXII/1978, št. 1/2, 3/4 (30 din), XXIII/1979 (30 din), XXIV/1980 (30 din), XXV/1981 (60 din), XXVI/1982, št. 1/2, 3/4 (200 din), XXVII/1983, št. 1-4 (200 din), XXVIII/1984, št. 1/2, 3/4 (200 din).

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA, LJUBLJANA

Höfler J. in Klemenčič I.: Glasbeni rokopisi in tiski na Slovenskem do leta 1800. Katalog. Ljubljana 1967 (15 din)

Bajec J.: Slovenski časniki in časopisi 1937—1945. Ljubljana 1973 (100 din)

ISBD(M). Mednarodni standardni bibliografski opis monografskih publikacij. Ljubljana 1975 (20 din)

ISBD(S). Mednarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacij. Ljubljana 1975 (20 din)

Katalog rokopisov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani: Ms 1-99 (100 din), Ms 400-699 (100 din), Ms 700-999 (100 din), Inventarizirano gradivo (200 din), Ms 100-399 (150), Ms 1000-1170 (150 din)

Obvestila republiške matične službe (20 din)

Slovenska bibliografija za leto: 1954 (15 din), 1955 (13 din), 1956 (30 din), 1957 (45 din), 1958 (30 din), 1959 (25 din), 1960 (32 din), 1961 (32 din), 1962 (32 din), 1963 (32 din), 1964 (180 din), 1965 (36 din), 1966 (44 din), 1967 (44 din), 1968 (80 din), 1969 (180 din), 1970 (180 din), 1971 (200 din), 1972 (250 din), 1974 (350 din), 1973 (800 din), 1975 (1250 din), 1976 (1800 din), 1977 (5000 din)

Standardi za javne knjižnice. Ljubljana 1976 (5 din)

Vodič po knjižnicah slovenskih univerz. Ljubljana 1976 (5 din)

Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice, I. Ljubljana 1974 (40 din)

oh

UDK 01.002(497.12)(09)

KNJIŽNICA Glasilo Zveze bibliotekarskih društev Slovenije 29 (1985)
LIBRARY Journal of Federation of Slovene Library Association 29 (1985)
ARTICLES

KNJIŽNICA

GLASILO ZVEZE BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

LETNIK 29

LJUBLJANA 1985

To priročnik služi opremljenosti delavca na prostem prostovolje.

KNJIŽNICA. Glasilo Zveze bibliotekarskih društev Slovenije. 29
(1985)4

LIBRARY. Journal of Federation of Slovene Library Association. 29
(1985)4

KNJIŽNICA

ANALIZIJA AKAZIŠKIH ANTITIZIVINU NI ANDORNA

GLASILO ZVEZE BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

de leta 1899. Katalog. Ljubljana 1967 (18. del)

Bajec J.: Slovenski časnik in časopis 1837--1845. Ljubljana 1973
(198 del)

ISROD. Mednarodni katalogski inštitutski opis bibliografskih
publikacij. Ljubljana 1975 (20 del)

ISROD. Mednarodni katalogski inštitutski opis serijskih publi-
kacij. Ljubljana 1975 (20 del)

Katalog knjižnic Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani:
M. 1-36 (100 del), M. 37-66 (100 del), M. 67-93 (100 del),
M. 94-120 (100 del), M. 121-150 (100 del), M. 151-180
(100 del)

Govorila republiške matice slove (36 del)

Slovenska knjižništva v svet: 1934 (15 del), 1935 (15 del), 1936
(15 del), 1937 (15 del), 1938 (15 del), 1939 (15 del), 1940
(15 del), 1941 (15 del), 1942 (15 del), 1943 (15 del), 1944
(15 del), 1945 (15 del), 1946 (15 del), 1947 (15 del), 1948
(15 del), 1949 (15 del), 1950 (15 del), 1951 (15 del), 1952
(15 del), 1953 (15 del), 1954 (15 del), 1955 (15 del), 1956
(15 del), 1957 (15 del), 1958 (15 del), 1959 (15 del), 1960
(15 del)

Izdaja (Editor): ZVEZA BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE — Uredniški svet (Editor Board): Dane Debič (predsednik — president), (člani — members); Stane Cehovin, Franc Drolc, Vilenka Jakac-Bizjak, Primož Južnič, Janez Mrdavšič, Božena Orožen, Nataša Petrov, France Planteu, Jože Vugrinec — Uredili (Redactors): Jože Sifrer (glavni urednik — chief redactor), Miha Glavan in Stane Cehovin — Prevajalka v angleščino (translator of English: Eva Kodrič — Naslov uredništva in uprave (Adress of Redaction and Administration): Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 61000 Ljubljana, Jugoslavija, Natisnila (Printing-House) tiskarna Tone Tomšič, Gregorčičeva 25-A, 61000 Ljubljana, Jugoslavija — Naklada 1200 izvodov (printed in 1200 copies)

Po pristojnem sklepu oproščeno davka na promet proizvodov.

KAZALO — INDEX

ČLANKI — ARTICLES

Mlakar Andrej: Razvoj in tipologija knjižničnih zgradb — Library Building: Development and Typology 255

Korže-Strajnar Ančka: Slovenske relacije prostorskega načrtovanja, gradnje in opremljanja knjižnic — Library Planning, Construction and Furnishing in Slovenia 265

Mihelčič Tomaž: Tehnični, ekonomski in sanitarni optimumi pri načrtovanju knjižnic — Technical, Economical and Hygienic Optimums for Library Planning 278

Mohar Mihaela: Problematika gradnje SIK v ljubljanskem prostoru — The Problems of Building Public Librarien in Ljubljana 286

Kobe Tomaž: (Ne)primernost nekaterih prostorskih rešitev in opreme v Centralni ekonomski knjižnici — Some Un-suitable Space and Equipment Solutions in the Central Economic Library in Ljubljana 301

Čučnik-Majcen Nada, Slajpah Mara, Koželj Jože: Prizadevanja za gradnjo Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani — Efforts to build the Central Technical Library of the University Edvard Kardelj of Ljubljana 314

Fili Marta: Gradnja splošnoizobraževalne knjižnice kot kulturnega prostora občine — Public Library as Communiti's Cultural Centre 327

Pugelj Nika: Problematika potujočega knjižničarstva (bibliobusov) z vidika sedanjih in razvojnih tehnično-strokovnih možnosti — Travelling Library (Bookcar): Present and Future Possibilities Depending on Technical and Professional Development 334

Cankar Marija: Gradnja in oprema šolskih knjižnic — prikaz normativov, smernic in navodil — Construction and Outfit of School Libraries — Standards, Gudelines and Directives 348

Pirman Drago: Neustreznost gradnje in opreme šolskih knjižnic na Slovenskem (Poskus pregleda dejstev z očmi šolskega knjižničarja) — Unsuitable Lay out and Furnishing of School Libraries (School Librarian's Analysis) 363

RAZVOJ IN TIPOLOGIJA KNJIŽNIČNIH ZGRADB

Andrej Mlakar, samostojni arhitekt, Ljubljana

UDK 727.8(091)

MLAKAR Andrej: Razvoj in tipologija knjižničnih zgradb. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, str. 255—264.

Članek opisuje razvoj knjižničnih zgradb od začetka našega štetja do danes, od skromnih armarijev (pultov-omar) do malih obokanih sob in bralnih niš, ki se pojavijo v 17. stoletju. V renesansi se začno knjižnice večati (bazilikalne knjižnice), po zasnovi so vse bolj razkošne. V baroku se pojavijo dvoranske knjižnice, kjer so knjige razporejene ob stenah. V 19. in 20. stoletju se začno prostori knjižnice diferencirati, ločijo se čitalnice in skladišča za knjige, pojavijo se prostori za obdelavo knjig.

UDC 727.8(091)

MLAKAR Andrej: Library Building: Development and Typology. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, p. 255—264.

Development of library buildings is illuminated from the first century AD to the present — from humble armariums to small arched rooms and reading niches which appeared in the 17th century. Renaissance (basilican) libraries were larger, while libraries of baroque already had books stored on shelves along the walls. The integrity of library space is ruined in the 19th and in the 20th centuries. Book storage and library offices are separated from the reading rooms.

1. Uvod

Prispevek opisuje razvoj prostorov, iz katerih so se razvile knjižnice. Opisan je razvoj, ki poteka od začetka našega štetja, od bogatih klasičnih knjižnic prek skromnih omar — armarijev in obokanih hiš, kjer so se shranjevale knjige. Opisane so bogate renesančne in baročne knjižnice in razvoj do danes, ko je organizacija knjižnice vse bolj specializirana in zahtevna.

2. Obdobje klasike

Za področja, kjer je bila razširjena grška in rimska kultura, nam je znano, da so povsod cvetele lepe umetnosti in da je bilo znanje cenjeno.

Za čas pred začetkom našega štetja zgodovinarji poročajo, da so obstajale izredno bogate knjižnice v Aleksandriji, kjer je bilo shranjenih nad 200.000, po nekaterih podatkih pa celo 700.000 svitkov.

Rimski arhitekt in zgodovinar Vitruvij omenja bogate helenistične knjižnice v Pergamonu, rimske biblioteke v Efezu, v Timgadu in Atenah. Za vse te knjižnice navaja, da so bile »ad comunem delectationem«, kar pomeni, da so bile namenjene razvedrilu vseh.

Nemirni časi, ki so spremljali razpadanje rimskega imperija, so zmanjšali zanimanje za lepe vede in Ammianus Marcelinus za čas okoli leta 375 navaja, da je knjižnic vse manj in da bodo glede na hude čase za vedno ostale zaprte kot grobovi.

Z vse večjim vplivom krščanstva pa se začno knjižnice ponovno odpirati in razvijati. Bistvena sprememba, ki povzroči nov razcvet knjižničarstva, je zamenjava nekdanjega krhkega papirusa z mnogo bolj obstojnim in trajnejšim pergamentom. Nov material je povzročil tudi novo vezavo, nastala je knjiga. Tako nastane v obdobju četrtega in petega stoletja knjiga v obliki kodeksa, ki je potrebovala trdne platnice v obliki deščic, prevlečenih z usnjem, z okovanimi in okrašenimi vogali.

3. Zgodnje krščanstvo, romanika

Prvikrat je po razpadu rimskega cesarstva ponovno omenjena biblioteka po izgradnji samostanov pri Skvilaciji in na Monte Casinu. Ohranjeno je Benediktovo pravilo o življenju menihov, kjer piše, da morajo menihi brati poleti najmanj dve uri na dan in da so jim v ta namen na razpolago »singulis codices de bibliotheca« (posamezni zvezki iz biblioteke). Kakšna pa je bila videti taka biblioteka, nam prikazuje podoba v knjigi Codex Ammiatinus iz šestega stoletja, ki prikazuje svetega Ezro, ki pred odprto omaro s policami, na katerih so položene knjige, zapisuje »zakon«. Podobna omara za knjige je prikazana tudi na mozaiku v cerkvi Galle Placidie v Ravenni, ki je iz leta 425.

4. Srednji vek, gotika

Ob razpadu Rima kot mesta in s tem tudi celotnega imperija je prenehalo tudi lahkotno in udobno življenje v mestih. Mesta niso imela več v oblasti zaledja in delovne sile, ki jih je vzdrževala. Pričenjali so se tudi vse pogostejši barbarski vpadi. Zaradi vsega

tega se mesta, ki so jih Rimljani postavljali na izpostavljenih legah. selijo na varnejše, bolj zaščitene ter težje dostopne kraje (Emona na sredi ravnine, Stara Ljubljana pod hribom).

Veliki duhovi takratnega časa, ki so vodli umik iz mest, so se zavedali vseh ugodnosti, ki so jih puščali za seboj. Bila pa je to združba enako mislečih ljudi, ki so se po razcvetu krščanstva, v okviru katerega so našli svoje duhovne ideale, začeli organizirati v samostanskih redovih. Življenje v samostanih je bilo umaknjeno od nemirnega zunanjega sveta in skrajno disciplinirano organizirano. Pogovorni jezik je bila latinščina, veliko pozornost pa so posvečali ohranjanju grške in rimske kulture. Po svoji družbeni organizaciji je bil tak samostan prava Aristotelova družba med seboj enakih. Temu je bila podrejena tudi tlorisna dispozicija samostana, ki je v svoji idealni zasnovi prikazana na pergamentu iz samostana svetega Galla.

Načrt za samostan svetega Galla iz začetka devetega stoletja prikazuje idealno shemo, ki sicer ni bila realizirana, vendar pa že predvideva prostor za pisanje in shranjevanje knjig. Načrt prikazuje ob severni strani cerkvene apside dvonadstropni kor z napisom »infra sedes scribentium, supra bibliotheca« (skroptorij spodaj, zgoraj biblioteka).

Znano je, da so do približno trinajstega stoletja v samostanih predvsem zbirali in prepisovali knjige. Klasične tekste so iz razpadajočih papirusov prepisovali na trdnejši in obstojnejši pergament. Shranjevali in prepisovali so religiozne in posvetne knjige.

V času od desetega do trinajstega stoletja so nekateri pomembnejši samostani imeli že po več sto zvezkov. Cluny, ki je bil v dvanajstem stoletju ena najmogočnejših opatij na Zahodu, je imel okoli petsto zvezkov, Durham v Angliji okoli petsto petdeset, Canterburyjska katedrala okoli leta 1300 prek 700 zvezkov, papeži v Avignonu okoli dva tisoč.

Knjige so shranjevali na različnih mestih, ki jih do konca štirinajstega stoletja težko imenujemo knjižnice. Za prostor ali omaro, kjer so jih shranjevali, pa se začne pojavljati ime »armarij«.

Armarij je najpogosteje niša ob severnovzhodni steni cerkvene apside. Knjige so se uporabljale pri cerkvenih obredih in so bile na ta način najbolj pri roki. V začetku je ta prostor le niša, kasneje, ko pa je knjig vedno več, se niša poveča v majhno obokano sobo, včasih sta bili celo dve. V že prej omenjenem načrtu za sveti Gall je to že obsežen kvadratni prostor ob apsidi, ki sega v dve nadstropji. V enajstem stoletju so v samostanu na Monte Cassinu, pod Desiderijem, sezidali knjižnico, ki ni več ob cerkveni apsidi, ampak

je popolnoma samostojno stoječa zgradba. (Taka shema nam je poznana tudi iz Ecovega romana Ime rože.)

V angleških katedralah in samostanih iz štirinajstega stoletja so ohranjene posebne delovne niše za menihe. Te so bile ob hodniku kot nekakšne kapele, v kateri je bil menih umaknjen pred pogledi.

V dvanajstem in trinajstem stoletju, ko se mestno življenje ponovno organizira, pa se prav zaradi tega morajo samostanska vrata odpreti. Mestno življenje potrebuje znanje, ki je zapisano v knjigah, zato ni bilo dovolj, če so bile shranjene samo v samostanih. Poleg menihov se v tem času pojavijo tudi fratri, ki prevzamejo vzgojo svetnega prebivalstva v mestih. Združbe fratov začnejo ustanavljati kolegije in univerze. V univerzah, ki se širom po Evropi in Angliji začno razvijati v trinajstem stoletju, v Bologni in Parizu sicer že v dvanajstem, se organizirajo bogate knjižnice.

Ena najpomembnejših knjižnic takratnega časa postane sorbonska. Kaplan Louisa IX. Robert de Sorbon je v okviru univerzitetnega kolegija ustanovil leta 1254 akademsko knjižnico. To je že samostojno stoječa zgradba, izven samostana, dolga po takratnih merilih devetnajst oken. Knjige niso več nameščene v omarah — armarijih, ampak v lektorijih. To so bili pulti, ki so v parih stali pod okni, nanje pa so bile knjige pritrjene. Konec trinajstega stoletja so imeli nad tisoč zvezkov, v začetku štirinajstega pa že tisoč sedemsto. Knjige so bile na razpolago vsakomur (»ad comunem sociorum utilitatem«).

Tak način shranjevanja knjig se je ohranil skoraj do sredine šestnajstega stoletja. Po iznajdbi tiska in po zamenjavi pergamenta s papirjem so tudi lesene platnice zamenjale platnice iz lepenke. Knjig je bilo vedno več in taka razporeditev knjig ni bila več primerna. Na te pulte so začeli dodajati police, sprva samo eno, nato pa dve in včasih celo tri. Iz prejšnje razporeditve na pultih so tako nastale nekakšne niše, ki so imele v sredini dvojno klop, kjer so sedeli s hrbti skupaj. Pred klopjo je bil pult, nad pultom pa police, na katerih so bile položene knjige. Na vsako tako nišo je pripadalo tudi eno okno. Tak način shranjevanja je poznan v Canterburijski katedrali že v sredini trinajstega stoletja.

5. Humanizem, renesansa

Italijanska renesansa prinese novost v smislu prostorske zasnove knjižnice, nič novega pa v shranjevanju knjig. Nova knjižnica svetega Marka, ki jo je zasnoval Michelozzo sredi petnajstega sto-

letja, je troladijska, kot starokrščanske bazilike. Je bolj prostorna in monumentalna. Kakor v nekdanjih bazilikah klopi so tu v stranskih ladjah razporejeni pulti s knjigami. Srednja ladja je prazna in služi le kot svečan srednji hodnik. To knjižnico je dal zgraditi Cosimo Medici. Imela je približno osemsto knjig, ki jih je zbiral Cosimov prijatelj Niccolo Niccoli, navdušen raziskovalec grške in rimske kulture. Enako zasnovano ima Markova knjižnica v Cesseni iz sredine petnajstega stoletja. Ta je prek štirideset metrov dolga, troladijska in ima na obeh straneh po dvajset oken.

Veliko zanimanje za grško in rimsko umetnost so kazali tudi vatikanski papeži, in sicer Nikolaj V. in Sikst IV. Nikolaj V. je hotel zgraditi knjižnico, ki bi bila velika in prostorna, na uslugo tistim, ki bi želeli študirati, vendar je prekmalu umrl. Zapustil pa je osemsto latinskih in štiristo grških tekstov.

Ko je umrl Sikst IV., je bilo zbranih že nad 2500 knjig, ki so bile shranjene pod današnjimi Raffaelovimi Stanzami.

Kliment VII., naslednji medičejski papež, je naročil Michelangelu, naj napravi načrte za novo medičejsko knjižnico v Firencah — Laurentiano. Michelangelo je prve osnutke začel izdelovati leta 1524, in sicer si je knjižnico zamislil kot sosledje treh prostorov: kvadratnega in visokega vhoda ter pravokotne, široke in nizke čitalnice. Na koncu naj bi bila bibliotheca piccola, ki bi bila trikotne oblike. Tu bi naj bili shranjeni najdragocenejši teksti. V trikotnem delu je bila predvidena tudi postavitve pultov za knjige.

V simboličnem pomenu bi naj ti trije prostori označevali za renesanso tako značilen dualističen razpon med človeškim in božjim, med dušo in telesom, med duhom in snovjo (kompozicijsko nemiren in kotradiktoren vhodni prostor, ki mu sledi umirjena, vendar kompozicijsko drugačna čitalnica, ki je zaključena s celo ali apsido, z najsvetejšim delom, kjer je shranjeno najpomembnejše).

Biblioteka je še vedno opremljena s pulti, vendar tako, da so vsi sedeži obrnjeni v isto smer, nanje pa so pritrjene knjige.

Kakor se je renesansa širila izven Italije, tako sta se širila tudi humanizem in splošno razsvetljenstvo. Iz zgodovinskih virov je razvidno, da je na vzhodu Evrope imel panonski kralj Mathias Corvinus (kakor poročata Hevesy in Csapodi), pri nas znan kot kralj Matjaž, knjižnico v dveh obokanih sobah, in sicer v svojem gradu v Budi.

Na severu Evrope se je humanizem prepletel z reformacijo. Nov interes za posvetne stvari je zahteval vse več in večje knjižnice. Luther je v svojem programu iz leta 1524 zahteval tudi dobre biblioteke in knjižarne.

V obdobju reformacije je bilo opuščenih mnogo samostanov, žal pa se je ob tem uničilo tudi mnogo knjig. V Angliji sta bili močno poškodovani knjižnici v Oxfordu in Cambridgeu, ki ju ponovno oživijo šele v času kraljice Elizabete. Istočasno je postajalo tudi jasno, da nekdanji sistem za shranjevanje knjig ni več primeren. V Cambridgeu so do leta 1600 še vedno uporabljali pulte in šele po tem času so nanje montirali police, tako da so nastale nekakšne niše. Dosti knjižnic v Angliji se v tem času modernizira in shranjevanje knjig uredijo na nov način. Tako urejene so mnoge ostale celo do sredine osemnajstega stoletja. Kakšne so bile videti take knjižnice, nam lepo prikazuje litografija Univerzitetne knjižnice v Leidenu iz leta 1610.

6. Barok — dvoranske knjižnice

V Evropi se v tem času pojavi nov tip knjižnice, ki je drugačen v arhitekturni zasnovi in v razporeditvi knjig. Značilna je velika in visoka dvorana, ki po sredini ostaja prazna, ob stenah pa so nameščene police s knjigami, nad njimi okna, nad okni pa največkrat banjast lok. Ta tip knjižnice so nemški zgodovinarji poimenovali dvoranski sistem, angleški pa stenski sistem.

Tako sta zgrajeni knjižnica v Escorialu, ki jo je v šestnajstem stoletju zasnoval španski arhitekt Herrera, in vatikanska knjižnica na belvederskem dvorišču Domenica Fontane.

Taka je tudi nova milanska knjižnica Ambrosiana, vendar pa se tu pojavi novost. Knjižnična dvorana je tu nekoliko manjša od prejšnjih dveh, ima pa police s knjigami razporejene po vseh stenah do višine loka. Dostop do zgornjih polic je bil možen samo z lestvami, kar pa ni bilo le nepraktično, ampak tudi nevarno. Znani dresdenski knjižničar F. A. Ebert je leta 1834 padel z lestve tako nerodno, da se je smrtno ponesrečil. Kasneje so v knjižnico dodatno namestili galerijo, gradili pa so jih kasneje tudi v vseh naslednjih knjižnicah.

Novi princip se je hitro uveljavil tudi v Angliji. Med leti 1610 in 1612 so dozidali Bodlyjevo knjižnico, ki ima knjižne police ob steni, vmes pa galerijo na tankih toskanskih stebrih. Strop je dvo-kapen, vendar bogato ornamentiran. Zelo hitro je postala to ena najboljših knjižnic v Angliji. Bodleyu samemu je v tem času celo uspelo doseči sporazum z združenjem izdajalcev knjig, da od vsake tiskane knjige prejme po en izvod. Ta princip se je skušal v Franciji uveljaviti že leta 1537 pod Francem I., na Bavarskem pod Albertom

V. v sredini šestnajstega stoletja, v Leipzigu in na Dunaju jim je to uspelo šele v začetku sedemnajstega stoletja. Vendar pa je ta obveza veljala le ponekod in še to samo občasno. V stalno obvezo je to prišlo šele v devetnajstem stoletju.

V sedemnajstem in osemnajstem stoletju je ostal osnovni tip knjižnice še vedno dvoranski. Knjižnic se je gradilo vedno več in vedno bolj so postajale razkošne. Vstop in uporaba knjig sta bila dovoljena tako svetnim kot posvetnim ljudem, mnogo knjižnic je bilo odprtih vsak delovnik, nekatere celo dopoldne in popoldne. Največje in najbolj monumentalne knjižnice pa se ta čas gradijo v Franciji.

Kardinal Masarin je imel knjižničarja Gabriela Naudeta, ki je bil navdušen zbiralec in urejevalec knjig. Knjižnico sta najprej uredila v Masarinovi palači. Knjižne police so bile razporejene ob stenah, zaradi lažjega dostopa je bila zgrajena tudi že galerija. Leta 1643 je imela knjižnica nad 12.000 zvezkov, štiri leta kasneje pa že skoraj štirikrat toliko (45.000). Tudi ta knjižnica je bila odprta vsak dan dopoldne in popoldne. Ko je leta 1651 Masarin moral pobegniti in ga ni bilo tri leta, so v tem času knjižnico razprodali. V tem času je Masarinu umrl tudi knjižničar, toda kljub temu se po povratku loti gradnje nove knjižnice, ki jo ob svoji smrti zapusti Kolegiju štirih narodov — danes Institut Francije.

7. Klasicizem, racionalizem, obrat v funkcionalnost

Pomemben za razvoj knjižnic je načrt za knjižnico v Karlsruheju iz leta 1761. Načrt prikazuje pravokotno, longitudinalno zgradbo z dvema hodnikoma, ki se na sredini križata. Nad križiščem hodnikov je kupola, ob daljšem hodniku pa levo in desno ozke sobe. Te sobe imajo ob stenah police s knjigami do stropa, na zadnji steni pa je v vsaki niši okno. Zasnova spominja na angleške bralne niše, le da je sistem mnogo bolj domišljen in prostor veliko bolje izkoriščen. Ta zasnova kaže na že zelo racionalističen in funkcionalen odnos do načrtovanja knjižnice.

Približno dvajset let pozneje poda francoski arhitekt Boullée nove načrte za kraljevo knjižnico v Parizu. Njegova zasnova ne sledi novosti, prikazani v Karlsruheju. Zasnova je izredno monumentalna, če ne kar grandiozna. Risbe prikazujejo izredno dolgo (nad sto metrov) in visoko dvorano, ki je zaključena z banjastim lokom, ki ima v sredini svetlobnik. Srednji prostor knjižnice je prazen in je namenjen branju in diskutiranju. Knjige so ob stenah razporejene

v štirih stopničastih galerijah, visokih tri do štiri metre. Nad knjižnimi terasami je monumentalno stebrišče, za katerim so ponovno nameščene police s knjigami. Nad stebriščem se pne kasetiran banjast lok. Rešitev pa je bila tudi za bogate Francoze preveč ambiciozna.

Sredi osemnajstega stoletja se v Ameriki začno pojavljati zahteve po pravih ljudskih knjižnicah. Zahtevali so brezplačne knjižnice, ki bi knjige tudi izposojale, zavzemali so se za prost pristop in izbiro knjig. Želeli so, da bi bila knjižnica razdeljena po oddelkih, posebej so zahtevali otroški oddelek. Da bi vse to dosegli, je bil potreben dolgotrajen proces, ki se je različno uspešno uresničeval, večinoma pa šele proti koncu stoletja. Sredi 19. stoletja je v Ameriki tako že veliko pravih ljudskih knjižnic. V Evropi so sicer delovale že prej, po zaslugi reformacije že sredi šestnajstega stoletja, vendar pa se je redkokatera tudi obdržala.

V prvi polovici 19. stoletja, ko se bistveno poveča količina knjižničnega gradiva, postane jasno, da do takrat največkrat uporabljeni dvoranski tip knjižnice ni več primeren. Kot nujnost se pojavi zahteva po specializaciji prostorov za shranjevanje in branje knjig. V Karlsruheju najdemo takšen načrt že leta 1765 (sto let prej). Leta 1316 je Leopoldo della Santa izdal »Priporočila za konstrukcijo in ureditev univerzalne ljudske knjižnice«. Predlaga podolgovato, pravokotno zasnovo z javnimi prostori v sredini, levo in desno pa ima ob obodnih stenah razporejenih 48 ozkih in nizkih skladiščnih sob, od katerih ima vsaka tudi po eno okno. Leto pozneje poda dr. Begerbach, mestni arhivar v Frankfurtu, podobno shemo za novo knjižnico. Ta predlaga skladiščne sobe v dveh nadstropjih, vsaka pa je še horizontalno predeljena, tako da so knjige v bistvu razporejene v štirih etažah. Vsaka etaža je le dobra dva metra visoka, tako da so vse knjige dostopne s tal. Vendar pa so bile, kot vse kaže, te zasnove za tisti čas le preveč nove, saj nobena ni bila realizirana.

Danski knjižničar Christian Molbech piše leta 1829, da bi za vsako knjižnico, ki ni zgolj utilitarna, bilo bolj priporočljivo uporabljati dvoranski sistem kot pa della Santov predlog.

8. Ljudske knjižnice, specializacija prostorov

Sredi 19. stoletja je Henry Labrouste napravil načrte za knjižnico St. Geneviève. Čitalnica in prostori za shranjevanje knjig so bili ločeni. Čitalnica je visoka in dolga dvorana, medtem ko so knjige shranjene v boksih. Zanimiva je konstrukcijska rešitev, ki pokaže

odprto jekleno konstrukcijo, ki premošča notranji razpon. Obodne stene in fasada so masivne.

Približno v istem času je bila zgrajena tudi čitalnica knjižnice v British Museumu (arh. Sidney Smirke). V tlorisu je okrogla z ogromno kupolo, ki je le nekoliko manjša od Panteonove v Rimu. Mize za branje so razporejene radialno, na obodu pa so v pritličju in dveh galerijah razporejene knjige.

Tudi nacionalna biblioteka v Parizu je leta 1865 povabila Labrousta, da bi podal zasnovo nove knjižnice. Čitalnico je zasnoval pod desetimi steklenimi kupolami. Mize za branje stoje v sredini, na obodu pa so v pritličju in dveh galerijah razporejene police za knjige. Skladišča so urejena v štirih nadstropjih, ki so take višine, da je povsod možen dostop do knjig s tal. Streha je steklena, tla galerij pa so iz kovinskih rešetk, tako da naravna svetloba prodira do najbližjih etaž.

V letih proti koncu stoletja in v začetku dvajsetega so se knjižnice razvijale pod vplivom vse večje količine knjižničnega gradiva. Potrebne so bile nove obdelave in sistematizacije knjig, nujni sta bili priprava in dostopnost knjižničnega gradiva obiskovalcem. Uvajati se začinjajo nove tehnologije, fotokopiranje, shranjevanje gradiva na mikrofilmih, shranjevanje gramofoskih plošč, shranjevanje AV gradiva. Knjižnično gradivo se začne deliti po vejah, strokah, po namembnosti, knjižnice se začno deliti na oddelke. Istočasno pa knjižnice ne opravljajo več zgolj funkcije posredovanja knjig oziroma znanja, ampak postajajo vse bolj kulturna središča z ustreznimi kulturnimi programi.

Altova knjižnica v Wilongu v Sovjetski zvezi, zasnovana tik po prvi svetovni vojni in zgrajena med leti 1930 in 1935, ima že diferencirane prostore, in sicer zaprta skladišča, odprta skladišča s prostim dostopom, čitalnice in tehnične prostore za obdelavo in pripravo knjig.

Vsa ta organizacijska shema postane obvezna za vse knjižnice, ki so se in se gradijo do danes. Spremembe so v namembnosti in značaju knjižnic. Spreminja se tudi arhitekturna kompozicija, ki se bolj odziva sočasnim estetskimi in likovnim stilom.

9. Zaključek

Danes je del naporov pri načrtovanju knjižnic usmerjen v izrazit funkcionalizem, kjer je vse podrejeno notranji organizaciji, zanemarjen pa je zunanji videz. Take knjižnice predstavljajo ne-

kakšno informativno in kulturno infrastrukturo. Iz izkušenj, ki nam jih je pustilo funkcionalistično obdobje v prvih desetletjih tega stoletja, pa vemo, da so ravno najbolj funkcionalne hiše, če jim je bila to edina kvaliteta, po spremembi tehnologije postale najbolj nefunkcionalne. Današnji tokovi v projektiranju knjižnic pa niso več tako radikalni, da bi upoštevali le oblikovno plat, kot v osemnajstem in devetnajstem stoletju, ali zgolj funkcionalistično plat. Knjižnica današnjega časa skuša v optimalni meri zadovoljevati potrebe tehnologije in funkcioniranja knjižnice z lepo arhitektonsko zasnovo, ki bo skupaj s samim knjižničnim gradivom izžarevala svoje kulturno poslanstvo.

LITERATURA

Nikolaus Pevsner: *A History of Building Types*, London 1979.

Christian Norberg-Schulz: *Mening in Western Architecture*, London 1980.

Lewis Mumford: *Mesto v zgodovini*, Ljubljana 1969.

Jacob Burckhardt: *Renesančna kultura v Italiji*, Ljubljana 1981.

Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana 1979.

World Architecture, London 1977.

Karl Fleig: *Alvar Alto*, Zürich 1979.

Nace Šumi: *Ars Sloveniae — Baročna arhitektura*, Ljubljana 1969.

SLOVENSKE RELACIJE PROSTORSKEGA NAČRTOVANJA, GRADNJE IN OPREMLJANJA KNJIŽNIC

*Ančka Korže-Strajnar, Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani*

UDK 727.8:711(497.12)

KORŽE-STRAJNAR Ančka: Slovenske relacije prostorskega načrtovanja, gradnje in opremljanja knjižnic. Knjižnica, Ljubljana 29(1985)4, str. 265—277.

Spremembe v načinu gradnje in v opremljanju knjižnic so v zadnjih desetletjih izjemno velike. Sledijo spremembam v funkciji knjižnic, v novi kvaliteti organiziranosti in dostopnosti do gradiva. Usposabljanje knjižničarstva za kvalitetno reševanje te problematike je za naše knjižničarstvo zelo pomembno.

Referat obravnava nekatere probleme pri načrtovanju knjižničnih gradenj, analizira šibke točke dosedanjega dela, govori o nalogah, ki knjižničarske delavce čakajo npr. pri poenotenju in oblikovanju standardov za gradnjo in opremljanje knjižnic, pojasnjuje funkcijo svetovalca za gradnje ter predlaga vrsto ukrepov za izboljšanje odnosov na tem področju.

UDC 727.8:711(497.12)

KORŽE-STRAJNAR Ančka: Library Planning, Construction and Furnishing in Slovenia. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, p. 265—277.

There have been huge changes in library construction and furnishing during the last few decades. They followed new library functions and organization as well as tendencies toward easier and more general accessibility of library material. Education of library workers in order to solve such problems is therefore of great importance.

The authores also describes some problems of planning, analyses previous work and declares activities which are to be performed by librarians to unify and define standards of library design and furnishing for example; explains functions of consultant librarian at construction and suggests arrangements for better relations in this field.

Uvod

Prostorsko oblikovanje, gradnja in opremljanje knjižnic ter številna nedorečena vprašanja, s katerimi se ob tem srečujejo knjižnice, še nikoli doslej niso bila predmet širših razprav v naših stro-

kovnih knjižničarskih krogih ali na dnevnem redu kakega naših rednih letnih strokovnih posvetovanj. Med našimi strokovnimi delavci je še vedno močno zakoreninjeno mišljenje, da prostorska problematika knjižnic ni v direktni domeni njihovega strokovnega izpopolnjevanja in da jim o teh vprašanjih ni potrebno vedeti kaj več, saj v vsej svoji karieri doživijo prostorsko spremembo morda le enkrat ali pa celo nikoli. Nedvomno to res velja za marsikaterega strokovnega delavca, saj so pri nas knjižnične gradnje, večje pre-nove ali opremljanje knjižnic skoraj trajno pod pritiski raznih restrikcij ter praviloma v rokah posameznih upravnih struktur izven knjižnice, ki odločajo skoraj o vsem, vendar to ne more biti opravičilo za nezainteresiranost do te problematike.

Spremembe v načinu gradenj in opremljanju knjižnic so v zadnjih desetletjih izjemno velike, sledijo spremembam v funkciji knjižnic, v novi kvaliteti organiziranosti in dostopnosti do gradiva. Nas so se te spremembe, ki so v razvitem knjižničarskem svetu vidne na vsakem koraku, komaj dotaknile tako v miselnosti kot v praksi. Za nami je že 40 povojnih let delovanja in prišli smo do točke, ko po starem, tako kot na številnih drugih področjih knjižničarskega strokovnega dela, ni več mogoče naprej. Zavedamo se, da se morajo knjižnice vključiti v sklop tistih virov, ki uporabnikom na vseh ravneh omogočajo nenehno samoizobraževanje. Če opazujemo trende izobraževanja v razvitejših družbah, vidimo, da upada poudarek na institucionalnih vidikih izobrazbe, ki postaja vse bolj omejen proces, vendar nas tehnološki razvoj, ki je edina alternativa naše prihodnosti, sili v nenehno samoizobraževanje.

Zato je dolžnost vseh naših sposobnih strokovnih delavcev, da si odločno prizadevajo tudi na tem področju doseči korenite spremembe, kar pa bo možno le, če bomo v naših strokovnih krogih vedenje o tej problematiki bistveno razširili in če se ne bomo zadovoljevali z rešitvami, kakršne nam pogosto ponujajo investitorji ali arhitekti, ki ne poznajo sodobnih razvojnih trendov stroke, so pa odločujoči faktorji, ko gre za izgradnjo knjižničnih prostorov.

Menim, da je letošnje posvetovanje, ki je namenjeno izključno tej problematiki, še kako upravičeno in zagotovo pomeni tudi važno prelomnico v naših prizadevanjih za širše osveščanje o prostorskem oblikovanju knjižnic znotraj knjižničarskih strokovnih krogov in tudi prvi poskus, da pritegnemo k sodelovanju in razmišljanju o tej problematiki še druge odločujoče strukture, ki lahko bistveno pripomorejo k uveljavljanju novih pogledov na oblikovanje knjižničnih prostorov. Upam, da bodo postala te vrste posvetovanja naša redna delovna praksa, zlasti ker nas na tem področju čaka veliko

dela in nalog, ki smo jih v preteklosti zanemarjali. Tu gre predvsem za proučevanje novih rešitev, ki bodo izboljšale dosedanje stanje, za čimvečje poenotenje, posebej ko gre za standardizacijo gradenj, oblikovanja prostora in opremljenosti knjižnic.

Globalna strategija načrtovanja knjižničnih gradenj

Pri nas praktično v nobeni knjižnični mreži strategija načrtovanja knjižničnih gradenj ni dogovorjena, razen do neke mere za splošnoizobraževalne knjižnice, čeprav se nam razmišljanja v tej smeri vse močneje ponujajo. Ponujajo že zaradi situacije, v kateri se nahaja slovensko knjižničarstvo zdaj, ko se bo moralo kar najhitreje lotiti notranjega prestrukturiranja, če bo v knjižničnoinformacijskem sistemu hotelo postati učinkovitejše.

V zadnjih desetih letih smo se precej ukvarjali s prostorskimi razmerji v splošnoizobraževalnih knjižnicah in z opremo teh knjižnic. Prek svetovalske službe republiške matične knjižnice (NUK) in ob pomoči Kulturne skupnosti Slovenije smo dosegli več razumevanja pri investitorjih in izvajalcih za sodobne trende knjižničnih gradenj, kar se že lepo kaže pri zadnjih novogradnjah, npr. v Tolminu, v Trbovljah, Žalcu in morda še kje. Tu je položaj veliko boljši kot v drugih knjižničnih mrežah, kjer so knjižnice s svojimi problemi bolj ali manj prepuščene same sebi. Na današnji razstavi je nekaj teh dosežkov tudi prezentiranih in menim, da si splošnoizobraževalna knjižnična mreža sicer počasi, a vztrajno oblikuje lasten koncept in strategijo prostorskega oblikovanja, ki smo ga lahko veseli, in da ob pomoči knjižničarskih strokovnjakov nastopajo že kvalitetni projektanti knjižničnih prostorov in opreme pa tudi izvajalci del in opreme, čeprav jih je še malo. Naša naloga bo v prihodnje predvsem v tem, da še z večjo odločnostjo vztrajamo na sprejetih konceptih in jih seveda še nadalje razvijamo ter dopolnjujemo, da ne dopuščamo izmikanj, voluntarizma ali začasnih rešitev, ki se kaj rade spremenijo v trajne in kasneje povzročajo knjižnicam težave v poslovanju ter navsezadnje tudi ekonomsko niso opravičene. Zastoji ob napačnih gradnjah ali prenovah navadno ne trajajo le nekaj let, marveč desetletja, kar lahko pomeni za delovanje knjižnice velik »handicap«.

Vendar se moramo zavedati, da predstavljajo splošnoizobraževalne knjižnice v našem knjižničnem sistemu le tretjino slovenskega knjižničnega potenciala in da so druge knjižnične mreže v veliko slabšem položaju. Tu smo brez pravih ciljnih usmeritev, tu prihaja

do pogostejših napak pri gradnjah in opremljanju knjižnic, razen morda v šolski mreži, kjer je vsaj v zadnjem času čutiti nekaj malega sprememb, čeprav širšega razumevanja za spremembe tudi tu ni kaj dosti občutiti. Vemo namreč, da so šolske knjižnice, ko gre za prostorska razmerja, obravnavane še vedno obrobno, in da se ob raznih finančnih stiskah najpogosteje na udaru prav knjižnice, ki se potem oblikujejo po meri razpoložljivih finančnih sredstev, ne pa po dejanskih potrebah. Redki knjižničarski strokovnjaki, ki poznajo to področje, pa so praviloma brez moči in dostikrat vložijo v prizadevanja za spremembe veliko truda za malo efekta. Zelo malo ali nič pa ni bilo narejenega za uveljavitev sodobnih trendov gradnje v univerzni in specialni knjižnični mreži. Tu velja popoln individualizem, pri gradnjah in obnovah se naslanjajo praviloma na že zastarele ali tuje izkušnje, brez koncepta in prilagajanja našim razvojnim interesom. Za sodobna knjižnična prostorska razmerja ni pravega posluha niti pri naših strokovnih delavcih, še manj v vodstvih institucij, kjer knjižnice delujejo, kaj šele pri zunanjih subjektih, ki so odgovorni za knjižnične gradnje ali prenove.

Zelo jasno se zato zastavlja vprašanje, kako dolgo bomo lahko še gojili svoje knjižničarsko »vrtičkarstvo«, ki še vedno kaže trende napredovanja v tej smeri, da vsaka knjižnica želi biti ali postati popolna, neodvisna in sama sebi zadostna, ali pa se bomo lotili novih razvojnih poti, ki jih poznajo vse sodobne družbe in ki vodijo v delitev dela ter specializacijo, kar seveda enako velja tudi za naše knjižničarstvo. Vprašanje, kako se konkretno lotiti teh problemov, ne spada v današnjo temo, zanimajo me le stične točke, ki pogojujejo spremembo v politiki gradenj in prenovi knjižničnih objektov, da ne bi zaradi nepopravljivih napak in anomalij pri gradnjah ostajali »vdani v usodo« in še nadalje brez slabe vesti ohranjali obstoječa razmerja. Ti trendi bodo morali imeti nesporen vpliv na prihodnje usmeritve pri knjižničnih gradnjah, zapostavljanje te problematike pri načrtovanju le-teh pa lahko povzroči, kakor sem že omenila, za deset in desetletja dolge zastoje.

Kaj smo v Sloveniji za kvalitetne spremembe že naredili

Do leta 1970, torej v 25 povojnih letih, so se s problematiko gradenj ukvarjali le redki naši strokovnjaki in še ti praviloma obrobno. Nekaj navodil najdemo v priročnikih za organizacijo in poslovanje knjižnic, vendar so bila vsa ta navodila dokaj splošna in so nudila knjižnicam bolj malo opore, zlasti kadar je šlo za večje pre-

nove prostorov ali novogradnje. V Slovenski bibliotekarski bibliografiji člankov najdemo za to obdobje vsega 12 člankov o tej problematiki in še ti so večinoma parcialnega pomena, medtem ko kakšne širše študije, ki bi se ukvarjala s temi vprašanji, iz tega časa nimamo, razen nekaj študij za večje individualne gradnje, od katerih je bila uresničena le ena in še ta z zastarelim konceptom. Dostopnih je bilo tudi nekaj jugoslovanskih študij novogradenj, v katerih pa je bilo, kolikor vemo, tudi polno nepopravljivih napak, ki te knjižnice danes tarejo in ki kljub številnim popravkom niso funkcionalne, pa čeprav so sicer monumentalne.

Sele leta 1971, ko je bil dan v razpravo prvi osnutek novega knjižničnega sistema v Sloveniji, so bili narejeni tudi prvi predlogi osnutkov standardov za delovanje javnih in šolskih knjižnic, leto kasneje pa še standardi za specialne knjižnice, medtem ko standardov za univerzne knjižnice v tem desetletju še nimamo, čeprav so razprave o njih že tekle. Standardi so zajeli vse poglavitne sklope urejanja knjižnic, ki se tičejo poslovanja, od funkcije posameznih knjižničnih mrež do dostopnosti in hranjenja ter obdelave gradiva, določen je bil uporabniški krog posameznih knjižničnih mrež, zastavljena kadrovska politika in nekateri vidiki organiziranosti ter poslovanja knjižnic, medtem ko se standardi za prostorska razmerja pojavljajo le v osnutkih standardov za javne in specialne knjižnice in še ti v zelo skromni obliki.

Omeniti je potrebno, da ti prvi standardi na mnogih področjih dela med seboj niso bili usklajeni in so vnesli v poslovanje knjižnic toliko različnosti, da jih lahko obsodimo, da so »krivci« za marsikatero disonanco v našem knjižničnem sistemu in poslovanju tudi na področjih, kjer bi bila enotnost lahko dosežena in nujna. Zelo jasno se ta neuskklajenost vidi tudi pri standardih za gradnjo in opremljanje knjižnic.

Leta 1975, ko so bili pri nas prvič objavljeni mednarodni standardi za javne knjižnice, ki jih je leta 1972 sprejelo naše mednarodno bibliotekarsko združenje IFLA (prvič leta 1952), smo dobili tudi kompleksnejše priporočilo, nekakšne »preudarke ob načrtovanju« javnih knjižnic glede fleksibilnosti, lege in prostorske dostopnosti knjižnic ter standarde za gradnjo javnih knjižnic, ki so v 18 poglavjih in 36 točkah pomenili za naše splošnoizobraževalne knjižnice osnovo za kvalitetnejše načrtovanje gradenj ter za prenavljanje in opremljanje prostorov, vendar so bile razlike med obstoječim stanjem in novimi predlogi tako velike, da jih pri nas takrat realno ni bilo mogoče uveljavljati še v celoti. Standardov za druge knjižnične mreže nismo prevedli, čeprav je IFLA sprejela predloge standardov

tudi za druge knjižnične mreže, dobili pa smo nekaj standardov, ki jih je priporočila Zveza bibliotekarskih društev Jugoslavije na osnovi mednarodnih priporočil.

V naslednjih letih se je s standardi za gradnjo in prostorsko ureditev knjižnic začelo ukvarjati tudi nekaj naših slovenskih knjižničarskih strokovnjakov in nekaj arhitektov. Leta 1978 je Izobraževalna skupnost Slovenije izdala publikacijo, ki so jo pripravili njeni strokovnjaki za gradnjo šol pod naslovom »Oblikovanje in opremljanje osnovnošolskega prostora za sodobno vzgojno-izobraževalno delo«, kjer so obravnavana tudi prostorska razmerja za šolske knjižnice. V smernicah in navodilih te publikacije pa je na žalost razkorak med standardi o funkciji in organiziranosti osnovnošolske knjižnice glede na prostorska razmerja več kot očiten in je bil zastavljen mimo interesov knjižničarstva in standardov za to področje. Prostori za knjižnico se v smernicah pojavljajo namreč samo pod točko 2, kjer so obravnavani prostori za vzgojno-izobraževalno delo višjih razredov. Tu najdemo predlog za študijski oziroma informacijski center, ki obsega prostor za knjižnico, metodični kabinet-medioteko in predavalnico. Taka opredelitev za osnovnošolsko knjižnico pokaže, da smernice odstopajo od dejanske prakse in tudi od standardnih usmeritev osnovnošolskih knjižnic. Predlog standardov v konceptu razvoja osnovnošolskih knjižnic vključuje v knjižnico vse učence že od 1. razreda dalje in, kolikor poznam to knjižnično mrežo, so sedanji programi knjižničnega dela šolskih knjižnic tako tudi zastavljeni.

Leta 1980 je bil na strokovnem posvetovanju v Mariboru v razpravi »Predlog standardov za univerzne knjižnice, vključenih v knjižničnoinformacijski sistem«. Predlog obravnava standarde za gradnjo in opremljanje prostorov univerznih knjižnic v dveh ločenih poglavjih, in sicer v 1. poglavju, ki govori o knjižničnoinformacijskem sistemu univerze, in v 2. poglavju »dodatki«, kjer se obravnavajo prostorski standardi v nekoliko drugačni obliki. Nekateri standardi glede ureditve prostorov se ponavljajo v obeh poglavjih, medtem ko se standardi, ki govorijo npr. o načelih proste dostopnosti do gradiva, kasneje ne pojavijo v konkretni obliki oziroma so izpuščeni in je prost pristop omejen samo na čitalnico. To so gotovo slabosti, ki lahko kaj hitro pripomorejo k napačnim rešitvam.

Bolj načrtno je pristopila k temu problemu Kulturna skupnost Slovenije, ki je odgovorna za razvojno politiko slovenskega splošnoizobraževalnega knjižničarstva. Leta 1983 je v publikaciji »Študije in gradiva«, št. 17/83, objavila standarde za splošnoizobraževalne knjižnice, najprej kot gradivo za razpravo in kasneje še dvakrat v

letih 1984 in 1985 kot osnutek predloga in predlog standardov v »Poročevalcu KSS«, kjer so v 4. in 5. poglavju dokaj obsežno obravnavani tudi standardi za knjižnične zgradbe in notranja prostorska razmerja ter standardi za knjižnično opremo. Za pripravo teh standardov je Kulturna skupnost Slovenije sofinancirala še 3 predhodne študije, ki jih je v okviru matične službe NUK pripravila skupina strokovnjakov.

Leta 1984 je Narodna in univerzitetna knjižnica izdala prvo publikacijo o prostorskem oblikovanju splošnoizobraževalnih knjižnic, ki je nastala kot rezultat omenjenih nalog in dolgoletnih priprav na oblikovanje prostorskega koncepta splošnoizobraževalnih knjižnic. Število sodelujočih strokovnih delavcev pa pokaže, da lahko širše sodelovanje strokovnih delavcev, arhitektov in izvajalcev opreme ter zainteresiranih družbenih subjektov pripomore h kvalitetnejšim odnosom na tem področju.

Naloge, ki nas čakajo

Že ta mali sprehod skozi dogodke od leta 1971 dalje nam pokaže med drugim, da je prostorsko oblikovanje knjižnic v Sloveniji že v strokovnem pristopu šibko zastavljeno, zato ne moremo pričakovati, da se bodo v tej smeri lahko kvalitetno angažirali tudi drugi subjekti, ki sodelujejo pri gradnjah, prenovah ali opremljanju, če ne bomo sami opravili vsega, kar se od knjižničarskih strokovnjakov in vodstev pričakuje. Tu se bo potrebno angažirati v dve smeri:

1. Kvalitetnejše oblikovati standarde o prostorskem oblikovanju knjižnic na vseh ravneh in jih uskladiti v vseh tistih točkah, ki zavirajo oziroma onemogočajo odločilne premike na tem področju.

2. Približati problematiko gradenj in opremljanja knjižnic čim širšemu krogu knjižničarskih strokovnjakov in drugim sodelujočim ter oblikovati team svetovalcev, ki se bo s temi vprašanji sistematično ukvarjal in ne le ob posameznih gradnjah.

3. Poskrbeti za objavo rezultatov vseh raziskav in dokumentov, ki lahko pripomorejo k večji osveščenosti o potrebi funkcionalnejše gradnje knjižnic.

Ne moremo pričakovati, da se bo položaj spremenil sam od sebe, če se ne bomo lotili temeljnih problemov, ki veljajo za gradnjo vseh knjižnic v sistemu, in se dogovorili tudi za nekatere izvedbene predpise za to področje.

Naj navedem najprej nekaj konkretnih podrobnosti o neusklenosti naših dosedanjih standardov o gradnji in opremi knjižnic,

ki jih bomo morali pripeljati do skupnih imenovalcev, ne le v interesu knjižnic za kvalitetnejša prostorska razmerja, marveč bomo z večjo usklajenostjo tudi največ pripomogli h kvalitetnejšemu nastopu v ponudbah izvajalcev gradenj in knjižnične opreme, ki je danes še zelo vprašljiva, predvsem pa so najrazličnejše tehnološke rešitve večkrat slabe kot dobre.

Poenotenje standardov

Kako so v standardih obravnavane npr. splošne specifikacije za prostore? Nekateri standardi jih obravnavajo zelo podrobno, drugi komaj omembe vredno, predvsem pa so med seboj skoraj po pravilu različni. Tako samo standardi za splošnoizobraževalne knjižnice navajajo podrobnejše tehnične podatke za postavitev gradiva v prostem pristopu, čeprav se v vseh standardih, ki jih pri nas imamo, govori o prosti dostopnosti do gradiva za vse uporabnike v vseh knjižničnih mrežah. Standardi, ki naj bi omogočali oceno prostorskih potreb knjižnic, pa so takile:

Prostor za 1 uporabnika oziroma bralca v čitalnici

— standardi za specialne knjižnice	— ni podatka
— standardi za šolske knjižnice	— 2 m ² površine
— standardi za univerzne knjižnice	— 2,5 m ² površine
— standardi za SIK	— 1,5—3 m ² površine

Prostor za 1 strokovnega delavca

— standardi za specialne knjižnice	— 11,25 m ² površine
— standardi za šolske knjižnice	— 15 m ² površine
— standardi za univerzne knjižnice	— 9—30 m ² površine
— standardi za SIK	— ni podatka, v izposoji 4 m ² površine

Prostor za postavitev 1000 enot gradiva

— standardi za specialne knjižnice	— ni podatka
— standardi za šolske knjižnice	— 5,5 m ² površine
— standardi za univerzne knjižnice	— 3,99—7 m ² površine
— standardi za SIK	— 5,5—15 m ² površine

Neuskklajenosti v splošnih specifikacijah je seveda še več, bolj pa se problemi komplicirajo s tem, da vrste pomembnih podatkov, ki bi jih morali vedeti, preden projekt gradnje ali prenove steče, v standardih sploh nimamo. Doslej skoraj nobeni naši standardi niso obravnavali tehničnih norm za gradnjo knjižničnih stavb, čeprav se le-te dostikrat bistveno razlikujejo od norm ali JUS standardov, ki veljajo za druge zgradbe. Izvajalci gradenj se po navadi poslužujejo tujih standardov s tega področja, ki pa se prav tako od države do države razlikujejo, pač glede na strogost predpisov in drugih okolnosti, ki zahtevajo tako ali drugačno gradnjo. Tu bi omenila nedorečena vprašanja prostorske obtežitve oziroma statike, ko gre za postavitev gradiva za prost pristop in v knjižnih skladiščih. Tudi odgovori na vprašanja osvetljevanja, ogrevanja, zračenja oziroma klimatizacije, zvočne in toplotne izolacije, zaščite pred soncem, vodo in požarom so za knjižnico v gradnji izjemno pomembna, saj je varovanje knjižničnega gradiva zelo občutljiva zadeva in zahteva kvalitetno prostorsko rešitev.

Take nedorečenosti in neenotnosti se nadaljujejo tudi pri standardih za knjižnično opremo. Poglejmo nekaj primerov:

Mere knjižnih stojal, ki so osnovna oprema vsake knjižnice

- standardi za specialne knjižnice
 - $V = 2,30 \text{ m}$, $D = 0,90 \text{ m}$, $\dot{S} = 0,20\text{--}0,30 \text{ m}$
- standardi za šolske knjižnice
 - $V = 2,00 \text{ m}$, $D = 1,00 \text{ m}$, $\dot{S} = 0,25\text{--}0,30 \text{ m}$
- standardi za univerzne knjižnice
 - $V = 2,25 \text{ m}$, $D = 1,10 \text{ m}$, $\dot{S} = 0,30\text{--}0,60 \text{ m}$
- standardi za SIK
 - $V = 1,65\text{--}2,20 \text{ m}$, $D = 0,75\text{--}1,00 \text{ m}$, $\dot{S} = 0,25\text{--}0,45 \text{ m}$

Mere kataloga za knjižne listke mednarodnega formata 12,5/7,5 cm

- standardi za specialne knjižnice
 - $V = \text{nimajo}$, $D = \text{nimajo}$, $\dot{S} = \text{nimajo}$
- standardi za šolske knjižnice
 - $V = \text{nimajo}$, $D = 0,90 \text{ m}$, $\dot{S} = \text{nimajo}$
- standardi za univerzne knjižnice
 - $V = \text{nimajo}$, $D = 1,00 \text{ m}$, $\dot{S} = 0,50 \text{ m}$
- standardi za SIK
 - $V = 1,10\text{--}1,50 \text{ m}$, $D = 0,75\text{--}1,00 \text{ m}$, $\dot{S} = 0,40\text{--}0,45 \text{ m}$

Mize za študij za 1 osebo

- standardi za specialne knjižnice
 - V = nimajo, D = nimajo, Š = nimajo
- standardi za šolske knjižnice
 - V = 0,67—0,73 m, D = 0,65 m, Š = 0,50 m
- standardi za univerzne knjižnice
 - V = nimajo, D = 1,00 m, Š = 0,70 m
- standardi za SIK
 - V = 0,75 m, D = 0,75 m, Š = 0,75 m

Prehodi med stojali in mizami

- standardi za specialne knjižnice — 1,20 m
- standardi za šolske knjižnice — 0,65 m
- standardi za univerzne knjižnice — 1,44—1,68 m
- standardi za SIK — 1,50—2,60 m

Različnosti je tudi na tem področju še veliko in jih tu seveda ni mogoče v celoti analizirati, zato je nujno, da jih ponovno vzamemo v roke in jih temeljito prevetrimo ter poenotimo na vseh tistih področjih, kjer je to potrebno. Predvsem pa menim, da bi bili lahko standardi za gradnjo in opremljanje knjižnic skupni, posebnosti, ki jih je razmeroma malo, pa bi se navajale ločeno ali v dodatkih. S tem bi izvajalci opreme dobili kvalitetnejšo osnovo za uvajanje tipske opreme in v večjih serijah, kar bi bilo tudi ekonomsko bolj upravičeno, že zaradi kasnejšega dopolnjevanja opreme.

Funkcija knjižničarskega strokovnjaka

Usmeritev, ki jo predlagam v 2. točki, bo prav tako zahtevala temeljitejši pretres o tem, kakšna naj bo pravzaprav funkcija knjižničarskega strokovnjaka ob gradnjah, prenovah in opremljanju knjižničnih prostorov. Knjižničarski strokovnjak ali vodja knjižnice, ki mora izpeljati novogradnjo ali prenavo, knjižnice seveda ne projektira, ne oblikuje njenega estetskega videza ali arhitekture, zato ni kvalificiran, pač pa mora biti sposoben oblikovati funkcionalno shemo knjižnice oziroma prostorov, namenjenih za njeno poslovanje, in sodelovati pri izdelavi programa idealne prostorske rešitve.

Preden se investitor in arhitekt odločita za gradnjo knjižnice, se zastavljajo številna vprašanja in morajo biti dani nanje tudi

pravilni odgovori, se pravi, da mora biti izdelan koncept. Ta predhodni proces mora biti zaključen, preden sploh pride predlog do izvedbenega biroja, vendar nam dosedanja praksa kaže, da te predhodne rešitve niso vedno izpeljane tako, kot bi morale biti, in se pogosto bistvene reči odločajo mimo uporabniških krogov, ki jim je gradnja namenjena. Zato se kasneje kažejo napake, ki jih je potrebno odpravljati že med gradnjo ali celo potem, ko je knjižnica zgrajena oziroma prostori že oblikovani. Vse to kasneje ovira delo knjižnic, uporabnik pa plačuje ceno.

Pri nas je videti prostore knjižnic s premajhnimi ali prevelikimi vhodi ter nefunkcionalnimi hodniki s številnimi stopnišči, ki onemogočajo dostopnost telesno prizadetim osebam itd., srečujemo se z nepotrebnimi galerijami, z neustrezno opremo, npr. s policami do stropa, ki tesno stojijo druga ob drugi, z nepravilnimi postavitvami proti oknom, ki zaslepljujejo uporabnike pri iskanju gradiva, ali s trdno pritrjenimi in nazaj nagnjenimi sedeži v čitalnicah, ki so mogoče primerni za kino dvorane, in z raznimi drugimi nelogičnostmi v prostorskih ureditvah.

Najtežji so primeri, ki jih krepko občutijo knjižničarski delavci v skoraj vseh nesamostojnih knjižnicah, ko gre za novogradnje ali prenove, saj je v teh okoljih težko prepričati odgovorne dejavnike, da knjižnice ne more sestavljati skupek kakršnihkoli prostorov, pogosto med seboj ločenih in slabo povezanih. Navadno morajo sprejeti ponujene prostore ne glede na to, ali je v njih sploh možna funkcionalna ureditev poslovanja ali ne; ti so produkt zamisli posameznih vodilnih delavcev ali arhitektov, ki knjižničnega dela ne poznajo, vendar se branijo vsakršnih nasvetov in v svoji vlogi ne čutijo potrebe po sodelovanju, so avtoritarni in sami sebi zadostni. Res je, da so včasih zaradi finančnih zagat potisnjeni v položaj, ki jih sili v improvizacijo ali začasne rešitve, vendar se je potrebno takim situacijam upreti, saj postanejo navadno take začasne rešitve tudi trajne in so vedno najdražje, knjižnicam pa onemogočajo normalno poslovanje.

Kaj lahko naredimo ob tem knjižničarski delavci sami

Kot svetovalka za gradnjo splošnoizobraževalnih knjižnic pri matični službi NUK lahko povem, da velikokrat slišim, kako so si v knjižnicah v danih pogojih odločno rešili vsak kotiček prostora v korist gradiva, ki je kronično utesnjeno, ali kako so morali npr. preurediti čitalniške prostore v delovne sobe ipd.; zelo redko pa se

najde knjižničarski strokovnjak ali vodja knjižnice, ki bi bil pripravljen povedati ali kritizirati arhitekturne pomanjkljivosti in napake pri načrtovanju in rajši »vdan v usodo« rešuje zagate, kakor ve in zna, bistveno pa ne more ničesar spremeniti.

Zato predlagam, da odločno zahtevamo posvetovalno pravico pri vsaki novogradnji ali prenovi knjižničnih prostorov in da to na primeren način uveljavljamo tudi v praksi. Za vsako novogradnjo ali večjo prenovu knjižničnih prostorov je potrebno pripraviti ciljni elaborat za arhitekta, ki ga mora izdelati knjižničarski strokovnjak, ki se s to problematiko ukvarja, ali team strokovnjakov, seveda ob sodelovanju z vodjo knjižnice in z odgovornim vodjem investicijskih del. Pri tem je pomembno, da se team oblikuje dovolj zgodaj, po možnosti prej, preden je na razpolago lokacija stavbe oziroma prostorov. Seveda mora elaborat upoštevati sodobne trende bibliotečne gradnje in ciljno usmeritev knjižnične dejavnosti posameznih knjižnic v našem knjižničnoinformacijskem sistemu.

Možnosti knjižničnih gradenj v Sloveniji

Če že govorimo o finančnih možnostih za knjižnične gradnje v Sloveniji, moram reči, da so bile doslej na vseh ravneh in v vseh okoljih vedno krizne in da v 40 povojnih letih nismo zgradili niti enega knjižničnega objekta po zasnovanem načrtu in z jasno izraženimi finančnimi kazalci, kot da gre za dejavnost, ki naši družbi ni tako nujno potrebna kot npr. šole, kulturni domovi, gledališke dvorane, športni objekti, zdravstveni, dijaški in študentski domovi itd. Na teh trajno »prednostnih področjih« smo zdaj prišli že do točke, ko je potrebno začeti graditi že drugo, sodobnejšo generacijo novih objektov, knjižnice pa ostajajo še vedno na lestvici nenujnih gradenj, ki se zavirajo na vse mogoče načine in pogosto tudi z vso politično podporo. Tako največkrat nastopamo z zahtevami za gradnjo knjižnic bolj kot »svobodni strelci«, ne pa kot potrebna infrastrukturalna dejavnost, in smo med drugimi porabniki investicijskih sredstev za te namene daleč na zadnjem mestu. Splošna družbena zavest o potrebnosti načrtno gradnje kvalitetnih objektov za namestitev knjižničnega gradiva in za njegovo dostopnost je namreč pri nas še na zelo nizki ravni. Vsi se prav dobro zavedamo, da brez kvalitetnih infrastrukturnih objektov ni mogoč kvaliteten družbeni razvoj, vse premalo pa je te zavesti čutiti, ko gre za knjižnične gradnje kot integrirane komponente naše družbene in socialne infrastrukture.

Podpore tudi nimamo v zakonu o svobodni menjavi, kjer je vprašanje investicij prepuščeno družbenim dogovorom in samoupravnim sporazumom, ki se sklepajo med zainteresiranimi uporabniki in izvajalci. Bolj jasno rečeno, gradnja knjižnic je popolnoma odvisna od dobre volje in zavzetosti samoupravnih in družbenopolitičnih struktur na ravni občin in republike.

Menim, da je čas, da se za področje knjižničnih gradenj uredijo odnosi bolje in kvalitetnejše, saj je malone nerazumljivo za družbo, ki teži k hitrejšemu napredku, da o teh vprašanih razen knjižničarjev skoraj nihče ne govori in da so se po vojni v vseh 40 letih zgradile le 4 samostojne knjižnične zgradbe. Vse drugo pa so razni dozidki ali prenove starih stavb, za katere največkrat ni dovolj finančnih sredstev, da bi jih bilo mogoče funkcionalno urediti za namene knjižnic. Ob tem je seveda tudi nujno, da se sami kvalitetno oborožimo z védenjem o knjižničnih gradnjah ter tako preprečimo vsako, tudi najmanjšo improvizacijo, ki nam otežuje delo in poslovanje po dogovorjenih načelih.

TEHNIČNI, EKONOMSKI IN SANITARNI OPTIMUMI PRI NAČRTOVANJU KNJIŽNIC

Tomaž Mihelčič, Dolenjski projektivni biro, Novo mesto

UDK 727.8

MIHELČIČ Tomaž: Tehnični, ekonomski in sanitarni optimumi pri načrtovanju knjižnic. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, str. 278—285.

Gradnjo in vzdrževanje knjižničnih objektov je možno precej poceniti, če upoštevamo nekatere principe pri izbiri lokacije, pri zasnovi objekta in pri njegovi izvedbi. V ta sklop spadajo gabarit objekta, nosilna konstrukcija, obdelava in materiali (zunanji zidovi, predelne stene, streha, okna, zasteklitev, sončna zaščita, vmesni stropovi, tlaki), potem ogrevanje, prezračevanje, osvetlitev (naravna in umetna), požarna varnost in čiščenje.

UDC 727.8

MIHELČIČ Tomaž: Technical, Economical and Hygienic Optimums for Library Planning, Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, p. 278—285.

Construction and maintenance costs for library buildings can be cut down by considering certain principles when deciding for location, project or construction as well as for all the other items concerning realization of a project, such as a project itself, a frame, construction and materials (walls, a roof, windows, glass-work, sun protection, pavements, ceilings), heating, ventilation, lighting (sunlight and lights), fire protection and cleaning.

Da bi pri načrtovanju novih knjižnic prišli do rešitev, ki bi omogočale čim nižje investicijske in vzdrževalne stroške, hkrati pa bi knjižnice nudile uporabnikom čim boljše pogoje, so tukaj zbrani nekateri normativi in izkušnje iz gradnje knjižnic doma in v tujini.

Probleme pri načrtovanju bi lahko razdelili v tri sklope:

- izbor lokacije in komunalna opremljenost parcele,
- gradbenotehnične zahteve,
- sanitarne in tehnološke zahteve.

Pri izboru lokacije je potrebno paziti:

— Na klimatske pogoje; izogibati se je treba lokacijam z velikimi dnevnimi temperaturnimi razlikami, z močnimi vetrovi, z vlažnim ali močno onesnaženim zrakom.

— Na hrupnost lokacije; izogibati se je treba lokacij v bližini večjih cest, industrije ali drugih izvorov hrupa.

— Na geološke pogoje; posebno pri večnadstropnih objektih lahko slabo nosilen teren precej podraži gradnjo, saj knjige zelo obtežijo objekt; visoka talna voda onemogoča izkoriščanje kletnih prostorov za skladiščenje knjig, kar je zaradi potresno varne gradnje najprimernejše.

— Na položaj lokacije v mestnem prostoru; zaželeno so dobre prometne povezave in ne prevelika oddaljenost od mestnih »žarišč« (koncentracije prebivalcev) in mestnih rekreacijskih površin ali sorodnih programov.

— Na izgrajenost ali oddaljenost komunalne infrastrukture; izgrajenost komunalne infrastrukture (vodovod, kanalizacija, toplovod, električno in telefonsko omrežje, kabli informacijskih sistemov, kableska televizija, cestno omrežje, parkirna mesta) pomembno vpliva na investicijsko vrednost objekta.

GRADBENOTEHNIČNE ZAHTEVE

Sklop gradbenotehničnih zahtev bi lahko razdelili:

— Na gabarit objekta.

Z vidika ekonomičnosti in funkcionalnosti so najprimernejši čim boljši kompaktni objekti; čim manjša površina fasad in strehe pomeni manjše investicijske in vzdrževalne stroške, manjšo toplotno izgubo; kompakten objekt omogoča najboljšo razporeditev knjižničnega gradiva (najkrajše poti bralcev, zaposlenih in knjige); iz ekonomskih razlogov je primeren večnadstropen objekt s fleksibilno površino posameznih etaž in s togim osrednjim jedrom (dvigala, stopnice, sanitarije, instalacijski vodi).

— Na funkcionalno zasnovo objekta.

Dobra funkcionalna zasnova objekta naj bi upoštevala predvsem:

1. fleksibilnost tlorisa; struktura konstruktivnega sistema in vgrajena oprema naj bi omogočale čim lažjo reorganizacijo prostorov;

2. kompaktnost objekta; zgoščen objekt zahteva najkrajše poti bralcev, zaposlenih in knjige;

3. dostopnost objekta samega in vseh prostorov v objektu; kar zahteva jasno, enostavno in razumljivo zasnovan tloris objekta in vseh ostalih arhitekturnih elementov (vhodi, stopnišča, posamezni oddelki);

4. možnost razširitve; kasnejše razširitve naj bi zahtevale čimmanj rušitev in sprememb na prvotnem objektu;

5. adaptibilnost; zasnova objekta naj bi s svojo univerzalnostjo dopuščala čimveč prilagajanj na kasnejše potrebe in zahteve knjižnice (novi mediji, nova tehnologija...);

6. dobro organiziranost; postavitve knjižnega fonda in lokacija spremljajočih prostorov naj bi omogočali čim boljše kontakte med bralci, knjigo in knjižničnimi delavci;

7. udobnost; dobri klimatski pogoji, primerna oprema in prava osvetlitev naj bi bralcem in knjižničnim delavcem omogočili čim boljše delovne pogoje;

8. preprečitev zunanjih vplivov na klimatske pogoje v knjižnici; knjižnično gradivo zahteva čimbolj enakomerno temperaturo in vlažnost;

9. varnost; zasnova objekta naj bi omogočala dobro kontrolo obiskovalcev (da se preprečuje kraja knjig), hkrati pa naj bi omogočila čim hitrejšo evakuacijo (ob požarih, potresu, v vojni);

10. ekonomičnost; poleg nizkih investicijskih in vzdrževalnih stroškov naj bi zasnova objekta zahtevala čimmanj zaposlenih knjižničnih delavcev in vzdrževalcev.

— Na konstrukcijsko zasnovo objekta.

Zgradbe z nosilnimi obodnimi in vmesnimi zidovi niso primerne, ker onemogočajo variabilnost prostorov; s konstrukcijskega stališča je najprimernejši armiranobetonski skelet s togostnim jedrom; jeklene konstrukcije zaradi protipožarne zaščite niso ekonomične; zaradi čim boljše organizacije knjižnice naj raster stebrov ne bi bil manjši kot 6 m; optimalna sta rastra 7,20 m in 8,40 m; zaradi konstrukcijske zahtevnosti niso primerni rastri večji kot 9 m; v prostorih, namenjenih javnosti, je najprimernejša svetla višina prostorov 3 m; kjer je pod stropom razvod instalacij, je najprimernejša bruto etažna višina 4,20 m; v skladiščnih prostorih je zahtevana svetla višina prostora 2,20 m; v prostorih, dostopnih javnosti, je potrebno računati s 750 kp/m² koristne obtežbe; da bi bila omogočena čim večja fleksibilnost tlorisa, je priporočljivo upoštevati takšno ko-

ristno obtežbo povsod, ne glede na dejansko obtežbo; v pisarniških prostorih naj se upošteva koristna obtežba 200—250 km/m², pri kompaktnih skladiščih pa 1000—1400 kp/m².

— Na izbor materialov in obdelavo površin.

Zunanje stene naj bi s svojimi gradbenofizikalnimi lastnostmi nudile primerno toplotno izolativnost, toplotno akumulativnost in zvočno izolativnost; toplotno akumulativnost in zvočno izolativnost je moč doseči le z zidovi, ki imajo zadostno maso; zato lahki montažni »sendviči« niso primerni; za pasivno izkoriščanje sončne energije je zaradi boljše insolacije priporočljiva manjša izolacija zunanjih zidov na južni in zahodni fasadi kot pa na severni in vzhodni fasadi; na južni ali zahodni fasadi se za pasivno izkoriščanje sončne energije priporoča postavitve steklenih lop, ki lahko služijo kot zimski vrt — zunanji zaprt prostor.

Notranje predelne stene; zaradi čim boljše fleksibilnosti naj bi se čimmanj uporabljale masivne zidane predelne stene, le tam, kjer je potrebna zvočna izolativnost ali ob kompaktnih osrednjih jedrih; montažne zvočnoizolativne predelne stene iz ekonomskih razlogov niso primerne.

Okna; čeprav je ob vseh čitalnih in delovnih mestih zaželena čim boljša naravna osvetlitev, naj okna zaradi velikih toplotnih izgub pozimi in pretiranega segrevanja poleti ne bi bila prevelika (približno 20 % tlorisne površine prostora); večja okna so zaželena na severni fasadi, kjer spuščajo v prostor difuzno severno svetlobo; zaradi klimatskih razlogov naj bi bila okna ozka in visoka; okna v pasovih po vsej širini prostora niso primerna; okna naj imajo čimmanj razdelkov, da bo čiščenje enostavnejše.

Sončna zaščita; ker zahteva delo v knjižnici čimbolj enakomerno osvetlitev, je potrebno okna na vzhodni, južni in zahodni fasadi zaščititi pred premočnim sončnim sevanjem; da sončna zaščita preprečuje vdor toplotnih žarkov, mora biti postavljena na zunanji strani okna; možne sončne zaščite so:

— bris soleili s horizontalnimi ali vertikalnimi lamelami, odvisno od položaja okna in objekta,

— žaluzije, navojnice ali polkna, ki spuščena ali zaprta preprečujejo toplotne izgube v nočnem času.

Spuščeni stropovi; uporabljajo se tam, kjer so nameščeni pod stropno konstrukcijo klimatskih kanalov, instalacij, ali kjer se zahtevajo posebni akustični pogoji; za spuščene stropove so primernejši elementi, ki se enostavno odstranijo; priporočljiva je

razmestitev elementov spuščenega stropa v rastru knjižnične opreme, tako da je možno med elemente fiksirati predelne stene in drugo opremo.

Tlaki; tlak, ki ustreza knjižničnim standardom in omogoča fleksibilno razmestitev prostorov in opreme v knjižnici, mora izpolnjevati naslednje pogoje:

1. biti mora brezprašen, enostaven za čiščenje, dobro mora dušiti zvok stopinj;
2. omogočati mora uporabo vozičkov za transport knjig;
3. prenesti mora obtežbo knjižnih regalov;
4. ne sme imeti neravnin (stopnice!);
5. čim bolje mora dušiti zvok; posebno skrb je potrebno posvetiti barvi in izboru materiala finalnega tlaka; da so zadostno osvetljene tudi spodnje police knjižnih regalov, naj bo tlak čim svetljši barve; za vhode in hall se priporočajo plošče iz naravnega ali umetnega kamna, keramične ploščice ali podobni materiali, ki naj imajo gladko, vendar ne drsečo površino; za zelo frekventne prostore (hodniki, stopnišča, sanitarije, garderobe) se priporočajo tlaki iz keramičnih plošč, kamnitnih plošč ter PVC — azbestni tlak (če to dopuščajo protipožarni predpisi); za čitalnice, pisarniške in podobne prostore se priporočajo kvalitetni tekstilni podi, ki se enostavno čistijo (požarni sekroji ne smejo biti preveliki), parket ali ladijski pod iz trdega lesa; za skladišča knjig so primerni epoksidni premazi, PVC — azbestni tlaki ali asfalt.

SANITARNE IN TEHNOLOŠKE ZAHTEVE

— Ogrevanje.

Izbor vira energije pogojujejo možnosti; bližina toplovoda, plinovoda, možnost priključitve na kotlovnico sosednjih objektov; ker pri novogradnjah ni več možnosti gradnje kotlovnice na tekoče gorivo ali električni tok, kotlovnica na trdo gorivo pa je veliko zahtevnejša (depo kuriva, odvoz pepela, dodatna zaposlitev kurjača), je najekonomičnejša priključitev na toplovodno omrežje ali na kotlovnico bližnjih objektov; temu v prid govori tudi dejstvo, da so knjižnice locirane v urbaniziranih okoljih, kjer te možnosti so.

— Klimatskotehnični pogoji.

Zaradi neprimerne okolja (onesnaženje!) lahko le redke knjižnice obratujejo brez umetnega prezračevanja; vzroki za to so:

1. hrup v okolici knjižnice;
2. onesnažen zrak;

3. vdor vročega zraka v poletnem času;
4. prostori brez naravne osvetlitve (sanitarije, osrednji prostori) ali prostori z veliko koncentracijo ljudi.

Prednosti umetnega prezračevanja so:

1. vsi prostori so lahko enako visoki, saj volumen prostora ne pogojuje kubature svežega zraka;
2. za čitalnice in delovne prostore se lahko uporabijo veliki prostori (pomembno za fleksibilnost), kar naravno prezračevanje zaradi nezadostne količine svežega zraka ne dopušča;
3. v prostorih se dosežeta enakomerna vlažnost in temperatura, ne glede na zunanje pogoje, kar je pomembno za očuvanje knjižničnega fonda.

Za posamezne prostore se zahtevajo naslednji klimatski pogoji:

— čitalnice, odprta skladišča, pisarniški prostori:

temperatura poleti 20—26° C

temperatura pozimi 20° C

relativna vlažnost 50—60 %

izmenjava zraka na uro 6—7-kratna

— zaprta skladišča:

temperatura poleti 17—26° C

temperatura pozimi 17° C

relativna vlažnost 50—60 %

izmenjava zraka na uro 2,5—3-kratna.

Pri popolni klimatizaciji se investicijski in vzdrževalni stroški povečajo za približno 20 %; zaradi ekonomičnosti poslovanja je priporočljivo objekt razdeliti v več klimatskih con, in sicer zaradi različnih temperaturnih pogojev in zahtev po vlažnosti zraka; zaradi visokih stroškov ogrevanja svežega zraka se priporoča mešanje svežega in notranjega zraka.

Odstotek svežega zraka naj znaša:

v čitalnicah in odprtih skladiščih 10—20 %,

v zaprtih skladiščih 5—10 %;

na osebo se zahtevajo naslednje količine zraka na uro:

v prostorih brez kadilcev 20 m³,

v prostorih s kadilci 40 m³.

— Osvetlitev.

Kljub dnevnim nihanjem intenzivnosti in usmeritev je za osvetlitev najbolj primerna dnevna svetloba (fiziološke zahteve člove-

škega očesa), posebno v manjših prostorih, kjer vpadni kot svetlobnega žarka ni dosti manjši od 20° (optimalni vpadni kot); višja okna omogočajo enakomerno razporeditev svetlobe in globlje osvetljujejo prostor; popolnoma zastekljena fasada zaradi nihanja intenzivnosti in smeri dnevne svetlobe ni primerna; problematično je tudi segrevanje notranjosti v poletnih mesecih; v nočnem času postanejo steklene stene velike temne površine, ki zmanjšujejo intenzivnost svetlobe; kjer je možno, je priporočljivo izkoristiti zenitalno osvetlitev (svetlobne kupole ali šedi).

Umetna osvetlitev pomeni sorazmerno visok investicijski in vzdrževalni strošek, zato jo je potrebno skrbno načrtovati; razporeditev svetil naj ne nudi samo optimalnih delovnih pogojev uporabnikom knjižnice, ampak naj tudi omogoči fleksibilno razporeditev programov knjižnice.

Za posamezna območja so priporočljive naslednje splošne (povprečne) osvetlitve, na površini, dvignjeni 85 cm nad tlakom:

— čitalnice, skladišča v odprtem pristopu, katalogi, razstavni prostori — 350 luxov.

(Pri tem se priporoča, da se 80 % površine osvetli s 300 luxi, 20 % pa 640—760 luxi, to pa za primere, kjer so postavljena slabo berljiva gradiva, kjer je zahtevana večja koncentracija, za bralce z opešanim vidom.)

— pisarniški prostori 200—250 luxov

— skladišča knjig 100—200 luxov

Pri uporabi neonske razsvetljave je potrebno upoštevati oslabitev žarnic zaradi staranja (25—30 %); v skladiščih naj bodo zaradi fleksibilnosti svetlobne cevi postavljene pravokotno na smer regalov; v večjih prostorih je racionalno urediti prižiganje svetil po skupinah.

— Čiščenje.

Organiziranje čiščenja pogojuje struktura stroškov čiščenja:

— stroški čistilca 85 %

— potrošni material 6 %

— čistilni stroji 5 %

— ostali stroški 4 %

Iz pregleda je razvidno, da je smotrno uporabljati čim zmogljivejše stroje, da se skrajša delovni čas čistilca; priporočljivo je načrtovanje posebnega prostora za čistila s tekočo vodo, z električnim priključkom in izlivno školjko; prostor naj ne bo ogrevan; za lažje čiščenje se še priporoča:

— predpražnik, ki ga je moč odstraniti, v dolžini 3—5 korakov (180—300 cm) pred vsemi vhodi;

- preprečitev zlivanja vode ob straneh stopnic;
- ob vseh stikih stene in poda vodoodporna »cokel« letev, visoka najmanj 10 cm;
- tehnične instalacije naj bodo vsaj 20 cm (bolje 40 cm) nad podom;
- čimmanj stopnic v prostorih;
- dvigala naj bodo zadostno dimenzionirana za transport čistilnih strojev;
- električne vtičnice naj bodo razmeščene največ na 20 m, po možnosti ob vratih, 30 cm nad tlemi;
- varovalke morajo ustrezati moči čistilnih strojev;
- sanitarije naj bodo obložene s keramičnimi ploščicami; predvideni naj bodo talni odtoki; priporočljiva je montaža straniščnih školjk na steno, tako da se pod njo da enostavno čistiti.

PROBLEMATIKA GRADNJE SIK V LJUBLJANSKEM PROSTORU

Mihaela Mohar, Knjižnica Jožeta Mazovca v Ljubljani

UDK 727.8:027.4(497.12 Lj.)

MOHAR Mihaela: Problematika gradnje SIK v ljubljanskem prostoru, Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, str. 286—300.

Ljubljana, republiško središče, se mora nujno izviti iz prostorske utesjenosti splošnoizobraževalnega knjižničarstva. To ji narekuje živahen gospodarski in kulturni utrip in politični sistem. Razvejano mrežo splošnoizobraževalnih knjižnic kaže čimprej prilagoditi potrebam in upoštevati razvojne zahteve. Najbolj pereče opozarjajo bele lise knjižničnih uslug v sedanjih pogojih.

Avtorica osvetli dosedanji razvoj, podrobno razgrne prostorsko problematiko in jo razširi v načrt splošnoizobraževalnega knjižničarstva do leta 2000. Od sedanjih SIK s 4162 m² prostora naj bi dosegli stanje, kot ga predpisuje zakon o knjižničarstvu iz leta 1982 in kot ga določajo standardi in normativi.

UDC 727.8:027.4(497.12 Lj.)

MOHAR Mihaela: The Problems of Building Public Librarien in Ljubljana. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, p. 286—300.

Ljubljana, the capital for the Socialistic republik of Slovenia, should solve the problem of the public librarianship with regard to capacities. The busy economic and cultural pulse of life as well as political system dictate the solution of the problems. The network of public libraries should be adjusted to the requirements. The demands of the development programe should be considered as soon as possible. The most urgent problem seems to be the lack of locations for libraries and the incapability of modernization of library service at present conditions.

The author points out the present state of development, gives the detailed description to the space problems and expands it into the development programe of public librarianship till the year 2000. The present state of public libraries with 4162 m² space capacities should develop in such a way that it would fulfill the demands of the law of librarianship and the provisions of the standards for public libraries.

1. UVOD

Pripravljamo razvojne načrte za srednjeročno obdobje 1986 do 1990. Projiciramo razvoj po načrtih občinskih kulturnih skupnostih in Kulturne skupnosti Slovenije za splošnoizobraževalno knjižni-

čarstvo (= SIK v nadaljnjem besedilu). Zavezuje nas Zakon o knjižničarstvu in Normativi in standardi za splošnoizobraževalne knjižnice.

Ob tem delu je nujno ponovno preveriti prehojene poti od sprejema slovenske koncepcije razvoja SIK. Obenem smo dolžni načrtovati takšne usmeritve, ki bodo uresničljive v naslednjih treh srednjeročnih obdobjih in ki bodo omogočile ljubljanskemu območju vključitev v slovenski knjižnično-informacijski sistem.

Območje ljubljanskih občin obsega 903,44 km² s 327.197 prebivalci (leta 1983). Povprečna gostota prebivalstva je 362/km². V mestu jih živi 274.027, v primestnem in vaškem prostoru je 55.471 prebivalcev.

Ljubljana ima 145 krajevnih skupnosti, ki vključujejo pretežno od 1500 do 6000 krajanov. Zaposlenih prebivalcev je 184.023. Predšolskih otrok, ki so že uporabniki knjižnic (od 3—7 let), je 13.550, vseh pa 18.396. Na 91 osnovnih šolah je 36.724 učencev, v 30 srednjih šolah 19.238 učencev, na 22 višjih in visokih šolah pa študira 18.801 študent.

V občini Ljubljana Center živi 9,94 % prebivalstva Ljubljane, v ostalih štirih ljubljanskih občinah pa 90,06 % prebivalcev (Ljubljana Bežigrad = 18,70 % prebivalcev; Ljubljana Moste-Polje = 20,50 % prebivalcev; Ljubljana Šiška = 26,12 % prebivalcev; Ljubljana Vič-Rudnik = 24,74 % prebivalcev).

Programe vseh petih občinskih kulturnih skupnosti usklajuje Ljubljanska kulturna skupnost, zato lahko tudi skupno prikazujemo opravljeno delo. V preteklem letu je bilo v 23 stalnih izposojevaliških in dislociranih enotah in v potujoči knjižnici 629.144 knjig, 981 izvodov časnikov in časopisov in 7384 enot neknjižnega gradiva. V SIK je vključenih 19,79 % prebivalstva oziroma 64.776 rednih članov. Na obisk sta izposojeni 2,78 knjige, letno 1.583.486 enot. Med obiskovalci je 53 % mlade populacije.

Matična knjižnica občine Ljubljana Center vodi v članstvu in obisku z 42,32 %. Matična knjižnica občine Ljubljana Bežigrad opravi 13,80 %, Moste-Polje 17,75 %, Šiška 14,17 % Vič-Rudnik 9,56 % in potujoča knjižnica 2,40 % skupnega dela.

Podoba ljubljanskega prostora in predstavitev SIK v sedanjem trenutku

V analizah SIK v Sloveniji, ki jih pripravlja republiška matična služba, in v dogovorih o skupnih nalogah v okviru Kulturne

skupnosti Slovenije se Ljubljana pojavlja kot izjemen primer. Razlog za to izjemnost je lahko velikost in nagel razvoj republiškega središča, še bolj gotovo pa družbenopolitična razdelitev na pet občin, različna stopnja razvitosti občinskih matičnih knjižnic ob sprejemu slovenske koncepcije razvoja v sedemdesetih letih, pa ob kulturnih panogah republiškega pomena tudi prepočasno uveljavljanje splošnoizobraževalnega knjižničarstva.

Pet občinskih matičnih knjižnic, ki jih je določil Zakon o knjižnicah iz leta 1961, se je zelo različno razvijalo. Štiri matične knjižnice (Knjižnica Bežigrad, Knjižnica Jožeta Mazovca, Knjižnica Šiška, Knjižnica Prežihov Voranc) so nastajale v zadnjih tridesetih letih večinoma iz podružnic Mestne knjižnice. Vendar nobena od knjižnic v mestnem središču ni dosegla (ob vzpostavitvi slovenske koncepcije razvoja SIK) stopnje, ko bi lahko prevzela vlogo Osrednje knjižnice Ljubljana.

Ljubljana ni imela študijske knjižnice, ki so v večini slovenskih regij pomenile trdno strokovno osnovo za vzpostavitev knjižnične mreže. (Slovanska knjižnica v Ljubljani, ki bi bila lahko takšno jedro, je prepočasi iskala svojo namembnost in vsebino in se ne vključuje v splošnoizobraževalni sistem.)

2. LJUBLJANSKE SPLOŠNOIZOBRAŽEVALNE KNJIŽNICE OB SPREJEMU SLOVENSKE RAZVOJNE KONCEPCIJE IN RAZVOJ DO 1985. LETA

Obe knjižnici ljubljanskega središča sta delovali že pred vojno. Po izidu prvega Zakona o knjižnicah je SO Ljubljana Center naložila Delavski knjižnici nalogo matične knjižnice za občino.

Mestna ljudska knjižnica je po vojni odprla dislocirano enoto Pionirska knjižnica, ki je kasneje v okviru Pionirskega doma s svojimi strokovnimi delavci v slovenskem merilu zakoličila knjižnice za mladega bralca. Kmalu po vojni je odprla tudi podružnice v večjih središčih takratne Ljubljane ali pa je prevzela v upravljanje in oskrbovanje rajonske knjižnice. Podružnice so bile majhne (do 5000 knjig), prostorsko komaj do 100 m². Leta 1956 so se te enote spremenile v finančno samostojne zavode z lastno upravo, občina Ljubljana Vič-Rudnik pa je zase tak zavod celo ustanovila. Proračunsko dotirane so se različno razvijale, v skladu s poslušom ustanovitelja za premike, ki jih je prinesel naš prvi knjižničarski

zakon. Nobena od knjižnic ni bistveno povečala svojega prostora. Čeprav same majhne in nerazvite, so pričele na svojem območju ustanovljati še manjše podružnice. V takšno drobitev sil jih je gnala nuja, saj je bila za to obdobje značilna skokovita rast. Število prebivalcev štirih občin se je povečalo za 61 %. Razvojni cilji niso bili jasni, saj sta obe knjižnici občine Ljubljana Center (matična Delavska in Mestna ljudska) pokrivali čez 60 % potreb v Ljubljani. Še vedno sta imeli od 3208 m² površin knjižnic čez polovico (57 %) te površine zase.

Uveljavitev slovenske koncepcije razvoja knjižničarstva je prinesla hitro reakcijo. Nobena od obeh knjižnic v občini Ljubljana Center ni izpolnjevala pogojev za knjižnice I. tipa. Občinske matične knjižnice so se povezale v Skupnost ljubljanskih SIK. V tem okviru je nastal dolgoročni razvojni načrt za ljubljansko območje. Sprejela ga je Skupščina Kulturne skupnosti Ljubljana 1973. leta. Določil je vzpostavitev Osrednje knjižnice v Ljubljani z enotami in izposojevališči v mreži in s potujočo knjižnico za prehodno pokrivanje belih lis na ljubljanskem območju. Teoretično je bila izdelana tudi prostorska sanacija mreže.

Iz različnih razlogov ni prišlo do organizacijskega povezovanja in do prostorske rešitve Osrednje knjižnice. Upravno so se združile knjižnice v občini Ljubljana Center (Delavska, Mestna in Pionirska) v Knjižnico Oton Župančič. Ob združevanju so načrtovale skupne strokovne službe, tako da bi bila mogoča kot druga faza pripojitev matičnih knjižnic ljubljanskih občin. Prostorsko se v občini Center ni bistveno izboljšalo. Počasna sanacija enote Mestne knjižnice se vleče vse zadnje srednjeročno obdobje. Oprema v vseh enotah je zastarela, nefunkcionalna, dotrajana. Delno so si na 271 m² našle prostor skupne strokovne službe in bibliobus z najnujnejšim skladiščem.

Samo matična knjižnica občine Ljubljana Moste-Polje je prostorsko razširila knjižnice v svoji mreži iz 289 na 937 m². Premik ne pomeni bistvene spremembe, saj je knjižnica kljub novogradnji dosegla le 38 % potrebne površine, izposojevališči v Polju in Novih Fužinah, ki pokrivata potrebe okrog 35.000 prebivalcev, pa imata skupno le 300 m².

V občini Ljubljana Bežigrad ima matična knjižnica 328 m².

V občinah Ljubljana Šiška in Ljubljana Vič-Rudnik imata matični knjižnici 131 in 132 m², kar je drastičen dokaz slabih razmer.

V 11 izposojevaliških matičnih knjižnic teh treh občin je skupno

373 m² površine, kar pomeni povprečno 34 m² na izposojevališče oziroma izposojevališča z 12 do 49 m² površine. Potujoča knjižnica more živeti le ob izkoriščanju kapacitet Knjižnice Oton Župančič, saj ima le 66 m² namenske površine.

V celoti je vseh pet ljubljanskih matičnih knjižnic doseglo od sprejete koncepcije razvoja SIK 30 % rast prostorskega standarda (od 3208 m² na 4162 m²). Občini Center in Moste-Polje imata za svojo mrežo skupno 73 % teh površin, obenem pa pokrivata 60 % dejavnosti, 27 % prostora (1124 m²) pa si delijo ostale tri ljubljanske občine za 227.174 prebivalcev.

Skupno dosegajo ljubljanske matične knjižnice za 329.498 prebivalcev (leto 1984) naslednjo prostorsko namembnost:

36 % (1529 m⁴) za izposojajo na dom odraslim, 10 % (410 m²) za izposojajo na dom mladini in čitalnicam za otroke; 309 m² je namenjeno čitalnicam za odrasle, 485 m⁴ skladiščem, 291 m² strokovnim in upravnim službam, četrtnina skupne površine pa je izgubljena z nefunkcionalnimi komunikacijami, ki so posledica nenamembnosti poslopij.

V letih 1977—1984 je bilo v ljubljanskem prostoru namenjenih modernizaciji knjižnične mreže 28,339.390 din iz sredstev za investicije in lastne amortizacije. Občinski knjižnici Center in Moste-Polje sta investirali 19.342.000 din v prostore in opremo, za pripravo prostorov skupnih služb, za prehod na prost pristop, za občinsko knjižnico Jožeta Mazovca in izposojevališče v Novih Fužinah. Ostale tri ljubljanske občine so namenile v okviru Ljubljanske kulturne skupnosti v prostore za knjižnično mrežo 8,916.780 din ali 39,25 din na prebivalca. V istem obdobju je bilo iz sredstev ljubljanske in Kulturne skupnosti SRS investiranih v knjižno zalogo 61,034.710 din ali 2,15 krat več kot v prostore.

Če uporabimo za Ljubljano regresivni standard, ki je realnejši za velike skupine prebivalcev, ugotovimo, da dosega mesto ob upoštevanju vsega prostora 40 % potrebnih površin za uravnoteženo delo splošnoizobraževalnih knjižnic. Prikaz prostorskega primanjkljaja po občinah upošteva delež dejavnosti, ki jih opravlja posamezna knjižnica ob izteku srednjeročnega obdobja.* Tudi Knjižnica Oton Župančič v občini Center še ne opravlja v celoti vloge Osrednje knjižnice. Tudi Potujoča knjižnica se ni mogla ustrezno razviti. Tabelska slika nam kaže za Ljubljano sedaj naslednjo podobo:

* Statistični podatki o ljubljanskih SIK za leto 1984.

Občina	Število prebivalcev 31. 12. 1984	Delož opravljene osnovne dejavnosti v letu 1984 (članstvo, obisk, izposoja)	Degresivni standard glede na obseg dejavnosti m ²	Dosežena površina 31. 12. 1984 m ²	Primanjkijaj m ²	Primanjkijaj %
Ljubljana Bežigrad	61.359	13,80	1.434	421	1013	70
Ljubljana Center	32.782	42,32	4.397	2102	2295	53
Ljubljana Moste-Polje	69.542	17,75	1.844	337	907	49
Ljubljana Siška	86.079	14,17	1.472	315	1157	79
Ljubljana Vič-Rudnik	79.736	9,56	993	321	672	63
Potujoča knjižnica	—	2,40	252	66	186	74
			10.392	4162	6230	

Stanje, ob kakršnem so nas zatekli Zakon o knjižničarstvu iz leta 1982 in Standardi in normativi za splošnoizobraževalne knjižnice, je posledica zgodovinskih in življenjskih pogojev občinskih matičnih knjižnic v Ljubljani. Prostorske problematike se Ljubljana že dolgo zaveda. Družbeni plan mesta Ljubljane 1981—1985 (Ljubljana, marca 1981, str. 44/45) je zapisal: »Poleg perečih vprašanj investicijskega vzdrževanja se bo na področju knjižničarstva konec obdobja izredno zaostriло pomanjkanje prostora in možnosti normalne izvedbe programa, saj bo edino moščanska knjižnica delovala v novih prostorih. Zato bomo izvedli pripravo za gradnjo osrednje ljubljanske knjižnice, ki bi jo zgradili v naslednjem srednjeročnem obdobju.«

3. PROSTORSKO NAČRTOVANJE V TEMELJIH PLANOV LJUBLJANSKIH OBČINSKIH MATIČNIH KNJIŽNIC ZA OBDOBJE 1986—1990

Za začetek novega srednjeročnega obdobja se nameravajo strokovno in organizacijsko hitreje povezovati vse matične knjižnice večine ljubljanskih občin (razen Vič-Rudnik). Vzporedno s prizadevanji za spremembo namembnosti bivše Šubičeve gimnazije za Osrednjo knjižnico v Ljubljani bo potekala priprava dokumentacije za obnovitvena dela. Enote Knjižnice Oton Župančič v občini Ljubljana Center bodo zmanjševale obseg osnovne dejavnosti, tako da se bodo zviševali standard in delovne obveze v knjižnicah štirih ljubljanskih občin in Potujoči knjižnici enakomerno v vseh osnovnih pogojih: knjige, kader, prostor. Predvidoma bo leta 1990 v Ljub-

ljani 350.000 prebivalcev; prirast števila 20.000 prebivalstva bo porazdeljen v vseh občinah, razen v občini Ljubljana Center. Enote Knjižnice Oton Župančič v občini Ljubljana Center bodo ob zmanjševanju osnovnih obveznosti spreminjale svoj profil in se intenzivno pripravljale za vlogo nosilk knjižničnoinformacijskega sistema. Načelno jim zato prostorski fond ne bo rasel, kar bo koristilo povečanju površin v ostalih ljubljanskih občinah, kjer bo zaradi rasti števila prebivalstva potreben hitrejši razvoj.

Po degresivnem standardu bo v 1990. letu za 350.000 prebivalcev potrebnih 11.168 m² površin v SIK. Matične knjižnice so v temeljih plana načrtovale svojo prostorsko površino takole: za občino Ljubljana Center razširitev skupnih služb na 311 m² in brez prostorske ocene izposojevališča Nove Poljane, ki ga ocenjujemo minimalno na 200 m²; za občino Ljubljana Bežigrad povečanje obstoječih izposojevališč v Črnučah in na Bratovževi ploščadi za 191 m², brez prostorske ocene skladišča in dveh novih punktov v soseski BS-3, čitalnica Novi kolodvor, kar ocenjujemo minimalno na 450 m²; za občino Ljubljana Moste-Polje razširitev izposojevališč Polje in Nove Fužine za 260 m² in priprava prostora za izposojevališče v Novih Jaršah, skupaj 460 m²; za občino Ljubljana Šiška zamenjava sedanje lokacije z novo, povečano za 569 m². Izposojevališča v Šentvidu, Medvodah in Vodicaх bodo potrebovala še 310 m². Načrt izposojevališč v Dravljah, Kosezah in v KS Komandant Stane, ki prostorsko ni določen, cenimo minimalno na 600 m²; za občino Ljubljana Vič-Rudnik načrtujejo za matično knjižnico povečanje za 548 m² in povečanje prostora izposojevališč Rudnik, Brdo in Velike Lašče za 88 m².

Potujoča knjižnica je predvidela lastno skladišče in garažo za vozni park, vendar ni ocenila predloga s potrebno površino, cenimo jo na 900 m². Po predlogih knjižnic in minimalni prostorski zahtevi za neocenjene načrte bi prostorska površina ljubljanskih SIK porasla za 89 % oziroma na 8789 m², s čimer bi dosegli 78,96 % potrebne površine.

Ob zahtevi, da se mora večina dela seliti iz centra, tja, kjer so zgrajene nove soseske in kjer raste število prebivalstva, lahko, ne glede na predloge knjižnic v temeljih planov, razporedimo načrtovani prostorski standard po predvidenem deležu dejavnosti glede na število prebivalstva. Ob tej razdelitvi ostaja del specifičnih dejavnosti knjižnicam občine Ljubljana Center, ki bodo jedro knjižničnoinformacijskega sistema.

Tabelska slika takšne razporeditve je takale:

Občina	Dosežen prostor v letu 1984	Načrti SIK za leto 1986—1990 m ²	Aproks. ocena neocenjenih načrtov m ²	Skupaj prostorski prirast m ²	Dosežena površina 1990 m ²	Delež nalog iz osnovne dejavnosti v 1990	Prostorska sanacija glede na delež dejavnosti v 1990 m ²
Ljubljana Bežigrad	421	191	450	641	1062	13,92	1223
Ljubljana Center	2102	311	200	511	2613	24	2103
Ljubljana Moste-Polje	937	460	—	460	1397	16,21	1424
Ljubljana Šiška	315	879	600	1479	1794	19,73	1740
Ljubljana Vič-Rudnik	321	636	—	636	957	14,03	1233
Potujoča knjižnica	66	—	900	900	900	12,05	1060
	4162	2477	2150	4627	8783		8789

Razvojni načrti občinskih matičnih knjižnic za plansko obdobje 1986—1990, ki bodo vsebovali tudi finančno načrtovanje, bodo morali nastajati ob dogovarjanju o potrebni prioriteti nepokritih potreb, obenem pa ponuditi možne rešitve vse do revitalizacije prostorov in spremembe namembnosti prostorov.

4. PROJEKCIJA PROSTORSKE UREDITVE LJUBLJANSKE SPLOŠNOIZOBRAŽEVALNE KNJIŽNIČNE MREŽE LETA 2000

Po projekcijah dolgoročnih planov občin in mesta bo leta 2000 v Ljubljani 400.000 stalnih in začasnih prebivalcev. Na območju mesta jih bo živel 309.000 in v zunanjem pasu 91.000. Zaposlenih bo 214.000 prebivalcev. Število otrok od 3. leta starosti do konca obveznega šolanja bo 74.340 in število starejših občanov bo zraslo na 40.854. Intenziteta naselitve bo rastle od 1984. leta naprej različno: v občini Ljubljana Bežigrad bo 18,25 % prebivalstva, v občini Ljubljana Center 10,12 %, v občini Ljubljana Moste-Polje 19,87 %, v občini Ljubljana Šiška 25,75 % in v občini Ljubljana Vič-Rudnik 26,25 % prebivalcev.

Naseljevanje bo potekalo na mestnem in izvenmestnem območju. Na mestnem območju bodo rasla središča območij v Medvodah, v Šentvidu (Lj. Šiška) in v Polju (Moste-Polje). Pomembnejša lokalna središča s 5—10.000 prebivalcev bodo v Črnučah, v Šentjaku-bu. Tem se bodo v drugi fazi, po letu 2000, priključevala začasna lokalna središča z do 3000 prebivalci v Dolu, na Ježici. Manjša lokalna središča bodo še naprej Beričevo, Nadgorica, Savlje (Bežigrad). Lokalna središča iz občine Moste-Polje (Sostro-Zadvor, Zalog, Dol-

sko) se bodo po letu 2000 spremenila v pomembnejša lokalna središča v mestnem območju. Takšno spremembo bosta na območju te občine doživeli tudi manjši lokalni središči Zajčja dobrava in Snerberje. V občini Ljubljana Šiška bodo pomembnejša lokalna središča Gameljne in Podutik, v kasnejši fazi tudi lokalno središče Tacen. Na območju od Medvod do Skaručenske gmajne bo nastalo po letu 2000 mesto z okrog 30.000 prebivalci. Pirniče, Sora, Preska bodo ostala lokalna središča z do 3000 prebivalci. V občini Ljubljana Vič-Rudnik bodo pomembnejša lokalna središča mestnega območja Brezovica in Škofljica, po letu 2000 pa tudi Dobrova, Vnanje Gorice in Lavrica. Zasnova mesta v začetku 21. stoletja vključuje celotno občino Ljubljana Bežigrad, v občini Ljubljana Moste-Polje smeri Dobrunje, Zadvor, Sostro in Polje, Zalog ter Dolsko, v občini Ljubljana Šiška: Šentvid, Tacen, Šmartno, Gameljne in Skaručenska gmajna, v občini Ljubljana Vič-Rudnik pa Dobrova, Brezovica,

Na izvenmestnem območju bodo pomembnejša lokalna središča z okrog 5000 prebivalci Vodice (Šiška), v občini Vič-Rudnik pa Polhov Gradec, Horjul, sklop Preserje—Kamnik—Podpeč, Ig in Velike Lašče. Lokalna središča z do 3000 prebivalci bodo ostala Smlednik v Šiški in Notranje Gorice na Viču. Manjša lokalna središča bodo ostali Lipoglav, Prežganje, Besnica in Senožeti (Moste-Polje), Bukovica, Topol (Šiška), Črni vrh, Šentjošt, Rakitna, Brest, Iška vas, Golo, Rob in Turjak (Vič-Rudnik). Večina navedenih krajev ima že minimalne zasnove v izposojevaliških, amaterskih knjižnicah ali obiskih bibliobusa. Na izvenmestnem območju so sedaj nepokriti le Prežganje in Besnica (Moste-Polje), Bukovica (Šiška), Brest in Topol v občini Vič-Rudnik.

Na takšno podobo republiškega središča bo morala biti mreža SIK pripravljena. Rasti bo morala vzporedno ob sanaciji primanjkljaja, saj bo v Ljubljani v 15 letih dodatnih 70.000 prebivalcev. V posameznih občinah, kjer je trend poseljevanja najmočnejši, bo od 12.000, 16.000 in 25.000 novih prebivalcev. Žal so to občine Ljubljana Bežigrad, Šiška in Vič-Rudnik, ki imajo že sedaj najmanj prostora za knjižnice.

Po letu 1990 bo Knjižnica Oton Župančič opravljala vlogo osrednje knjižnice v eni stavbi. Njene enote v občini Ljubljana Center se bodo z delom dejavnosti spojile. Delno bodo ostajale izposojevališča (Delavska knjižnica za območje Rožne doline in dela Celovške ceste pri Šiški), delno specializirane enote (Pionirska knjižnica za svoje območje in somatična za področje mladega bralca), ali pa bodo spremenile profil (Mestna knjižnica). Prostorski izračun za občino (2870 m²) je izdelan po normativu in z dodatkom za celotni ljubljansko

ski prostor, upošteva pa usmeritve knjižnic. Knjižnice bodo pokrivala potrebe občine Ljubljana Center (40.500 prebivalcev) in s posebno zvrstjo in zbirkami 15 % potreb celotnega ljubljanskega območja (46.350 prebivalcev). Ker površina Osrednje knjižnice še ni povsem določena, predvidevamo, da bo načrtovana površina presežena v celotni občini, kar pa je zanemarljivo, če upoštevamo veliko izgubo prostora v nenamenskih zgradbah (Mestna knjižnica, Pionirska knjižnica).

Knjižnice, ki opravljajo vlogo matičnih knjižnic v štirih občinah, bodo postale izposojevališča Osrednje knjižnice in bodo z mrežo manjših izposojevališč zadovoljevale 85 % potreb svojega območja. Prostorsko površino bosta povečali že v naslednjem srednjeročnem obdobju Knjižnica Šiška in Prežihov Voranc.

V večjih mestnih soseskah (Savsko naselje, Bratovževa ploščad, BS-3, Poljane, Novi Kolodvor, Nove Fužine) so že ali pa bodo še nastajala manjša izposojevališča. Tu bo v že obstoječih ali v nastajajočih potrebno ravnati skrajno previdno. Prav je, da so to knjižnice za otroke z vsemi uveljavljenimi oblikami knjižne in knjižnične vzgoje. Odraslemu bralcu pa kratka razdalja do 6 velikih izposojevališč (okrog 30.000 knjig), ki so razporejena v vsem mestu, ni ovira, posebno, če upoštevamo normalno dnevno migracijo. Za odraslega uporabnika je ob otroškem oddelku lahko na razpolago prezenčni prostor s priročno knjižnico in s periodičnim tiskom. V Ljubljani, kjer je dovolj kulturne ponudbe, takšno izposojevališče ne more biti tudi kulturno središče v soseski. Knjižnični delavci ne bi smeli pristajati na odprtje izposojevališč, če ni zagotovljenih vsaj 200 m² prostora.

Na mestnem delu z manjšo koncentracijo prebivalstva so še središča območij v Šentvidu, v Medvodah in Polju. V teh središčih so že locirana izposojevališča, ki bodo povečala prostore na vsaj 300 m².

Razvojni načrt mesta predvideva 11 pomembnejših lokalnih središč na mestnem območju in 8 takšnih središč v izvenmestnem območju. Izposojevališča v teh središčih bodo namenjena otrokom in odraslim in bi morala obsegati vsaj 200 m². Posebno skrbno bo treba načrtovati tista od njih, ki so v krajih, kjer bo v začetku 21. stoletja potekalo nadaljnje poseljevanje: Skaručenska gmajna, prostor med Stožicami, Nadgorico, Tomačevim in Šentjakobom, Škofljica in Vnanje Gorice.

Pet lokalnih središč z do 3000 prebivalci bo potrebovalo za izposojevališče po 100 m² površine.

Manjša lokalna središča bo oskrbovala Osrednja knjižnica s kolekcijsko ali bibliobusno potujočo knjižnico. Z rastjo izposojevališč

se bo sedanja funkcija Potujoče knjižnice umaknila z mestnega območja na izvenmestno. Predvidevamo, da bo oskrbovala okrog 50.000 prebivalcev v 30—35 izposojevališčih v ljubljanskem prostoru in kasneje v regiji. Za skladišča in garaže bo potrebovala 1250 m² prostora.

Pri določanju prostora za tako razvejano knjižnično mrežo je bilo potrebno upoštevati več elementov: vlogo Osrednje knjižnice, nosilke knjižničnoinformacijskega sistema z obstoječimi izposojevališči v občini Ljubljana Center, regresivni standard, ki se je pokazal uporaben v ljubljanskem prostoru, predvideno poselitev na-

Izračun prostora po letu 1990 na osnovi standardov in preporazdelitve:

Občina	Delež prebivalstva leta 1984 v %	Število prebivalstva leta 2000	Delež obsega dela, ki ga opravljajo izposojevališča glede na prebiv. v %	Potrebni prostor glede na prebivalstvo (regresivni standard)	Izračun štev. preb. na mestnem območju	Izračun štev. prebiv. na izvenmestnem območju
Ljubljana Bežigrad	18,60	73.000	187,25	2.263	73.000	—
Ljubljana Center	9,94	40.500	10,12	2.052	40.500	—
Ljubljana Moste-Polje	21,18	79.500	16,18	2.004	52.473	27.027
Ljubljana Šiška	26,10	102.000	20,93	2.596	68.785	33.215
Ljubljana Vič-Rudnik	24,18	105.000	22,02	2.731	74.242	30.758
Potujoča knjižnica			12,50	1.550	—	
Skupaj	100,00	400.000	100,00	13.196	309.000	91.000

Občina	Število prebivalstva, ki ga oskrbujejo izposojevališča in Potujoča knjižnica na mestnem in primestnem območju	Delež obsega dela, ki ga opravljajo izposojev. (15% odstopanja dela OK in Potujoči knj.) v %	Potrebni prostor glede na prebiv. in odstopanje dejavnosti	Potrebni prostor glede na oblikovano knjižnično mrežo	Doseženo prostorsko stanje leta 1990	Prostorski primanjkljaj po letu 1990 glede na oblikovane potrebe	
Ljubljana Bežigrad	73.000	—	2.046	2.080	1.223	857	
Ljubljana Center	40.500	—	2.870	2.870	2.109	761	
Ljubljana Moste-Polje	64.650 (14.850)	15,51	1.814	1.750	1.424	326	
Ljubljana Šiška	83.750 (18.250)	21,74	2.348	2.600	1.740	860	
Ljubljana Vič-Rudnik	88.100 (16.900)	17,79	2.468	2.480	1.233	1.247	
	=						
Potujoča knjižnica	(50.000)	12,50	1.650	1.416	1.060	356	
Skupaj	350.000	50.000	100,00	13.196	13.196	8.789	4.407

črtovanega prebivalstva na mestnem in izvenmestnem območju, odstopanje nekaterih delovnih obveznosti Osrednji knjižnici in specializiranim izposojevališčem v občini Ljubljana Center. Ob konkretnem načrtovanju posameznih izposojevališč iz dolgoročnega načrta bo vsekakor potrebno upoštevati vse spremembe urbanističnih zasnov ter preizkusiti na območju, nasičenem z manjšo gostoto prebivalstva, še linearni standard. Upoštevati bo treba sociološko in specifično strukturo vsakega tipa lokalnega središča.

Doseganje takšnega prostorskega fonda bi omogočilo ljubljanski knjižnični mreži naslednjo ponudbo:

Občina Ljubljana Center: Osrednja knjižnica, izposojevališče Delavska knjižnica in specializirane enote Pionirske knjižnice in Mestna knjižnica.

Občina Ljubljana Bežigrad: poleg pridobitve skladišča za sedanjo matično knjižnico bo izposojevališče razširjeno v Črnučah, na Bratovževi ploščadi, v Savskem naselju in Podgorici na 200 m², nova izposojevališča pa bodo v naselju BS-3 in Novi Kolodvor z 200 m² in v Klečah in Beričevem s 100 m². Na 200—250 m² bo locirano izposojevališče v Stožicah ali Dravljah.

Občina Ljubljana Moste-Polje: izposojevališče v Polju je v središču območja in bo do 1990. leta razširjeno na 300 m². Poleg enote Nove Fužine bo na ožjem mestnem območju v prvi fazi zraslo izposojevališče v Novih Jaršah, v drugi fazi v Sostrem in Zalogu in končno v Dolskem s po 200 m² površine. Sneberje in Zadobrovo bo oskrbovala Potujoča knjižnica s kolekcijami, Besnico, Lipoglav, Prežgarje in Senožeti pa z bibliobusom.

Občina Ljubljana Šiška: prostorska rešitev sedanje matične knjižnice bo izvedena do leta 1990 na 700 m². Istočasno bodo zrasla izposojevališča v Šentvidu in Medvodah, v središču območij, na 300 m², v drugi fazi pa novo izposojevališče s 300 m² v Skaručni. V Vodicaх bo izposojevališče razširjeno na 200 m², v Gameljnah in kasneje v Tacnu pa novi izposojevališči z 200 m² površine. Ob takšni rasti prebivalstva bodo rasla izposojevališča v lokalnih središčih Spodnje Pirniče, Preska, Sora in Smlednik s po 100 m² uporabnega prostora. Potujoča knjižnica bo oskrbovala s kolekcijami ali bibliobusom lokalna središča Vižmarje, Šmartno, Stanežiče, Bukovec in Rakovnik.

Občina Ljubljana Vič-Rudnik: sedanja matična knjižnica bo do leta 1990 povečala prostor na 680 m² in izposojevališče Rudnik na 200 m². Prostore obstoječih izposojevališč na Igu in v Velikih Laščah bo povečala na 200 m² površine. V pomembnejših lokalnih središčih, kjer so sedaj izposojevališča zasnovana v amaterskih knjižnicah

Zveze kulturnih organizacij, bo povečala prostorski fond na po 200 m² in vključila izposojevališča v sistem SIK mreže: Škofljica, Brezovica, Horjul in Polhov Gradec. V lokalnem središču Dobrova bo povečala prostor na najmanj 100 m², podobna izposojevališča pa bodo na Lavrici, v Vnanjih Goricah in Podpeči. Za vse tri kraje je kasneje predvideno močnejše poseljevanje. Za občino je značilna velika razseljenost. S kolekcijami ali bibliobusom bo Potujoča knjižnica oskrbovala manjša lokalna središča: Pijavo Gorico, Želumlje, Turjak, Rob, Iško vas, Golo, Brest, Rakitno, Šentjošt, Črni vrh in Topol. Po dogovoru s krajani bo ohranila tudi stike, ki so sedaj že vzpostavljeni: z Rašico, z Malo Slevnico, s Karlovcico, s Škriljem, Tomišljem, Brezjem, Dvorom in Šmolnikom.

5. ZAKLJUČEK

Oprema in prostor omogoča uporabnikom dostop do knjižničnega gradiva, knjižničnim delavcem pa opravljanje nalog. Po zakonu o knjižničarstvu iz 1982. leta je to eden od treh osnovnih pogojev za delo knjižnic.

Težko si predstavljamo, kako bomo v petnajstih letih prebrodili prostorsko utesnjenost. Prav gotovo pa brez posegov v prostorski fond ne bomo mogli uspešno razviti knjižnične mreže na ljubljanskem območju. Dokler smo na seznamih negospodarskih investicij, tudi uvrščanje potreb v srednjeročne načrte ne spreminja dejstev.

Knjižničnoinformacijski sistem je dolgoročna naložba v gospodarstvo in edino taka lahko zadolži knjižnične delavce, da v razpoložljivem prostorskem fondu iščemo razvojne možnosti naše dejavnosti.

VIRI

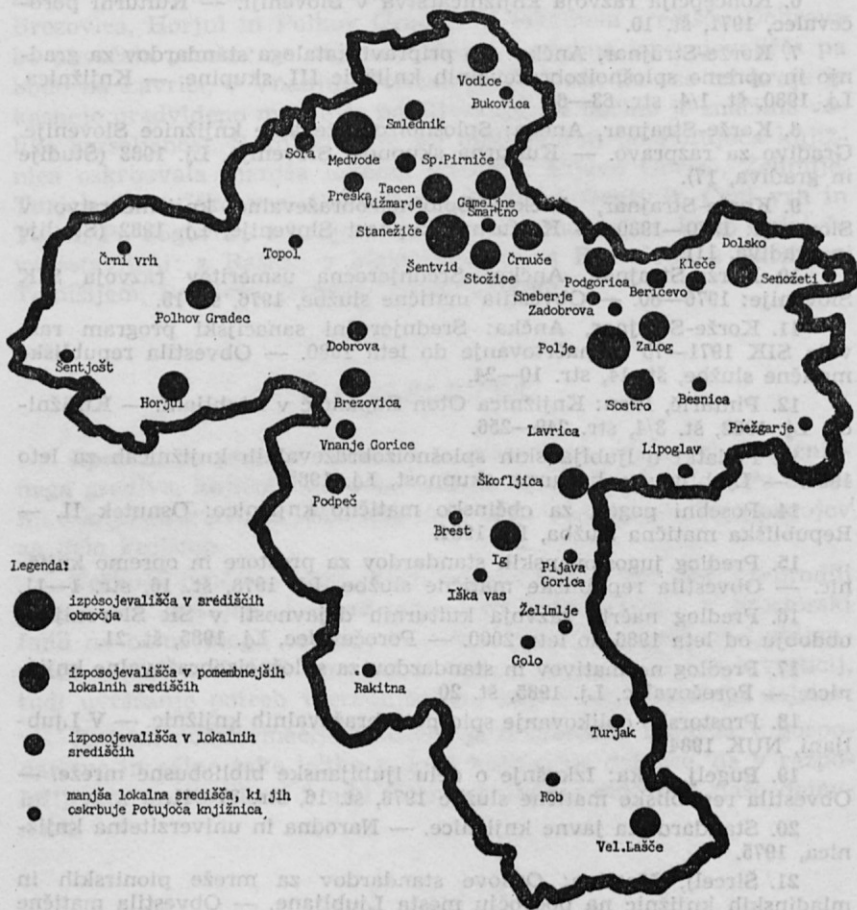
1. Dogovor o temelju družbenega plana mesta Ljubljana za obdobje 1981—1985. — Skupščina mesta Ljubljana, Lj. 1981.

2. Filo, Breda & Ančka, Korže-Strajnar: Nova organizacija splošnoizobraževalne knjižnične mreže v Sloveniji. — Obvestila republiške matične knjižnice, Lj. 1970, št. 6.

3. Kamenik, Ignac: Organizacija splošnoizobraževalne knjižnične mreže v Sloveniji. — Obvestila republiške matične službe, št. 18, str. 13—22.

4. Kamenik, Ignac: Programiranje knjižnične dejavnosti. — Obvestila matične službe, 1979, št. 19.

5. Kernel, Irena: Razvoj splošnoizobraževalnega knjižničarstva na ljubljanskem območju. — Knjižnica 17, Lj. 1—4, str. 40—49.
6. Konceptija razvoja knjižničarstva v Sloveniji. — Kulturni poročevalec, 1971, št. 10.
7. Korže-Strajnar, Ančka: Ob pripravi kataloga standardov za gradnjo in opremo splošnoizobraževalnih knjižnic III. skupine. — Knjižnica, Lj. 1980, št. 1/4, str. 63—66.
8. Korže-Strajnar, Ančka: Splošnoizobraževalne knjižnice Slovenije. Gradivo za razpravo. — Kulturna skupnost Slovenije, Lj. 1983 (Študije in gradiva, 17).
9. Korže-Strajnar, Ančka: Splošnoizobraževalno knjižničarstvo v Sloveniji: 1970—1980. — Kulturna skupnost Slovenije, Lj. 1982 (Študije in gradiva, 11).
10. Korže-Strajnar, Ančka: Srednjeročna usmeritev razvoja SIK Slovenije: 1976—80. — Obvestila matične službe, 1976, št. 15.
11. Korže-Strajnar, Ančka: Srednjeročni sanacijski program razvoja SIK 1971—75 in načrtovanje do leta 1980. — Obvestila republiške matične službe, št. 14, str. 10—24.
12. Pintarič, Ivan: Knjižnica Oton Župančič v Ljubljani. — Knjižnica, Lj. 1982, št. 3/4, str. 249—256.
13. Podatki o ljubljanskih splošnoizobraževalnih knjižnicah za leto 1984. — Ljubljanska kulturna skupnost, Lj. 1985.
14. Posebni pogoji za občinsko matično knjižnico: Osnutek II. — Republiška matična služba, Lj. 1984.
15. Predlog jugoslovanskih standardov za prostore in opremo knjižnic. — Obvestila republiške matične službe, Lj. 1978, št. 16, str. 1—11.
16. Predlog načrta razvoja kulturnih dejavnosti v SR Sloveniji v obdobju od leta 1986 do leta 2000. — Poročevalec, Lj. 1985, št. 21.
17. Predlog normativov in standardov za splošnoizobraževalne knjižnice. — Poročevalec, Lj. 1985, št. 20.
18. Prostorsko oblikovanje splošnoizobraževalnih knjižnic. — V Ljubljani, NUK 1984.
19. Pugelj, Nika: Izkušnje o delu ljubljanske bibliobusne mreže. — Obvestila republiške matične službe 1978, št. 16, str. 37—41.
20. Standardi za javne knjižnice. — Narodna in univerzitetna knjižnica, 1975.
21. Šircelj, Martina: Osnove standardov za mreže pionirskih in mladinskih knjižnic na področju mesta Ljubljane. — Obvestila matične službe, 1971, št. 7.
22. Vižintin, Avgust: Razvoj splošnoizobraževalnih knjižnic v Ljubljani in okolici. — Knjižnica 17, Lj. 1973, št. 1—4, str. 40—49.
23. Zakon o knjižničarstvu. — Knjižnica, Lj. 1983, št. 1/4, str. 122—134.
24. Zavod SR Slovenije za statistiko: Statistični letopis SR Slovenije: 1984. — XXIII. letnik, Ljubljana 1984.
25. Zavod za družbeno planiranje: Statistični letopis Ljubljane: Pet ljubljanskih občin. 1984. — Ljubljana 1984.

Legenda:

- izposojevališča v središčih območja
- izposojevališča v pomembnejših lokalnih središčih
- izposojevališča v lokalnih središčih
- manjša lokalna središča, ki jih oskrbuje Potujoča knjižnica

(NE)PRIMERENOST NEKATERIH PROSTORSKIH REŠITEV IN OPREME V CENTRALNI EKONOMSKI KNJIŽNICI

Tomaž Kobe, Centralna ekonomska knjižnica v Ljubljani

UDK 027.7(497.12 Lj.) CEK: 727.8

KOBE Tomaž: (Ne)primerenost nekaterih prostorskih rešitev in opreme v Centralni ekonomski knjižnici. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, str. 301—313.

V uvodu so podana prostorska in organizacijska struktura Centralne ekonomske knjižnice in nekateri statistični kazalci o dejavnosti knjižnice. Avtor govori o sodelovanju med arhitektom in knjižničarskim strokovnjakom pri projektiranju stavbe. Nepopolnost in pomanjkljiva funkcionalnost prostorske razporeditve sta razvidni iz organizacije delovnih postopkov oziroma iz funkcij nekaterih knjižničnih oddelkov: izposoje, priročne čitalnice, revijske čitalnice in »browsinga«. Neustrezna oprema pa se kaže v namestitvi dvigal, v revijskih policah in v stenah delovnih prostorov. Na koncu so naštetje napake v tehnični izvedbi. Prispevek je zaključen z mislijo, da CEK nikakor ne smemo uvrščati med »zgrešene« gradnje.

UDC 027.7(497.12 Lj.) CEK: 727.8

KOBE Tomaž: Some Un-suitable Space and Equipment Solutions in the Central Economic Library in Ljubljana. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, p. 301—313.

As first, author points out space and organization structure of the library and some statistic data on its activity. The library was designed in cooperation with librarians. The author describes unfitness of space lay out which can be clearly seen from the organization of library work and from the functions of some library departments, such as lending division, reading rooms, and browsing room. Locations of lifts, shells in periodicals reading room, and walls of the offices also prove imperfections in design. However, in spite of all these faults (including technical imperfection of construction) the Central Economic Library cannot be classified for a »failed» project.

I. PREDSTAVITEV CENTRALNE EKONOMSKE KNJIŽNICE

Leta 1976, ko je bila zgrajena nova ekonomska fakulteta, se je tudi Centralna ekonomska knjižnica preselila v nove prostore na Kardeljevi ploščadi za Bežigradom. Knjižnica odtlej deluje v lastni stavbi, ki pa je prek podzemeljskih komunikacij povezana s fakulteto (slika 1). Je dvonadstropna, a vključno s pritličjem in podzemeljskim skladiščem deluje na 4 nivojih. Grajena je iz armiranega betona, z veliko stekla na pročelju. Nekoliko robato

delujejo notranje neprebarvane površine nosilnih sten in opornih stebrov; zato pa so toliko prijetnejše za oko vmesne stene iz svetlega hrastovega lesa z rumeno prebarvanimi opaži in z belimi panelkami obloženi stropi. Iz hrastovega lesa so tudi katalogne omare in vsa druga oprema v delovnih prostorih ter čitalnicah. V sredini stavbe se nahaja jedro s stopnišči, dvigali in sanitarijami. Vstop s stopnišča v čitalnice, izposoje in druge prostore omogočajo v vsakem nadstropju velika steklena vrata, vgrajena v stekleno pregrado, ki sega do stropa. Notranjost stavbe je zračna in svetla, govorimo lahko o lepem in prijetnem delovnem okolju.

Celotna površina knjižnice znaša 1740 m², pri čemer meri skladišče 660 m², na čitalnice pa odpade 373 m²; tloris skladišča je dvakrat večji od površine pritličja. V pritličju je oddelek informacij s katalogi in revijsko čitalnico ter z medbibliotečno izposojjo. V prvem nadstropju se nahajata velika in mala čitalnica z oddelkom izposoje, v katerem je postavljena obvezna in priporočena študijska literatura. Akcesija, uprava in vsi oddelki za obdelavo knjižničnega gradiva se nahajajo v drugem nadstropju, kjer je tudi priročna čitalnica (slika 2).

V čitalnicah, ki so odprte od 7. do 19. ure dnevno (ob sobotah do 11. ure), imamo skupno 220 sedežev. Knjižnica ima poleg 3000 domačih študentov še okoli 2000 uporabnikov iz vrst pedagoških delavcev, raziskovalcev in študentov drugih fakultet. Povprečje zadnjih treh let kaže, da letno izposodimo iz lastnega fonda nad 170.000 enot knjižničnih gradiv, 1300 enot pa posredujemo prek direktne medknjižnične izposoje iz tujine. Knjižnični fond šteje nekaj manj kot 150.000 enot, letno je v 22 različnih vrst katalogov vloženih poprečno 26.000 katalognih listkov. Poleg klasične obdelave imamo v CEK tudi računalniško obdelavo, s katero zajemamo vse vključene publikacije, poleg tega pa še članke iz 120 jugoslovanskih strokovnih časopisov. Pri dopolnjevanju računalniške zbirke podatkov (vsebuje nad 30.000 enot) sodeluje še dvanajst knjižnic in INDOK služb visokošolskih in raziskovalnih organizacij, ki skupaj s CEK tvorijo specializirani INDOK center za ekonomijo. Za uporabnike izdelamo letno okoli 300 retrospektivnih poizvedb na določeno strokovno temo, posredujemo selektivne informacije in izdajamo računalniško tiskan mesečni bilten knjižnih novosti, ki ga brezplačno pošiljamo na 220 naslovov. V zadnjem času se knjižnica tudi aktivno vključuje v izobraževalni program srednješolcev pri predmetu informatika z dokumentalistiko; za študente ekonomske fakultete vsako leto organiziramo nekajurne ogledе knjižnice.

II. KRITIČNA RAZMIŠLJANJA

Upam, da ne bo videti preveč samohvalno, če štejem Centralno ekonomsko knjižnico med sodobne, lepo urejene in uspešno delujoče knjižnice, v katere uporabniki radi prihajajo. Pa vendar... Nobena stvar ni popolna in nič ni tako dobro, da ne bi moglo biti še boljše. In ko se knjižničarji v CEK pričnemo spraševati, kaj bi v naši knjižnici lahko bilo boljše, pridemo do ugotovitve, da nekatere stvari sploh niso tako dobre, kakor se nam dozdeva na prvi pogled; še več, odkrijemo, da je bilo pri gradnji (oziroma že v načrtih) zagrešenih nekaj napak, ki jih bo težko ali pa nemogoče odpraviti, in da se te napake odražajo v funkcionalnosti knjižnice ter deloma v organizaciji dela, ki potemtakem ne moreta biti optimalni; ali pa bo (in je tudi že) knjižnica zaradi odpravljanja teh napak imela dodatne stroške. In ko se nam ob načrtnem iskanju teh »črnih točk« nabere kar nekaj vrst napačnih oziroma ne najboljših rešitev, bi se lahko upravičeno vprašali: Ali je pri gradnji naše knjižnice bilo kaj sodelovanja med arhitektom in bibliotekarskim strokovnjakom? Ali sta bibliotekar in arhitekt vedela npr. za načelo, zapisano v Unescovem priročniku za univerzne knjižnice, ki pravi, da »mora dobro narejena knjižnična stavba na jasen in neposreden način nakazovati in omogočati potek funkcij, ki se odvijajo pod njeno streho...«, za definiranje zahtev, ki izhajajo iz teh funkcij..., pa mora biti zadolžen *univerzitetni knjižničar*; ta odgovornost in privilegij mu zaradi njegove strokovne usposobljenosti in izkušenj pripadeta bolj kot kateremukoli drugemu univerzitetnemu delavcu« (1)? Odgovor najdemo v zajetni projektni dokumentaciji o gradnji CEK, na podlagi katere lahko ugotovimo, da je bilo sodelovanje dolgotrajno in intenzivno, načrtovanih je bilo več variant nekaterih funkcionalnih rešitev; mnogo je bilo črtanega, dosti dodanega, veliko korektur. V dokumentih zasledimo tudi opombo, da bo knjižnica grajena po Unescovih standardih za univerzne knjižnice.

Če po skoraj desetih letih delovanja nove Centralne ekonomske knjižnice, izhajajoč iz prakse ugotavljamo, da nekatere prostorske rešitve niso najbolj ustrezne, bi bilo najenostavneje sprejeti ugotovitev, da gre pač za razkorak med teorijo in prakso, ki ga moderno misleči arhitekt in prizadevni bibliotekar nista mogla vnaprej predvideti. Dostikrat tudi drži, da se enake rešitve v nekem okolju in družbenih razmerah izkažejo za primerne, v drugem okolju pa za manj ustrezne. Pretirane in neupravičene bi bile tudi trditve, da je bila CEK zgrajena po napačnem konceptu, ali da je v njej cel kup napačno postavljenih prostorskih rešitev ter drugih, zaradi nestro-

kovnega pristopa zagrešenih napak. Delovni uspehi CEK so do neke mere gotovo tudi rezultat solidno urejenega in dobro organiziranega delovnega okolja, ki temelji na obstoječi stavbni zasnovi. Treba je še povedati, da je bilo nekaj kritičnih besed knjižničarskih strokovnjakov izrečenih na račun naših prostorskih rešitev, ki se v praksi kažejo kot zelo dobre, po drugi strani pa tudi odobravanja in pohval za rešitve, ki se nam v CEK ne zdijo v redu. Ne glede na takšna in drugačna bolj ali manj strokovno utemeljena ali zgolj subjektivna opažanja pa lahko z objektivnostjo ugotovimo, da je bilo pri gradnji CEK poleg nekaterih, po sodobnih knjižničarskih konceptih ne najustrežnejših rešitev, zgrešenih tudi nekaj očitnih »kiksov«, zaradi česar posamezni segmenti knjižničnega ustroja niso v celoti funkcionalni. V nadaljevanju bom to trditev skušal osvetliti s konkretnimi primeri.

III. O (NE)USTREZNOSTI PROSTORSKIH REŠITEV IN OPREME

1. Izposoja knjižničnega gradiva

Prvo vprašanje, ki nam ga postavlja večina kolegov, je: Zakaj nimate *prostega pristopa*? Tu je treba takoj pojasniti: v sistemu prostega dostopa je postavljena vsa tekoča periodika, delno pa tudi literatura v priročni čitalnici.

Sicer menim, da bi bil totalni prost dostop (tj. dostop do celotnega fonda) v knjižnicah znanstvenega oziroma univerzitetnega tipa in s fondom nad 50.000 zvezkov prej problematičen kakor praktičen; vendar pa se strinjam s tistimi, ki pravijo, naj ima knjižnica v sistemu prostega dostopa najbolj brano literaturo. S tega vidika bi bilo za vsako univerzno knjižnico verjetno najprimernejše, da v sistem prostega dostopa postavi vso obvezno in priporočeno študijsko literaturo s priročniki. Na knjižnih policah, ki so postavljene za izposojevanim pultom v 1. nadstropju CEK, je prostora za okrog 10.000 zvezkov. Uporabniki knjig ne izbirajo sami, prinaša jim jih knjižničarka. Za vsako knjigo, tudi tisto, ki jo bodo brali v čitalnici, morajo izpolniti izposojevalni listek. V mesecih intenzivnejšega študija so knjižničarke z izdajanjem knjig zelo obremenjene, pogosto zaradi gneče pred izposojevalnim pultom tudi izpostavljene stresnim situacijam.. Povprečno izposodi ena knjižničarka 400 zvezkov dnevno oziroma 50 zvezkov v eni uri. Če upoštevamo še vsa pripadajoča opravila (vodenje vseh potrebnih evidenc in statistike, vlaganje

izposojevalnih listkov, pisanje opominov, zaračunavanje zamudnin, vlaganje vrnjene literature, občasne inventure itd.), lahko brez zadrege rečemo, da je delo naših knjižničark na oddelku izposoje dokaj utrudljivo.

Drugačen (in morda ne docela zanemarljiv) pogled na dostopnost do publikacij, ki je očitno botroval obstoječi prostorski ureditvi, pa vidi prednost take rešitve v tem, da študentu ni treba izgubljeni časa z iskanjem; pove le naslov, avtorja ali celo učni predmet in knjižničar mu postreže z ustrezno knjigo. Da ta sistem mnogo zahteva od knjižničarja, smo že videli; in da ne zahteva skoraj ničesar od uporabnika, ni treba posebej poudarjati. Pravzaprav je uporabnik, ne po lastni krivdi, postavljen v docela pasiven odnos do knjižnice. Sistem ga zavaja v pojmovanje knjižnice kot servisa, v katerem je uporabniku vse prineseno na krožniku; potemtakem njemu, študentu, ni treba nič vedeti o sistemu knjižnice, o tipologiji dokumentov, saj je to skrb knjižničarja. To pa seveda ni tisto, kar mi danes želimo, ko si prizadevamo izobraziti in osvestiti uporabnika v njegovem odnosu do knjige in knjižnice.

Vertikalna razporeditev prostorov je oddelek *izposoje* ločila od *katalogov*. Ker je v izposoji samo obvezna in priporočena študijska literatura, ves ostali fond pa se nahaja v skladišču, mora uporabnik za vsako »neštudijsko« knjigo poiskati signaturo v katalogih. Podatek o knjigi torej dobi v pritličju, po primarni dokument pa mora v 1. nadstropje. Res da razdalje med nadstropji niso velike, vendar bi bila uporabnikova pot od informacije do dokumenta vsekakor ustrežnejše organizirana s horizontalno povezavo obeh oddelkov.

Priročna čitalnica, v kateri imamo najpomembnejše in reprezentativne izvode inozemskih priročnikov, slovarjev, leksikonov in enciklopedij, se nahaja v 2. nadstropju. Čitalnica je namenjena predvsem fakultetnim učiteljem in ji pravimo »profesorska čitalnica«. Zaradi tega naziva in dislociranosti od študijskih čitalnic in omejenega dostopa, ki ga imajo vanjo študentje, smo že poslušali očitke o »socialni diferenciaciji uporabnikov«. To seveda ne drži, res pa je, da študentom in zunanjim obiskovalcem ne dovolimo nekontroliranega vstopa v to čitalnico, v kateri pripravljamo tudi redne mesečne razstave novih knjig. V sami čitalnici ni možno organizirati neposrednega nadzora, zato je taka organizacija trenutno edina možnost, da preprečimo morebitno »odtujitev« literature. Na koncu pa le moramo ugotoviti:

— da večina študentov za to čitalnico sploh ne ve (izjema so generacije zadnjih treh let, za katere organiziramo podrobne ogledne knjižnice),

— da približno en odstotek študentske populacije to čitalnico uporablja,

— da so mesečne razstave knjižničnih novosti namenjene »priviligirani veji uporabnikov«.

2. Namestitev dvigal

Napaka, ki zbode v oči ne le knjižničarske strokovnjake, je namestitev tovornih dvigal za prevoz knjig in revij iz skladišča. Obe dvigali z nosilnostjo po 100 kg sta vgrajeni v jedro stavbe in se odpirata v notranjost proti stopnišču. Knjižničar izposojevalec, ki telefonsko naroča knjige iz skladišča, mora za vsako pošiljko opraviti približno dvajset metrov dolgo pot mimo izposojevalnega pulta (si včasih tudi utreti pot skozi gručo čakajočih uporabnikov), odriniti težka steklena vrata, odmakniti nihajna vratca odlagalnega pulta pred dvigalom in se obložen s knjigami po isti poti vrniti nazaj. Približen izračun pokaže, da obe naši knjižničarki iz izposoje samo za to pot opravita letno po 120 km. Koliko enostavnejše, hitrejša in manj utrudljivo bi lahko potekala pot knjige od dvigala do uporabnika, če bi bilo desno dvigalo obrnjeno v notranjost oddelka izposoje! (slika 3).

V središču stavbe se nahaja tudi osebno dvigalo. Napaka tega dvigala pa je v tem, da so vrata dvigal v mednadstropjih (pod oziroma nad stopnicami). Če ne drugje, je ta pomanjkljivost opazna pri občasnih prevozih raznih tovorov, za katera so knjižna dvigala premajhna, nošenje po stopnicah pa oteženo.

3. Revijska čitalnica (gl. sliko 4)

Čitalnica je locirana v severni polovici pritličja in meri 142 m², ima 64 sedežev ter 700 tekočih časnikov in časopisov v prostem dostopu (slika 4). Prvo vprašanje že ob otvoritvi knjižnice je bilo, kako poskrbeti za varnost postavljenega revijskega fonda. Čitalnica je dostopna s tremi steklenimi vrati, kot glavni vhod pa so bila po projektu predvidena srednja vrata na električno odpiranje. Uporabniki bi lahko stopali v čitalnico šele, ko bi v *garderobi* pustili plašče, aktovke, vrečke ipd., s tem da bi jim knjižničar s pritiskom na gumb odprl vrata, nadzornik v čitalnici pa bi skrbel za red in varnost. Garderobo knjižnica sicer ima, še nikoli pa ni (in ne bo) imela garderoberja, prav tako tudi ne nadzornika. Ker informator iz svojega delovnega prostora nima pregleda nad čitalnico in tudi ne bi (zaradi značaja svojega dela) zmožel kontrolirati prihajanje in

odhajanje skozi tri čitalniške vhode, smo desni in srednji vhod enostavno zaprli. Tako mora vsak obiskovalec mimo informatorjevega pulta, to pa še ne pomeni, da bo vrhnje oblačilo in prtljago pustil v garderobi. Po dolgoletnem opozarjanju, prošnjah, pisnih obvestilih ipd. smo bili mi tisti, ki smo odnehali. Ugotovili smo, da pravzaprav nimamo pravice vztrajati, naj uporabniki puščajo stvari v garderobi, ki je brez čuvanja, saj je bilo nekaj primerov »izginotja« denarnic in celo oblačil. Ker pa je do takih pojavov prihajalo tudi v čitalnici (v tem primeru so izginjale revije), smo zadevo sanirali na razmeroma enostaven način: vsak obiskovalec mora pri informatorju pustiti osebno izkaznico ali indeks; verjetno gre za psihološki učinek, kajti dejstvo je, da revije ne izginjajo več.

Pri sprehodu po revijski čitalnici bomo gotovo opazili *regale*, ki so nameščeni ob stenah čitalnice. Regali so premični, leseni, s poševnimi poličkami za revije. Čitalnici dajejo videz preglednosti in urejenosti, pa vendar to niso regali oziroma police, kakršnih bi si želela moderna knjižnica. Revije so k bralcu obrnjene s hrbtom in ležijo poševno, predalčki (poličke) pa so tako ozki, da ne dopuščajo namestitve celotnega letnika, če volumen obsega nad dvanajst številčk. Glede na to, da so v času, ko je bila zgrajena naša knjižnica, že obstajale sodobnejše police, ki omogočajo frontalno postavitev celotnega letnika, je čudno, da se je fakulteta odločila za tovrstno opremo.

4. Browsing room

V literaturi zasledimo, da je »browsing room« eden od načinov, s katerim želimo bralcem olajšati dostop do knjige. To je navadno prostor, namenjen lagodnejšemu branju, v katerem je zbrana skrbno izbrana literatura, stoli so udobni, okolje je prijetno urejeno. Nikjer nisem našel točno precizirano, kakšne vrste literatura mora biti vključena v »browsing room«, predvsem pa naj bi to bile »aktualne in zanimive knjige, nikakor ne tehnična literatura... in tudi ne učbeniki ali priročniki... Študentje naj bi brali iz čisto osebnega zadovoljstva.« (2)

Pogosto je v teh prostorih dovoljeno kajenje. V ZDA so »browsing rooms« postali že običajen del univerzitetnih knjižnic. »V kolikor knjižnica ne namenja posebnega fonda za dokupovanje novih knjig, se lahko browsing room iz bralnice hitro izrodi v zbiralnico... (reading room — meeting room).« (3) V naši knjižnici je bil »browsing« postavljen v južni desni trakt pritličja. Na površini okrog 60 m² so bila postavljena tri pokončna stojala z okroglimi policami, nekaj klubskih mizic in rex foteljev. V tem prostoru naj bi študentje

prelistavali in prebirali časopise in revije, debatirali o študijskih zadevah (tako da ne bi tega počeli v čitalnicah), pokadili cigareto, se nekoliko »relaksirali« od študija. Zadeva se ni najbolj obnesla, kajti v »browsingu« so se zbirale manjše skupinice, ki so z glasnim govorjenjem in bučnim smehom motile knjižnično tišino ne le v pritlični čitalnici in pri katalogih, ampak celo v 1. nadstropju. Dvojna steklena pregrada pred revijsko čitalnico je očitno slaba zvočna izolacija. Ker opozorila in pritožbe niso zalegle, smo se odločili za radikalen ukrep: mizice in stole smo odstranili in jih spravili v skladišče. Od takrat je v pritličju spet mir, obiskovalci pa hodijo debatirat v fakultetni bife.

Toda prostor je izgubil svoj namen, je neizkoriščen. Razmišljamo, da bi ga preuredili v skladu z njegovo funkcijo, vendar bi bil namenjen bolj zbranemu prelistavanju literature, ne toliko oddihu. Če bi tukaj postavljali mesečne razstave novih knjig, bi se z njimi lahko enakopravno seznanjali vsi obiskovalci knjižnice. Seveda razstave vitrinskega tipa ne pridejo v poštev. Bralec mora knjigo vzeti v roke, jo prelistati. Zato se takoj pojavi problem nadzora in čuvanja literature, za kar pa nimamo kadrovske kapacitete. Edini uspešen varnostni ukrep bi verjetno bila elektronska kontrola, ki jo v razvitih deželah že uporabljajo nekatere knjižnice. V današnjem času seveda ni interesa za investicije, »ki niso nujno potrebne«, zato bo naš »browsing« še nekaj časa sameval ... (slika 4).

4. Katalogne stene

V 2. nadstropju (slika 5) je podolžna stena delovnih prostorov narejena iz predalčkov. Ti naj bi nedvomno služili za delovne kataloge, in res jih za to tudi uporabljamo. Predalčkov je v stenah kar 814; polovica jih je za listke formata $14,5 \times 10,5$, približno 35% za mednarodni format $12,5 \times 7,5$, ostalo pa za listke, ki bi lahko merili $23,5 \times 10,5$. Velike predalčke uporabljamo za shranjevanje računalniških kartic (ki smo jih nekaj let dobivali iz Nemčije), prospektov in pisarniškega materiala. Vendar je za ta ali drug namen izkoriščeno le 12% vseh predalčkov. In ker z ekspanzijo uporabe računalnikov listki vse bolj izgubljajo svojo vlogo (nekaj katalogov smo zaradi računalnika že ukinili), bodo preostali predalčki najverjetneje ostali prazni.

V zvezi s temi predalčki smo se tudi spraševali, zakaj se odpirajo na obe strani, tj., iz notranjosti pisarn in iz hodnika. Saj, če so namenjeni za shranjevanje katalognih listkov, le-te lahko beremo samo na eni strani. Razen tega pa so reže med predalčki, čeprav

ozke in skoraj neopazne, povzročale v prostorih prepih. Zlasti zaradi tega smo pred dvema letoma z lesenimi oblogami zaprli zunanjo stran predalčkov, ki se sedaj odpirajo le še iz delovnih prostorov. Priznati sicer moramo, da »katalogne stene« delujejo lepo in delavce knjižnice ter zunanje obiskovalce stalno »opozarjajo«, da so v knjižnici. Vendar pa njihova funkcionalnost ni izrazita in bi nam površina, ki jo zavzemajo, dosti bolj koristila, če bi bile v njej vgrajene omare ali navadne police.

5. Napake v tehnični izvedbi

Glavni vhod v knjižnico vodi skozi vetrolov oziroma skozi dvojna steklena nihajna vrata. V zimskih mesecih vetrolov nikakor ne zadržuje vdor hladnega zraka v pritličje; tudi ob zaprtih vratih so reže med steklenimi ploskvami tolikšne, da hladnemu zraku omogočajo pot v notranjost stavbe. Kljub centralnemu ogrevanju enakih toplotnih kapacitet kakor v drugih nadstropjih pri hladnih zunanjih razmerah temperatura v pritličju ne presega 18 stopinj, da o prepihu niti ne govorimo. Ker je nedaleč od vrat delovni pult informatorjev, si lahko mislimo, da ta neugodna mikroklima nima ravno ugodnega vpliva na zdravje naših knjižničark v oddelku informacij.

Prva investicija, ki jo je knjižnica morala izvesti že kmalu po otvoritvi, je bila vgraditev do stropa segajoče steklene pregrade, ki je prostor razdelila v dva dela, s tem da je dostop do katalogov omogočal dva metra širok prehod. Tudi to pa ni v celoti preprečilo vdora hladnega zraka, zato smo še prosto odprti prehod zaprli s steklenimi vrati. Na enak način bi morali zapreti tudi desno stran pritličja, če bi hoteli v njem urediti prijeten »browsing room«.

Kot posledico nesolidne gradnje knjižnice naj omenim še *kapljanje vode* na nekaterih mestih v skladišču, ki segajo izven pritličnega tlorisa. Vzrok je verjetno neustrezna izvedba stropnih dilatacij, voda pa kaplja pozimi, navadno takrat, ko se tali sneg. Poškodb na gradivu doslej skorajda ni bilo. Ob dejstvu, da je stavba stara manj kot deset let, pa se lahko upravičeno bojimo, da se bodo začele pojavljati tudi kake večje okvare, ki bi povzročile večjo škodo knjižničnega gradiva.

IV. ZAKLJUČEK

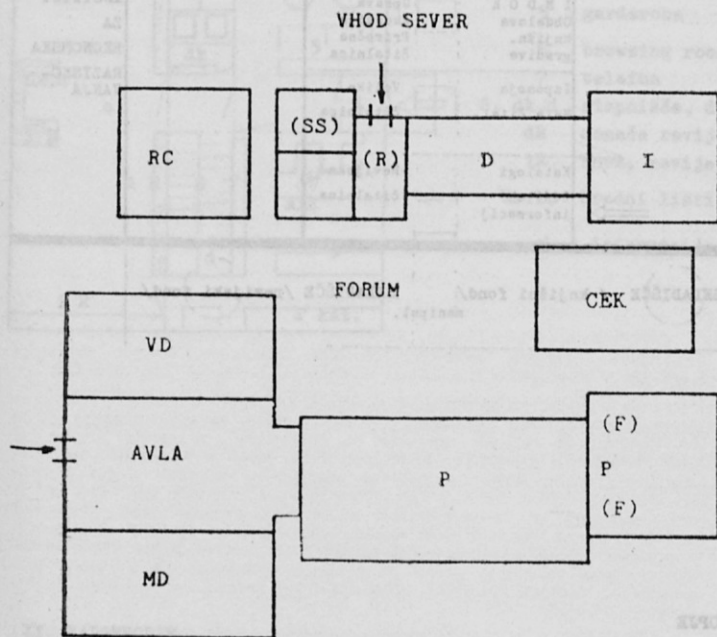
Kritično oko knjižničarskega strokovnjaka ali nepristranskega arhitekta bi morda opazilo še kakšno pomanjkljivost, ki je v pri-

spevku nisem omenil. Kot je bilo nakazano že v uvodu, je docela objektivno sodbo o neki prostorski rešitvi ali izbiri opreme težko podati, ker mnenja nikoli niso enotna in ker je med mnogimi koncepti težko določiti najustreznejšega. Prikaz neustreznih prostorskih rešitev v CEK temelji na nekajletni praksi, zato tudi upam, da so vse pripombe dokaj objektivno in argumentirano prikazane. Rad pa bi kljub vsemu poudaril, da obravnavane pomanjkljivosti in napake niso tolikšne, da bi ovirale naše poslovanje in delovni proces. Popolnoma napačno bi bilo sedaj smatrati CEK za neko »zgrešeno« gradnjo, koncipirano brez strokovnega nadzorstva in z nekim individualističnim pristopom. Zato naj zaključim svoj prispevek z naslednjimi besedami: Kar imamo, ni slabo. Spoznali pa smo, da bi bilo marsikaj lahko boljše, in sedaj nam je žal, da za to ni bilo poskrbljeno takrat, ko so obstajale še vse možnosti.

LITERATURA

1. Gelfand, M. A.: Les bibliothèques universitaires des pays en voie de développement. — Paris: UNESCO, 1968, str. 138.
- 2., 3. Wilson, L. R., M. F. Tauber: The university library; New York: Columbia University Press, 1966, str. 504, 433.

RAZPORED ZGRADB IN PROSTOROV FAKULTETE

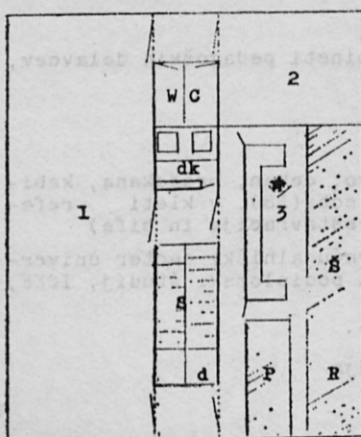

- P - pedagoški del (predavalnice, kabineti pedagoških delavcev, fonolaboratoriji (F)).
- VD- velika dvorana
- MD- mala dvorana (ZSMS)
- D - dekanat (repcija (R), tajništvo, dekan, prodekana, kabineti pedagoških delavcev, sejna soba(SS), v kleti referat za redni študij, ekonomat, restavracija in bife)
- RC- zgradba raziskovalnega centra (računalniški center univerze, referat za študij ob delu in podiplomski študij, ICEF, kabineti pedagoških delavcev)
- CEK- Centralna ekonomska knjižnica
- I. - Inštitut za ekonomska raziskovanja

J ← ————— → S

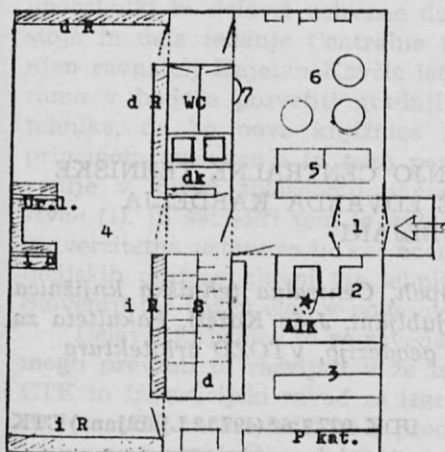
I. NADSTROPJE

- 1 velika čitalnica
- 2 mala čitalnica
- 3 izposoja
- Š obv. in pripor. študijska literatura
- R revije: Ekonomista revija, Ekonomist, Ek.pregl.
- P priročna literatura
- I informacije

S, dk, d stopnišče, dvigalo za knjige
osebno dvigalo

PRITLIČJE

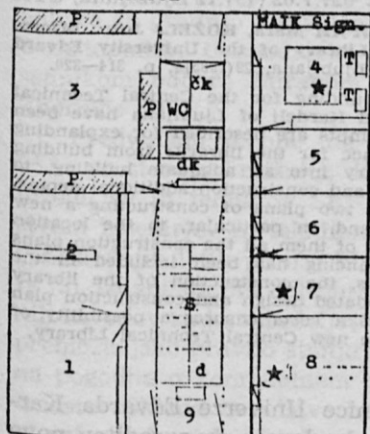
- 1 vhod v CEK
- 2 informacijski oddelek
- 3 katalogi
- 4 revijska čitalnica
- 5 garderoba
- 6 browsing room
- 7 telefon

S, dk, d stopnišče, dvigala
 dR domače revije in časniki
 iR inoz. revije in časniki

Ur.1. Uradni listi SFRJ, SRS

★ informacije

II. NADSTROPJE

- 1 uprava
- 2 akcesija, administracija
- 3 priročna čitalnica
- 4 sejna soba, matični kat.,
signat. kat., terminali
- 5 katalogizacija knjižnega
gradiva
- 6 revijski oddelek
- 7,8 informacijsko-dokumentacijski
oddelek
- 9 fotokopiranje

P priročna literatura

šk čajna kuhinja

S, d, dk stopnišče, dvigala

★ informacije

PRIZADEVANJA ZA GRADNJO CENTRALNE TEHNIŠKE
KNJIŽNICE UNIVERZE EDVARDA KARDELJA
V LJUBLJANI

*Nada Čučnik-Majcen, Mara Šlajpah, Centralna tehniška knjižnica
Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Jože Koželj, Fakulteta za
arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, VTOZD arhitektura*

UDK 027.7:62 (497.12 Ljubljana) CTK

CUCNIK-MAJCEN Nada, SLAPAH Mara, KOZELJ Jože: Prizadevanja za gradnjo Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. Knjižnica, Ljubljana 29(1985)4, str. 314—326.

Prizadevanja za gradnjo Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani (CTK) za novo zgradbo trajajo že 30 let. Opisani so različni poskusi za razrešitev prostorske stiske od novogradnje do preselitve knjižnice v že obstoječo ustrezno stavbo, adaptacija stare stavbe, zgraditve pomožnih skladišč. Večja pozornost je namenjena obema novogradnjama z lokacijo na Trgu revolucije, posebno pa novogradnji z lokaciji ob Tržaški cesti, za kateri so bili izdelani vsi načrti in katerih financiranje je bilo vključeno v ustrezne planske dokumente, pa sta bili gradnji kljub temu odloženi. Izdelani sodobni načrti za gradnjo knjižnice ob Tržaški cesti omogočajo začetek takojšnje gradnje nove centralne tehniške knjižnice.

UDC 027.7:62 (497.12 Ljubljana) CTK

CUCNIK-MAJCEN Nana, SLAJPAH Mara, KOZELJ Jože: Efforts to build the Central Technical Library of the University Edvard Kardelj of Ljubljana. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, p. 314—326.

Efforts to construct a new building for the Central Technical Library of the University Edvard Kardelj of Ljubljana have been known for 30 years. Various attempts are described for expanding the critical lack of adequate space for the library: from building new premises, moving the library into an adequate building, to adapting the old library building and construction additional depots. Greater attention is given to the two plans of constructing a new building at the Trg Revolucije and, in particular, to the location along the Tržaška cesta. For both of them all the construction plans have been made and their financing has been included in the planning documents. Nevertheless, the construction of the library has been postponed. The new updated design and construction plan for the building along the Tržaška cesta ensures a possibility of an immediate construction of the new Central Technical Library.

Delavci Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani (CTK) si že 30 let prizadevajo za zgraditev nove

osrednje univerzitetne tehniške knjižnice, v kateri bi imeli njeni uporabniki in delavci ustrezne delovne pogoje. Ob desetletnici obstoja in dela tedanje Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani je njen ravnatelj Kajetan Kavčič leta 1959 zapisal: »Veliko skrb moramo v bodoče posvetiti gradnji nove knjižnice v okviru Doma tehnike, da bo nova knjižnica funkcionalno ustrezala sodobnim principom poslovanja in tako postala dokumentacijski center Slovenije v korist splošnemu napredku naše tehnike in gospodarstva« (1). In še: »Pri tem je važno, da postane knjižnica kot javna univerzitetna ustanova in kot eden izmed jugoslovanskih dokumentacijskih centrov glavni vir tehniške literature za vso operativno v Sloveniji ter važen člen v povezovanju univerze s prakso.« (1)

Delavci knjižnice so se zavedali, da te zahtevne naloge ne bodo mogli prevzeti in razvijati v že tedaj pretesnih prostorih, zato sta CTK in Investicijski zavod za izgradnjo Trga revolucije že ob koncu leta 1962 začela izdelovati preddokumentacijo za generalni projekt novega poslopja z lokacijo na Trgu revolucije. Ves kompleks novega trga je omejen s parkom »Zvezda« ob Titovi cesti, nato s Šubičevo ulico ter Valvasorjevim parkom s Prešernovo cesto, zelenim pasom ob Kidričevem spomeniku ter z Erjavčevo cesto. Centralni del te površine je bil namenjen graditvi dveh poslovnih stolpnic, velike trgovske hiše ter nekoliko manjšega, a impozantnega poslopja Centralne tehniške knjižnice (2). Poslopje je po programu zavzemalo 6000 m² površine, investicijska vsota zanj pa je znašala 7,825.650 din, do leta 1965 pa je zrastle na 13 milijonov. Ta sredstva naj bi sklad za šolstvo in gospodarstvo prispevala v štirih letih. Kakšun poudarek je bil dan gospodarstvu, kaže sestava iniciativnega odbora za gradnjo knjižnice, v katerem je bilo od 15 članov odbora 8 zastopnikov Gospodarske zbornice SR Slovenije na čelu s predsednikom odbora Miranom Mejakom, tedanjim podpredsednikom Zbornice (3).

Predvideno je bilo, da bo knjižnica v začetku uporabljala le 65 % prostora v knjižnici, drugi prostori pa so bili namenjeni Zvezi inženirjev in tehnikov SRS, republiškim strokovnim zvezam, društvom inženirjev in tehnikov in glavnemu odboru Ljudske tehnike, v naslednjih letih pa naj bi CTK po potrebi zasedla tudi te prostore (3). Izdani sta bili odločbi o širši in ožji lokaciji, soglasja komunalnih zavodov za kanalizacijo, vodovod in razsvetljavo, urejeno je bilo premoženjsko pravno stanje z zemljiškoknjižnimi izpiski in sklenjena pogodba o komunalnem prispevku. S prvim obrokom finančnih sredstev Sklada za šolstvo in gospodarstva so bili plačani komunalni prispevek, načrti in drugi računi (3). Namesto da bi se začeli gra-

diti temelji, je bila ob nastopu gospodarske reforme gradnja ustavljena z obrazložitvijo, da je le odložena.

Glede na razrešitev svoje dejavnosti in glede na vedno večjo prostorsko stisko si je knjižnica prizadevala pridobiti večje prostore in je posredovala ustreznim republiškim organom razne predloge, med drugim tudi preselitev v prostore gimnazije v Šubičevi ulici. Republiški sekretariat za prosveto in kulturo je imenoval komisijo z nalogo, da predlaga ustrežno rešitev. Ta je v svojem zaključnem poročilu sodila, da ni na voljo primernega že obstoječega objekta, da provizorij za dodatna knjižna skladišča — to je bil tudi eden od predlogov CTK — ni ustrezna rešitev in da je nujna novogradnja (3). Leta 1969, ko je prostorska stiska v sedanjih prostorih CTK dosegla svoj višek, je bila na proslavi dvajsetletnice knjižnice sprejeta spomenica, da je treba nadaljevati z odločno akcijo za zgraditev CTK v osrčju tehniških fakultet. Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo v Ljubljani (FAGG) je ponudila knjižnici, da vriše v načrt nezazidanega prostora za FAGG svoje želje za lokacijo nove knjižnične zgradbe (3). Komisija za zazidalni načrt na parceli med Tržaško cesto, Jamovo ulico, Lepim potom in Groharjevo ulico pri fakulteti je aprila 1971 obravnavala predlog zazidave, in sicer na podlagi študijskega projekta kand. arh. Janeza Jagriča iz studia prof. Eda Ravnikarja, ter sklenila, da sprejema predloženi program zazidave v celoti in da sprejema lokacijo bodoče nove stavbe Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani na projektivnem mestu v tem območju (4). 5. maja 1971. leta je bila pod predsedstvom rektorja Univerze v Ljubljani univ. prof. dr. Mirjana Grudna 1. seja gradbenega odbora. S tem se je začela nova akcija za gradnjo knjižnice. Po zaslugi Izvršnega sveta Skupščine SRS Slovenije, ki je knjižnici omogočil adaptacijo in opremo kletnih prostorov za knjižna skladišča (3), je mogla CTK nekaj let nadaljevati s svojim delom v korist uporabnikov znanstvenih in tehničnih informacij (v nadaljnjem besedilu: znanstvene informacije) in znanstvenih dokumentov. Delavcem CTK, ki so zaradi narave svojega dela nujno povezani ne samo z domačimi, temveč tudi s tujimi bibliotečnimi in informacijskimi centri in ki aktivno delujejo tudi v mednarodnih organizacijah s področja bibliotekarstva in informatike/dokumentacije v IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions), FID (Fédération internationale de la documentation) in še posebno v IATUL (International Association of Technological University Libraries) ter imajo tudi stike z znanimi strokovnimi organizacijami v Angliji, kot npr. z ASLIB (Association of Special Libraries and Information Bureaux), ni bilo težko dobiti strokovno pomoč in na-

potke za pripravo najsodobnejše dokumentacije mednarodnih strokovnjakov, ki niso bili le teoretiki za to področje, ampak tudi vodje gradenj novih univerzitetnih knjižnic, posebno v ZRN in v Angliji. Ko je CTK v sedemdesetih letih sodelovala pri zamenjavi znanih evropskih in ameriških bibliotekarjev, so razgovori z njimi poleg avtomatizacije knjižnic, medknjižnične izposoje in drugih vprašanj sodobnega bibliotekarstva vedno vključevali tudi gradnjo univerzitetnih tehniških knjižnic. Na spodbudo CTK je l. 1974 direktor nove biblioteke pri University of Surrey, Guilford, R. F. Eatwell, predaval v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani (NUK) o gradnji knjižnic in izkušnjah angleških bibliotekarjev na tem področju (5).

Bogata strokovna literatura o gradnji univerzitetnih knjižnic v CTK, stiki s kolegi v mednarodnih organizacijah, posebno v IATUL, razgovori v njihovih novih knjižnicah ali z njimi v CTK so pokazali, da so velike spremembe v gradnjo knjižnic prinesli ameriški bibliotekarji in arhitekti, posebno še Agnus Snead MacDonald, ki je l. 1983 v objavljeni disertaciji predlagal modularno knjižnico. Modularna konstrukcija je sistem gradnje z nosilnimi stropovi, ki jih podpirajo stebri, razporejni v ustreznem rastru. Predelne stene niso nosilne in jih je mogoče odstraniti, kar omogoča fleksibilnost tlorisne zasnove. Glede na to ni treba bibliotekarju delati načrt za vse večne čase — saj vemo, da to plošč ni mogoče — z lahkoto more spreminjati knjižnico glede na nove situacije in spremenjene potrebe (5). Odprti fleksibilni plan spremlja visoki standard usmerjenosti k uporabniku, ki odseva v dostopnosti, udobnosti in neformalnosti (6), kar je v skladu z nalogami sodobnih univerzitetnih knjižnic. Poleg Sneada MacDonalda sta najbolj vplivala na gradnjo knjižnic Ralph Ellsworth in Keyes Metcalf, avtor znanega dela o načrtovanju knjižničnih zgradb pri univerzah in inštitutih (7).

CTK se je v pripravah na gradnjo tesno povezala s kolegi iz ZRN, ki so v Porurju zgradili vrsto najsodobnejših univerzitetnih tehniških knjižnic (Essen, Dortmund, Bochum itd.), pri njihovi gradnji pa so bili uporabljeni tudi omenjeni ameriški standardi. Tako so nove knjižnice v Porurju že sredi šestdesetih let imele večino fondov v prostem pristopu, v isto obdobje pa tudi spada njihova avtomatizacija. V času priprave idejnega projekta so glavni projektant prof. dr. Jože Koželj, dipl. ing. arh., njegov sodelavec Slobodan Milojević, dipl. ing. arh., in tedanja ravnateljica Mara Šlajpah obiskali nekatere nove osrednje tehniške univerzitetne knjižnice v Porurju, pri tem pa so jim bili v Dortmundu in Essnu dani na ogled tudi načrti novozgrajenih knjižnic.

V referatu je treba odmeriti nekaj več prostora predstavitvi gradnje nove CTK ob Tržaški cesti, ker je zanjo pripravljena celotna dokumentacija, tako da se gradnja na tej podlagi more začeti takoj, čim knjižnica pridobi finančna sredstva za nakup stavbnega zemljišča in nadaljnje gradnje. Glede na kompletno fleksibilnost stavbe je možno zelo hitro izvesti eventualne spremembe (npr. razširitev avtomatizacije), ki pa se ne nanašajo toliko na novosti v strokovnem smislu kot na ekonomske pritiske za znižanje standardov (poraba energije ipd.). Ker pa je bil idejni projekt dokončno izdelan v začetkih gospodarske recesije, so tudi ekonomski pritiski precej upoštevani. Morda se zdi, da je nekoliko odprto vprašanje uporabe različnih neklasičnih medijev kot nosilcev znanstvenih informacij (mikrofilmi, mikrofiši, ultrafiši), ki naj nadomestijo klasične publikacije in vplivajo na izračun površin; vendar pri večini publikacij pri CTK kot medknjižničnem izposojevalnem centru in univerzitetni knjižnici, ki ima med obiskovalci mnogo študentov, to ne pride v celoti v poštev, četudi je hkrati očitno, da mikrofilm kot del računalniške obdelave zagotavlja ekonomično, kvalitetnejše in hitrejše delo bibliotekarja in dokumentalista, posebno še pri določenih publikacijah, npr. pri centralnih katalogih (8).

Ozračje in okoliščine, naklonjene gradnji CTK, so tudi vplivale na vsebino in hitro sestavo splošnega dela programskih osnov za gradnjo knjižnice ob Jamovi ulici (9), ki sta jih avtorja Mara Šlajpah in Jože Kokole — navedena glede na zapovrstnost besedila — pripravila že leta 1971. Glede na ovire pri pripravi načrtov na podlagi programskih osnov, ki so se pojavile izven bibliotekarskih krogov, je knjižnica oskrbela prevod programskih osnov v francoščino, tako da jih je g. Jean Pierre Clavel, predsednik komisije za gradnjo knjižnic pri IFLA, lahko sprejel v oceno. Knjižnica je v kratkem času prejela pismo, zelo laskavo oceno programskih osnov.

Situiranje novega objekta CTK je določeno s širšim prostorskim planom, ki je del dokončne ureditve med Tržaško, Jamovo, Groharjevo in Langusovo cesto. Po tem načrtu stoji novo poslopje CTK med zgradbo FAGG, Lepim potom, Tržaško cesto in zgradbo občinske skupščine Vič-Rudnik. Glavni dostop v zgradbo CTK je predviden iz južne strani objekta iz peš poti, ki vodi iz Groharjeve ulice do novega centra ob Tržaški cesti (10). Lokacija kaže bistveno prednost pred drugimi nakazanimi lokacijami, saj postavlja CTK lokacijsko v osrčje tehniških fakultet in inštitutov, posejanih po Mirju od Aškerčeve ceste do Jadranske ulice, tako da je uporabnikom iz omenjenih delovnih organizacij in tudi študentom, ki stanejo v centralnem študentskem naselju v Rožni dolini, pa tudi v

njegovi podružnici na Gerbičevi ulici, knjižnica dostopna z največ 15 minutami peš hoje. Ta lokacija nadalje omogoča skoncentriranost referenčnega gradiva in njegovo dostopnost vsem uporabnikom fakultetnih tehniških knjižnic, prav tako pa tudi intenzivno povezavo CTK s knjižnicami tehniških fakultet in smiselno razmejitve dela. Povezava s strokovnimi društvi ZIT bo vsekakor najtesnejša v sami stavbi, lokacija pa je dobro izbrana tudi s stališča splošne prometne situacije in bo dostop do knjižnice lahek tudi za motoriziranega obiskovalca (3).

Investitor novega objekta knjižnice, za katerega je Zavod za izgradnjo Trga revolucije prevzel investicijske posle, je Centralna tehniška knjižnica Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, čeravno je bil na že omenjeni 1. seji gradbenega odbora leta 1971 sprejet sklep, da je investitor novogradnje Univerza v Ljubljani, ki je ustanoviteljica CTK. Knjižnica je v programskih osnovah predstavljena z vsemi svojimi različnimi dejavnostmi, ki jih je leta 1970 izvajala v skladu s svojimi funkcijami za področje tehniških in prirodoslovnih ved, kot: 1. osrednja univerzitetna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani, ki služi hkrati univerzi in gospodarstvu; 2. matična knjižnica za tehniške visokošolske in specialne knjižnice v SR Sloveniji; 3. koordinator nabave tujih monografij in serijskih publikacij; 4. vodja centralnih katalogov monografij in serijskih publikacij; 5. medknjižnični izposojevalni center z začetki razvoja medknjižnične izposojevalne službe dokumentov iz tujih bibliografskih centrov; 6. referalni center; 7. informacijski center za znanstvene in tehnične informacije (kasnejši specializirani informacijski center za inženirstvo), ki razvija hkrati specializacijo za področje energetike, varstva okolja in gradbeništva; 8. sedež osrednje standardoteke (3).

V okviru matične službe je potekalo razvijanje založništva s področja dejavnosti knjižnice, tehniških knjižnic in bibliografije, razvijanje in pospeševanje raziskovalnega in strokovnega dela za področje tehniškega univerzitetnega in specialnega bibliotekarstva z INDOK dejavnostjo ter izobraževanje bibliotekarskih in dokumentacijskih kadrov za tehniško področje s posvetovanji, tečaji, seminarji, javnimi predavanji in prakso v CTK. Biblotčne in INDOK storitve (SDI informacije, retrospektivne poizvedbe, signalne informacije) so bile izdelane še ročno (klasično). CTK služi z vso svojo dejavnostjo predvsem uporabnikom Univerze v Ljubljani, gospodarstvu SR Slovenije pa tudi vsem drugim zainteresiranim uporabnikom v SR Sloveniji in SFR Jugoslaviji (10).

Na podlagi primerjave mednarodnih standardov za univerzitetne knjižnice, ki se nanašajo na delovne pogoje delavcev (površina

delovnih prostorov, oprema, osvetljenost, higiensko-sanitarni pogoji, prezračevanje, vstop svetlobe), s stanjem delovnih pogojev v CTK, je treba ugotoviti, da ti niti v enem primeru ne ustrezajo mednarodnim standardom. Glede delovnih površin je v CTK doseženih 30 do 50 % mednarodnega standarda. Abnormalnih situacij, ko se v enem prostoru gnetejo delavci na različnih delovnih postopkih in so ti prostori opremljeni z neustreznim inventarjem, ali pa da so knjižnični fondi na 2,70 m ali 3,70 m visokih policah v zaprtih knjižničnih skladiščih dostopni le z visokimi lestvami, pa standardi vsekakor ne obravnavajo.

Ista primerjalna metoda mednarodnih standardov in konkretne situacije v CTK glede delovnih pogojev uporabnikov enako, če ne še bolj, odkriva razloge za gradnjo novega objekta. Glede števila sedežev in površin čitalnic je v CTK doseženih le 6 % mednarodnega standarda za število sedežev in le 5 % mednarodnega standarda za površino čitalnic. Čitalnica je zastarelo opremljena, slabo osvetljena in študentom ne more blažiti eventualnih neustreznih stanovanjskih prilik. Glede na pomanjkanje prostora uporabnikom niso na voljo v prostem pristopu niti nove številke revij. Ustreženo ni standardom glede prezračevanja, osvetlitve iskanja literature v katalogih.

Positivni razlog, ki podpira gradnjo, pa je sodobno poslovanje CTK v korist uporabnikov znanstvenih dokumentov in znanstvenih informacij, podprtem s statističnimi podatki o izposoji knjižničnih fondov in v medknjižnični izposoji ter o posredovanju INDOK storitev uporabnikom CTK.

Dosedanji podatki o stanju in poslovanju knjižnice opozarjajo na izrazito nasprotje treh dejstev: 1. sodoben odnos CTK do njenih uporabnikov, ki se kaže v dosežkih izposojene literature ter v odkrivanju novih virov literature; 2. popolna odsotnost pogojev za delo in s tem onemogočenje uvedbe sodobnih postopkov v strokovno obdelavo, v postavitve knjižničnega gradiva in v postrežbo uporabnikov, ki še potekajo po tradiciji splošnih znanstvenih knjižnic le s klasičnimi načini in celo prinašajo zaradi prostorske stiske kršenje pravil vsega knjižničnega poslovanja; 3. širjenje služb v CTK, ne da bi knjižnica hkrati imela možnost povečati število osebja in ga vzgajati za nove službe.

Glede na to je bilo treba pri projektiranju upoštevati:

— *uveljavitve popolne fleksibilnosti prostorov*, tako da je omogočena razširitev prostega pristopa s čitalnicami in splošnih skladišč v prihodnosti, vsaj za obdobje dvajsetih let;

— *nov sistem poslovanja*, tj. prosti pristop v 8 specializiranih čitalnicah, v katerih so mize razporejene ob oknih in v bližini knjižnih polic. Skupna kapaciteta knjižne zaloge v 20 letih je 500.000 enot, od le-teh jih odpade 80.000 na starejšo literaturo tehniških fakultet, ki jo bodo fakultetne knjižnice oddajale CTK in si s tem zagotovile dovolj prostora. Prostemu pristopu je namenjeno 60 % uporabne površine v velikih prostorih depojev s poljubno razporeditvijo površin in knjižnih polic;

— *močan INDOK oddelek z uvedbo potrebne avtomatizacije*. Gradnja se je tako dolgo odlašala, da je CTK že začela izvajati avtomatizirano bibliotečno in INDOK dejavnost, načrtovano v programskih osnovah za gradnjo nove CTK. Oba specializirana informacijska centra za inženirstvo in za graditeljstvo, ki posredujeta SDI informacije in retrospektivne poizvedbe iz magnetnih trakov, bosta računalniško podprte servise še razširila, obenem pa bosta tvorila lastne bibliografske in faktografske (poslovne) baze podatkov. SIC za graditeljstvo pa bo sodeloval z Informationszentrum Raum und Bau, Stuttgart, ZRN (IRB), pri tvorbi mednarodne baze podatkov ICONDA z IRB pa bo direktno povezan z on-line priključkom.

Knjižnica bo postopoma avtomatizirala delovne postopke in bo tvorila referalne baze podatkov. S terminalom bo knjižnica še naprej povezana z računalnikom RRC in RCU, preučiti pa bo treba tudi eventualno možnost instalacije lastnega računalnika.

— *povezovanje knjižnic pri tehniških fakultetah* vključuje integrirano strokovno obdelavo knjižničnega gradiva in koordinacijo nabave literature; oddajanje starejše literature v novo knjižnico; zadostno število sedežev za študente, univ. učitelje in raziskovalce; (carrels) posebno zbirko 13.000 učbenikov in skript; vzgojo študentov kot uporabnikov znanstvenih informacij v predavalnici v pritličju; sestanke, posvetovanja, tečaje bibliotekarjev in dokumentalistov;

— *ločitev poti uporabnika in strokovne obdelave knjige*: uporabniki — vhod z južne strani objekta iz peš poti Groharjeva ulica — novi center ob Tržaški cesti; servisni dovozi ob Lepem potu; delavci vhod iz suterena na severni strani objekta. Člani ZIT uporabljajo svoje stopnišče in dvigalo. Vsak uporabnik bo moral mimo obvezne garderobe in vhodno-izhodne kontrole, nato pa se bo prosto gibal po vsej stavbi, v kateri ima dostop do dokumentalistov-inženirjev in do bibliotekarjev v izposoji z medknjižnično izposajo;

— *uvajanje novih profilov delavcev*, ki jih zahtevata uvedba prostega pristopa in avtomatizacija, tj. 1. inženirjev-strokovnjakov za posamezna strokovna področja za izvajanje nabave literature, za vodstvo specializiranih čitalnic in za posredovanje informacij s

svojega področja: 2. inženirjev-strokovnjakov za INDOK službe (uvajanje INDOK službe v delovnih organizacijah, določanje profilov za SDI, RP ipd.); 3. delavce s področja računalništva (sistemski inženir, programer, računalniški tehnik) in tehnično osebje (12).

— *povezava s strokovnim društvom inženirjev in tehnikov Slovenije ter gospodarskimi organizacijami.* Na terasi nove CTK naj bi bili delovni klubski prostori ZIT Slovenije in Zveze organizacij za tehniško kulturo Slovenije.

Ob upoštevanju sprememb pri projektiranju nove zgradbe so bile obravnavane in nakazane tudi naloge CTK v novi zgradbi. Funkcijam CTK iz leta 1970, že navedenim v referatu, se pridružujejo izredno močan razvoj medknjižnične izposoje iz domačih in posebno tujih izposojevalnih centrov, pri kateri je pomoč teleksa, kopiranja dokumentov in avtomatizacije nujna; izdajanje centralnih katalogov monografij in serijskih publikacij s pomočjo računalnika v obliki publikacij in mikrofišev; razvoj specializiranih informacijskih centrov; on-line vzgoja študentov in drugih uporabnikov v CTK kot uporabnikov znanstvenih informacij; izdajanje INDOK biltenov za specializirana področja tehnike in prirodoslovnih ved (npr. energetika). Sodobno opremljena in organizirana CTK bo mogla kot javna univerzitetna tehniška knjižnica s pomočjo bibliotečnih in INDOK storitev obveščati znanstvenike, univerzitetne učitelje, študente, inženirje in tehnike o znanstvenih informacijah in jim na tej podlagi posredovati ustrezne znanstvene dokumente (članke, monografije, standarde, patente, reporte, kongresno gradivo), jim s tem prihraniti morda celo tretjino njihovega delovnega časa in jim, zlasti pri raziskovalnem, projektantskem in iznajditeljskem delu, pridobiti čas za konkretno ustvarjanje; s posredovanjem standardov iz osrednje standardoteke pa bo še posebno podprla večji prodor naših izdelkov na svetovno tržišče.

V projektnih osnovah postavljena izhodišča za gradnjo novega knjižničnega poslopja CTK, posebno glede dimenzije osnovnega modela, oblike poslopja in uveljavitve načela fleksibilnosti, se v mnogočem skladajo s študijskim projektom arhitekta Janeza Jagriča oziroma se nanj opirajo (13).

V programskih osnovah so podani vsi elementi, ki dajejo možnost postavitve teoretičnega koncepta v praktično izvedbo.

Podatki o idejnem projektu: Investitor: Centralna tehniška knjižnica Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Tomšičeva 7; Inženiring organizacija: Investicijski zavod za izgradnjo Trga revolucije, Ljubljana, Trg osvoboditve 16; Individualni poslovodni organ: Anton Pibernik, dipl. ing. arh.; projektant: prof. dr. Jože Koželj,

dipl. ing. arh., sodelavec Slobodan Milojević, dipl. ing. arh.; konstrukcija: prof. dr. Ervin Prelog, dipl. ing.; instalacije: Bojan Jazbinšek, str. teh., Tomaž Garbajs, dipl. ing.; Vane Učakar, dipl. ing.; Milan Domnik, el. teh.; Jože Trampuž, el. teh.; investicijski program: prof. Mara Šlajpah, dipl. filozof, Božidar Novak, vgt., Marija Raner, gr. ing., dipl. oec.

Skupna površina objekta (K + P + 2 etaži + streha) je 11.441,02 kvadratnih metrov.

Univerzitetne knjižnice imajo določene skupne karakteristike, ki so splošno znane kot 10 Faulkner-Brownovih zapovedi, tako imenovane po projektantu Henryju Faulknerju-Brownu. Glede na to univerzitetna biblioteka mora biti: 1. fleksibilna; 2. kompaktna; 3. dostopna; 4. raztegljiva; 5. različna; 6. organizirana; 7. udobna; 8. stalno v prostorski klimi; 9. varna in 10. ekonomična (6).

Soočenje z 10 Faulkner-Brownovimi zapovedmi in citiranim projektom kaže, da je projekt za novi objekt CTK sinteza kvalitet, prisotnih v gradnji univerzitetnih knjižnic v Evropi. O točkah 1, 3, 5, 6, 9 in 10 je bilo že govora in so v projektu upoštevane. Knjižnica je projektirana v obliki kocke (2). Knjižnica se more širiti vertikalno in z depandanso v neposredni bližini knjižnice (4). Razsvetljava je za vse delovne prostore nameščena v tehničnem stropu. V administrativnem delu je naravna svetloba. Osvetljenost posameznih delovnih mest je odvisna od vrste dela in se giblje v mejah med 200 in 500 lx. Objekt bo energetsko vezan na toplarno. Predvidena je klimatizacija vseh delovnih prostorov z industrijskimi konvektorji ob fasadi in z anemostati v notranjosti prostora. Kompletni obod je osvetljen z naravno svetlobo, depoji pa so v notranjosti (7, 8). Univerzitetna tehniška knjižnica ima drago literaturo, ki se vsa izposoja (v knjižnici ali na dom) in ni dragocena v smislu nacionalk. V naši sredi zadošča zavarovanje, izvedeno z načrtovano potjo z vstopom mimo obvezne garderobe in vhodno-izhodne kontrole (9).

Programsko projektne zasnove so prikazane z diapozitivi projektanta prof. dr. Jožeta Koželja, dipl. ing. arh.

Finančna sredstva za zgraditev knjižnice je združeno delo sprejelo po delegatski samoupravljalški poti in jih vključilo v samoupravna sporazuma o temeljih plana Izobraževalne skupnosti Slovenije in Raziskovalne skupnosti Slovenije 1976—1980 in 1981—1985. Istočasno je bila gradnja vključena v srednjeročne planske dokumente mesta Ljubljana, občine Ljubljana Vič-Rudnik in nazadnje v osnutek Dogovora o temeljih plana SR Slovenije za obdobje 1981—1985. Iz nerazumljivih razlogov pa je gradnja CTK izpadla iz citiranega dogovora. V Dogovoru o temeljih družbenega plana SR

Slovenije za 1981—1985 so navedeni v čl. 92 pogoji, ki jim mora investitor zadostiti, da si pridobi dovoljenje za začetek gradnje. CTK je izdelala programske osnove, priskrbelo je celotno investicijsko tehnično dokumentacijo, zagotovila je lokacijo, ker je bil sprejet zazidalni načrt na lokaciji ob Tržaški cesti, večkrat je bila izdelana celotna finančna konstrukcija, finančna sredstva pa je združeno delo Slovenije, kot je bilo že omenjeno, vključilo v samoupravna sporazuma že od leta 1976 dalje. Od zahtevanih pogojev manjka le pravica do uporabe zemljišča, knjižnica pa si je nekaj let pred letom 1982 zaman prizadevala, da bi ta finančna sredstva dobila, zato zadnji pogoj za začetek gradnje ni mogel biti realiziran.

Oris tridesetletnih prizadevanj delavcev CTK za gradnjo knjižnice kaže, da v naši republiki ni bilo ugodnega ozračja za gradnjo knjižnic, četudi bi bila nova knjižnična poslopja najkulturnejši in najintimnejši spomenik padlih v NOB, kot je CTK večkrat predlagala za novo tehniško knjižnico. Vendar so brezuspešna prizadevanja za realizacijo zgraditve objekta CTK tesno povezana ne samo z univerzitetnim študijem in raziskovanjem, ampak v enaki meri z gospodarstvom SR Slovenije pa tudi drugih SR/AP, posebno neprijetna pa je izjema glede na odnos do teh knjižnic po svetu, kjer je bilo po vojni zgrajenih mnogo novih univerzitetnih tehniških knjižnic, najsodobnejše opremljenih, z avtomatiziranim poslovanjem in z več kot ustrezno nabavo dokumentov ob dodatni finančni podpori gospodarstva. Gradnja CTK je nenavaden precedens tudi zato, ker je že dvakrat tik pred začetkom gradnje prišlo do prekinitve, četudi je CTK pripravila kompletno dokumentacijo in so bila finančna sredstva za gradnjo zapisana v planskih dokumentih, sprejetih po delegatski poti.

Vendar naj referat zaključimo z upanjem, da se bo gradnja CTK morda le realizirala v obdobju 1986 do 1990. Gradnja je ponovno vključena v osnutke ustreznih planskih dokumentov republike Slovenije, mesta Ljubljane, občin Ljubljana Center in Ljubljana Vič-Rudnik, planskih dokumentov Izobraževalne in Raziskovalne skupnosti Slovenije ter v druga delegatska gradiva. V osnutku Družbenega plana SRS za obdobje 1986—1990 je pri prestrukturiranju, racionaliziranju in investiranju v družbenih dejavnostih vključena »izgradnja predvsem nekaterih centralnih knjižničnih prostorov«. Za CTK je tudi dragocena enotna podpora Gospodarske zbornice Slovenije. Marca tega leta je njen izvršilni organ ustanovil Odbor za nadaljnji razvoj CTK.

LITERATURA

1. Kavčič, K.: O pomenu, razvoju in organizaciji tehniških knjižnic. — Knjižnica, 4/1960, št. 1/4, str. 33—41.
2. Graditev novega središča Ljubljane. — Ljubljana: Investicijski zavod za izgradnjo Trga revolucije, 1966. — (411) str. ilustr.
3. Citirani naslovi vključujejo posamezna poročila CTK o gradnji nove knjižnice na Trgu revolucije in letna poročila CTK — v vseh poročilih je prvo poglavje namenjeno gradnji novega objekta CTK ob Tržaški cesti — ki so uporabljena pri pripravi tega referata:
 - a) Kavčič, K.: Poročilo o pripravah za izgradnjo Centralne tehniške knjižnice na novem Trgu revolucije v Ljubljani. — Ljubljana, 1963. — 4 str. — Razmnoženo.
 - Šlajpah, M.: Poročilo o gradnji novega poslopja CTK. — Ljubljana, 1970. — 8 str. — Razmnoženo.
 - Čučnik-Majcen, N.: Kratka informacija o dvajsetletnih prizadevanjih in naporih za zgraditev nove knjižnice. — Ljubljana, 1984. — 2. str. — Razmnoženo.
 - b) Poročilo Knjižnice za poslovno leto 1970—1982. — V Ljubljani: Centralna tehniška knjižnica Univerze Edvarda Kardelja, 1971—1983.
4. Šlajpah, M. & J. Kokole: Programske osnove za gradnjo novega poslopja Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani na parceli med Tržaško cesto, Jamovo ulico, Lepim potom in Groharjevo ulico: splošni del. — V Ljubljani, 1971. — Str. 2.
5. Eatwell, R. F.: Library Building. — 12 str. — Razmnoženo predavanje.
6. Grdjić, S.: Funkcionalni uslovi projektovanja i izgradnje savremenih bibliotečkih zgrada sa posebnim osvrtom na visokoškolske biblioteke u Britaniji: 1964—1982. — Informatologia Jugoslavica, 15/1983, št. 1/2, str. 93—105.
7. Metcalf, Keyes D.: Planning academic and research library buildings. — New York: McGraw-Hill, 1965. — XV, 431 str.
8. Čučnik-Majcen, N.: Mikrofilm kot novi nosilec informacij v knjižnicah in INDOK centrih. — Knjižnica, 29/1985, št. 1, str. 28—34.
9. Šlajpah, M. & J. Kokole: Programske osnove za gradnjo novega poslopja Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani na parceli med Tržaško cesto, Jamovo ulico, Lepim potom in Groharjevo ulico: splošni del. — V Ljubljani, 1971. — 70 str., 9 pril.
10. Gradnja nove Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani. — Ljubljana, 1979. — 53 str. — Ovojni naslov.
11. Programske osnove za gradnjo novega poslopja Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani na parceli med Tržaško cesto, Jamovo ulico, Lepim potom in Groharjevo ulico: splošni del. — V Ljubljani, 1971. — Str. 14—15.
12. Šlajpah, M.: Vloga Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani v sistemu znanstvenih informacij. — Gradbeni vestnik, 30/1981, št. 10/11, str. 221—222.
13. Programske osnove za gradnjo novega poslopja Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani na parceli med Tržaško cesto, Jamovo uli-

co, Lepim potom in Groharjevo ulico: splošni del. — V Ljubljani, 1971. — Str. 35.

14. Šlajpah, M.: V času stabilizacije našega gospodarstva ponovna odložitev gradnje Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. — Nova proizvodnja, 34/1983, št. 3/6, str. 68—70.

GRADNJA SPLOŠNOIZOBRAŽEVALNE KNJIŽNICE KOT KULTURNEGA PROSTORA OBČINE

Marta Fili, Knjižnica Cirila Kosmača v Tolminu

UDK 027.4(497.12 Tolmin):727.8

FILI Marta: Gradnja splošnoizobraževalne knjižnice kot kulturnega prostora občine. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, str. 327–333.

V sodobni družbi je vloga splošnoizobraževalne knjižnice povsem drugačna, njene naloge so širše, njeno delo je usmerjeno navzven. Knjižnica vsebolj postaja informativni center in pri tem se poslužuje najrazličnejših sredstev. Da knjižnica lahko opravlja svoje delo, nujno potrebuje tudi ustrezne prostore in potrebno opremo.

Članek prikazuje sodobno knjižnično hišo, kakršna je Knjižnica Cirila Kosmača v Tolminu, ki je bila sicer zgrajena po obstoječih standardih, ni pa celota, ker je bil dograjen samo prvi del. Prikazuje knjižnično delo, ki so ga ti novi in namensko zgrajeni prostori omogočili, in navaja tista opravila, ki jih zaradi okrnjenosti zgradbe ni bilo mogoče razviti.

UDC 727.4(497.12 Tolmin):727.8

FILI Marta: Public Library as Community's Cultural Centre, Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, p. 327–333.

A modern library is opened to the society and has wide range of functions. Libraries more and more become information centres and are forced to use various means to fulfil their responsibilities. In order to perform their activities they need, above all, propriate room and equipment.

Ciril Kosmač Library in Tolmin was projected in accordance with valid standards. Unfortunately only first part of the project has been realized and that disables library to develop its activities to the full extent.

Mnogo smo v zadnjih letih govorili o novi podobi knjižnice v sodobni družbi, o njenem razširjenem poslanstvu, o spremenjeni vlogi, o nalogah, ki naj bi jih odslej opravljala, pa tudi o strukturi njenega knjižnega fonda in o strokovni usposobljenosti ljudi, ki delajo v njej. Pri tem se mnogokrat nismo upali dotikati nekega drugega vprašanja, ali vsaj tišje smo govorili o njem, ki je pa strogo povezano z uspešnostjo knjižnice, in sicer o problemu ustreznih prostorov in njihove opremljenosti. Slovenci smo pač skromen

narod in zato smo vsakega najmanjšega premika navzgor že zelo veseli. Nekje v sebi pa vsi čutimo, da bi morali ti premiki postati koraki, če ne skoki, če bi hoteli, da bi se naše knjižničarstvo razmahnilo in postalo tisto plodno polje, v katerem semena klijejo in se razvijajo v bujno rast.

Italijanski bibliotekarski strokovnjak Luigi De Gregori je že leta 1941 napisal: »Morda bo moja izjava paradokсна, vendar si upam trditi, da pripomore k praktičnemu uspehu knjižnice v večji meri racionalna in estetska ureditev njenih prostorov kot struktura in obsežnost njenega knjižnega fonda. Prostor je tisti, ki knjižnici omogoča ali preprečuje, da postane in je živ organizem, kar pa mora biti, če hoče uspešno izpolnjevati svoje poslanstvo. V svoji funkciji mora biti knjižnica popolnoma samostojna, prvi pogoj za to pa je lastni prostor, ki je nastal z njo in samo zanjo. V vsakem primeru, pa naj bo knjižnica majhna ali velika, po zahtevah kraja, ki mu služi, mora biti zgrajena tako, da se lahko v njej odvija tisto specifično delo, ki je vsaki posamezni knjižnici poverjeno.«

Tako je bilo napisano pred več kot štiridesetimi leti, mi pa se vsak dan bolj zavedamo resnice, ki se skriva v teh besedah.

Po velikih socialnih travmah in predvsem po razdejanjih vojne sledi običajno trenutek zbranosti in načrtnega iskanja knjige, ki pomaga človeku razkriti in spoznati »človeka« in mu prinaša tisto blagodejno pozabo vsega hudega, ki v vseh časih napaja človeško dušo in srce. To se je takoj po vojni pojavilo tudi pri nas, zato je bilo treba takoj začeti z delom. Od tistih plahih korakov k organiziranemu knjižničarstvu, ki smo jih napravili v prvih povojnih letih, ko so grozote neurejenega časa pustile za seboj le razdejanje in praznino, je bila prehojena dolga pot. Pri tem ne mislim le na organiziranost našega knjižničarskega sistema niti ne na strokovno raven, ki so jo skoraj vse knjižnice dosegle, pač pa tudi na postopno urejanje in opremljanje prostorov, v katerih domujejo in delajo. Kdo bi danes prešteval knjižnice, ki so bile adaptirane, nekatere celo večkrat, knjižnice, ki so bile na novo opremljene z bolj ali manj primerno opremo, vendar vsekakor z ustrežnejšo od prejšnje. Lahko rečemo celo, da je malo slovenskih knjižnic, ki v povojnem času še niso doživele svojega preporeda. Če pa razmišljam dalje, ugotavljam, da adaptacije v mnogih primerih niso uspele knjižnicam dati vseh in najboljših pogojev za izpolnjevanje novih nalog, ki jim jih ta naš čas nalaga. Ko razmišljamo o adaptaciji stare hiše, ugotavljamo, da je najteže napraviti iz nje knjižnico, ki ima povsem določene prostorske potrebe, ki jih moramo spoštovati, sicer je njena funkcija okrnjena, Vsi pa vemo, da ima okolje pomembno

vlogo pri vsakem organizmu, v katerem prevladuje umsko delovanje. Vsaka raziskava, pa naj bo usmerjena k meditaciji, k iskanju pesniške podobe ali k poglobitvi znanja na splošno, zahteva za svoj potek primerno okolje kot eno izmed važnih komponent, ki vplivajo na raziskujočega in na končni uspeh njegovega dela. Uniformiranost ubija, slovesna strogost nas navdaja z otožnostjo, spuščene žaluzije, ki nas ločujejo od zunanjega, živo utripajočega življenja, nam dajejo občutek zaprtosti. To velja za šolske prostore prav tako kakor za knjižnice.

Prostori, v katerih knjižnica dela, naj omogočijo zbranost, istočasno pa nudijo pogled na lepoto, ki jo ustvarjata umetnost in narava. Knjižnica naj svojim obiskovalcem omogoča, da se vsaj za nekaj časa lahko umaknejo vase, da razmišljajo in nemoteno delajo, istočasno pa morajo čutiti, tudi v trenutkih, ko je njihov duh vklenjen v meditacijo, da okoli njih kipi življenje, saj jih obdajajo vedno žive stvaritve iz nekdanjih in iz današnjih dni.

Vsega tega seveda ni lahko doseči. Pravilno urejevanje okolja je kakor prilagajanje svetlobe, ki vznemirja in moti, če je premočna, in ubija, če je šibka, oddaljena ali zastrta.

Zavedajoč se teh resnic, se sodobna knjižnica skuša preleviti iz nekdanjih zaprašenih in tesnih knjižnih hranilišč v živo utripajoča središča, kamor se zatekamo po neusahljive vire življenja, tudi če moramo večkrat stopiti na pota, ki vodijo v preteklost. Pogled nazaj pomeni iskanje starejših virov, ki jih z novo miselnostjo prenašamo v resničnost trenutnega življenja, v katerem se preteklost in sedanost spajata v ustvarjajočo in združujočo silo.

UNESCO je leta 1972 izdal popravljen in dopolnjen manifest o javnih knjižnicah; tam je med drugim zapisano, da je javna knjižnica, ki je živa sila pri vzgoji, kulturi in informiranju in bistveno sredstvo za doseg miru in razumevanja med ljudmi in narodi, naravni kulturni center družbene skupnosti, ki združuje ljudi s podobnimi interesi.

Da je knjižnica to, potrebuje primerne prostore, ki omogočajo posredovanje vsakovrstnih kulturnih dobrin. Knjižnica je svojim specifičnim nalogam dodala nove, katerih namen je vzbujati živo zanimanje za kulturo v širokem pomenu te besede. Knjižne razstave, dokumentarne, likovne in druge priložnostne, srečanja z ustvarjalci in predstavitve novih knjig, koncerti in drugačni glasbeni večeri, predavanja, predvajanja diapozitivov, večeri folklore in, zakaj ne, tudi predvajanje filmov. Posebno težo mora imeti delo z otroki, od najmlajših do doraščajoče mladine. Ure pravljic nudijo predšolskemu otroku prvi stik s svetom knjige; sem sodijo še razgovori o mladinskih delih in srečanja z njihovimi ustvarjalci za osnovno-

šolce, debatni večeri za mladino! Še in še bi se moglo dodajati, kajti delo splošnoizobraževalne knjižnice ne pozna meja. Sprva poteka vzporedno in dopolnjuje poslanstvo šole, mnogim pa daje kasneje, od trenutka, ko zapustijo šolo, edino možnost za stik s knjigo in s kulturo nasploh.

Kakšna naj bo torej zgradba knjižnice, da bo omogočala tako zastavljeno delo?

Ker sem spremljala nastanek ene od dveh namensko zgrajenih knjižnic v Sloveniji v povojnem času in ker sem doživela razcvet njenega poslanstva ob novih pogojih, se bom opirala na izkušnje in skušala kritično povedati, kaj in koliko nam je ta hiša omogočila in kaj bi se morda še dalo izboljšati.

V Tolminu je novi knjižnici botrovala elementarna nesreča, nastala je torej po naključju in ob velikih gmočnih težavah. Dograjena je bila zato zgolj prva faza, to je približno dobra polovica celote. Vkljub temu, da je knjižnica zelo funkcionalna, to okrnitev čutimo. Hiša je zgrajena v obliki črke »L«, celota bi morala imeti obliko črke »U«. Obstoječi del stavbe v obliki črke »L« tvori okrnjeni atrij za poletne prireditve, ki sledi konfiguraciji dvigajočega se terena. Manjkajoči del bi v višini prvega nadstropja zaključeval tribuno atrija. Atrij bi bil tako dostopen iz pritličja in iz nadstropja in s tem bi se njegova funkcionalnost še povečala. Zaradi nagnjenega zemljišča je bil predviden primarni vstop za obiskovalce v nivoju prvega nadstropja, in sicer v nedograjenem delu, kar bi omogočilo lahek dostop do knjig starejšim, posebno pa invalidnim osebam.

Zaradi faznosti gradnje je danes aktiviran sekundarni vhod, ki vodi neposredno v večnamenski prostor, v katerem se odvija večina kulturnih dogodkov. Dejstvo, da mora bralec skozi ta prostor v izposojevalnico, se je v praksi pokazalo kot dobro zato, ker vstopajoči nehote stopi v stik z razstavljenimi deli, s knjižnimi in likovnimi, kot slabo pa zato, ker ni neposredne kontrole pri vstopu.

V pritličju so tudi delovni prostori za knjižničarje, manjše in prepotrebno skladišče za opremo (stoli, podij, stoječe luči, orodje itd.), seminarska soba, ki služi za seje in zborovanja, pa tudi za postavljanje knjižnih in drugih razstav manjšega obsega. Dalje je v pritličju veliko knjižno skladišče brez oken, s prezračevalno napravo. Takšno skladišče je brez dvoma potrebno vsaki knjižnici, kajti tisti del knjižnega fonda, ki ni vsak trenutek nujno potreben ali ne sodi v prost pristop, je tam lahko lepo urejen in dostopen. V Tolminu imamo v tem skladišču tudi vezano periodiko. In končno so v pritličju še pomožni prostori, to je kurilnica, prostor za prezračevalne naprave, čajna kuhinja in sanitarije za osebje

in za obiskovalce. Široko, odprto stopnišče vodi v prvo nadstropje, kjer je postavljen knjižni fond in poteka izposoja. Prostor prvega nadstropja v celotni površini stavbe, razen glasbenega oddelka, je odprt, brez predelnih sten, ločen zgolj z razporeditvijo opreme. Možno pa ga je deliti s pomičnimi stenami, tako ločimo, po potrebi, del prostora, kjer se odvija delo z najmlajšimi.

Prostor je zračen in svetel in pri naravni svetlobi ne potrebuje umetnega doosvetlevanja.

Za umetno osvetljevanje prostorov je izbran sistem reflektorjev na modularno postavljenih tračnicah, kar omogoča usmerjeno osvetlitev objektov, polic in čitalniških mest. Ta sistem je nekoliko dražji od običajne razsvetljave — fluorescenčnih svotilk, nudi pa atraktivnejšo luč in boljše počutje obiskovalcev.

Police so postavljene v osnovnem razmaku treh metrov in tvorijo ločene zalive, v katerih stojijo čitalniške mize. Ob njih lahko bralci posedajo in berejo, predvsem pa se neovirano gibljejo in jim je v celoti odprt dostop do vsake knjige.

Čitalnica za odrasle je ločena z zaprtimi revijalnimi policami. V njej je, poleg tekočih številčk periodike, tudi priročna ali referenčna knjižnica z deli, ki se ne izposojajo na dom.

Glasbeni oddelek je izoliran tako, da glasba, ki jo tam poslušajo obiskovalci, ne moti bralcev v izposojevalnici. Akustika v prostoru je dobra.

Stavba knjižnice je nekoliko odmaknjena od prometnih ulic, stoji med zelenjem, zato je v prostorih mir, okolje pa prijetno vpliva na počutje obiskovalcev.

Atrij, ki danes spričo nedokončane gradnje služi le kot letni podaljšek razstavnih in prireditvenih prostorov v pritličju, bi pri dokončani gradnji mogel služiti tudi vsakdanjim obiskovalcem pri druženju s knjigo. V svetu so namreč znane čitalnice na prostem, ki jih je predvideval tudi projekt te knjižnice.

Avtor projekta je inženir arhitekt Igor Skulj iz Ljubljane. V razmerah, ki nam jih je ustvarila nova knjižnica, smo lahko še razširili že prej lepo utečeno knjižnično dejavnost. Bralci so bili sprva nekoliko izgubljeni, kmalu pa so zaslutili ugodje, ki jim ga je nudila nova knjižnica. Iz dneva v dan več jih je bilo in vedno raje so se ustavljali pri nas. Posedali so ob mizicah med policami, sami ali v prijetni družbi, s knjigo ali revijo v roki. Svetloba in zračnost te knjižnice je pomirjevalno vplivala nanje, nič več ni bilo občutka utesnenosti, ki človeka sili ven, da prosto zadaha. Med knjigami in slikami, ob glasbi in lepi slovenski besedi so iskali in našli trdnost in mir.

Poleg knjižnične smo namreč razvili tudi širšo kulturno dejavnost in z njo je knjižnica pridobila ustrezno mesto v življenju Tolmina. Še posebno v krajih, ki so bolj ali manj odmaknjeni od večjih centrov in kjer je kulturno dogajanje ljudem le težko dosegljivo ali pa sploh ne. Prav je, da knjižnica postane jedro, kamor se ljudje zatekajo, kjer se zbirajo in od koder izžarevata lepota in toplina, ki jo samo ustvarjalnost in umetnost moreta dati.

V Tolminu smo odstranili vse pregrade med pisano besedo in sliko, med glasbo in knjigo. Zastavili smo si širok program dela in skušali pri njem obdržati dostojno raven. Od dneva odprtja knjižnice so si pri nas sledile razstave, knjižne, dokumentarne, likovne in priložnostne. Vzpostavili smo stike z zunanjimi sodelavci, s posamezniki, z zavodi, s knjižnicami. Med likovnimi razstavljalci se je zvrstilo mnogo pomembnih imen, vse do velikih slovenskih slikarjev Smrekarja, Kobilce, impresionista Strnena, ki nam jih je zaupala in posredovala Narodna galerija v Ljubljani.

Vsako razstavo so poleg naših rednih obiskovalcev, ki jih ni malo, obiskali tudi razredi tolminskih šol pod vodstvom in ob razlagi učiteljev in profesorjev. Tak dopolnilni pouk je gotovo dragocen prispevek k vzgoji mladih.

Ob otvoritvah razstav in samostojno smo prirejali komorne koncerte in navajali ljudi, ki prej niso imeli take priložnosti, k poslušanju resne glasbe. Vabili smo ustvarjalce, pesnike, pisatelje, filozofe in sociologe ter druge, da so prihajali med nas in se pogovarjali z našimi ljudmi. Potovali smo v tuje dežele (ob gledanju diapozitivov), prirejali folklorne večere ipd.

Posebno skrb smo posvečali iskanju (in predstavljanju) domačinov, ki kaj ustvarjajo doma ali v svetu in mnogokrat nihče ne ve zanje. Naloga knjižnice je, da njihovo delo spremlja, ga popularizira in, če je mogoče, tudi hrani.

Najmlajšim smo tedensko pripovedovali pravljice in jim počasi odpirali vrata v svet knjige, z glasbenimi pravljičami pa tudi v svet glasbe. Vemo, da glasba močno in bistveno vpliva na oblikovanje osebnosti vsakega mladega človeka. Daje mu nekaj, kar ga spremlja skozi življenje. Prav zato smo že leta 1974 uredili in odprli glasbeni oddelek in ga kasneje preselili v novo hišo. V desetih letih od njegovega obstoja je skozenj šlo nešteto mladih, ki so tam v zbranosti in tišini doživljali velike mojstre naše in svetovne glasbe.

Ob vsem tem smo seveda nenehoma spremljali razvoj stroke, kajti dober knjižničar pri tem ne more stati ob strani, če hoče, da bo njegovo delo uspešno, še posebno pa tedaj ne, če želi postati vreden člen v ustroju našega knjižničarskega sistema.

Vse to in še kaj drugega se je v petih letih, odkar je ta knjižnica zaživela v novih prostorih, lahko dogajalo, ker smo imeli za to potrebne pogoje: prostore in opremo. Kulturno-socialna funkcija knjižnice je bila torej uspešno izpolnjena.

Ob tem moramo priznati, da informacijske dejavnosti nismo mogli razviti v zadovoljivi meri, ker so nam manjkali prostori nezgrajenega drugega dela. Ta bi bil konceptualno enak zgrajenemu in bi omogočil dopolnitev programa, in sicer z ureditvijo posebnih prostorov za študijske čitalnice, za zbirke referenčnega gradiva, za domoznansko gradivo in za spominske sobe naših velikih mož.

Skratka, tolminska knjižnica, ki nosi ime Cirila Kosmača, pisatelja domačina, je brez dvoma velik dosežek v našem knjižničarskem svetu, vendar se pri njej čuti, da ni celota, ki bi mogla postati (z razvejanostjo raznolikih opravil) popoln vzor splošnoizobraževalne knjižnice 3. skupine.

Vsemu temu navkljub se je knjižnica s funkcionalnostjo svojih prostorov in s tako zastavljenim delom močno približala začrtanim ciljem. V Tolminu je uspela zbrati okoli sebe velik krog ljudi, ki prihajajo vanjo, ker jim je postala potreba, pa tudi zato, ker jo imajo radi in ker čutijo, da je njihova.

V prostoru, kjer živijo med knjigami tudi likovne stvaritve, kjer se oglašajo zvoki glasbe in kjer lahko srečuješ tiste ljudi, ki ustvarjajo naše duhovno bogastvo ter se z njimi pogovarjaš, najdeš tudi zase uro miru in zbranosti, uro tišine, ki bogati, in to je v današnjem razrvanem svetu in življenju največja vrednota.

PROBLEMATIKA POTUJOČEGA KNJIŽNIČARSTVA (BIBLIOSUSOV) Z VIDIKA SEDANJIH IN RAZVOJNIH TEHNIČNO-STROKOVNIH MOŽNOSTI

*Nika Pugelj, Knjižnica Oton Župančič, enota Potujoča knjižnica,
Ljubljana*

UDK 027.3(497.1+497.12)

PUGELJ Nika: Problematika potujočega knjižničarstva (bibliobusov) z vidika sedanjih in razvojnih tehnično-strokovnih možnosti. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, str. 334—347.

Avtorica v članku prikazuje problematiko in razvojne možnosti potujočega knjižničarstva (bibliobusov) in naše naloge, ki so z vsem tem povezane. Na osnovi ankete, ki jo je sama priredila, opisuje bibliobusne razmere v Jugoslaviji in v Sloveniji ter razgrinja pred bralca priporočila za mobilne knjižnice, kot jih je leta 1983 sprejela IFLA. Podrobneje prikazuje izkušnje z bibliobusno službo v Ljubljani, predvsem težave s starim in tudi z novim bibliobusom. Na koncu podaja še srednjeročni in dolgoročni načrt ljubljanske potujoče knjižnice.

UDC 027.3(497.1+497.12)

PUGELJ Nika: Travelling Library (Bookcar): Present and Future Possibilities Depending on Technical and Professional Development. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, p. 334—347.

The article draws to attention some present problems and possibilities of development of the travelling library (bookcar). Authoress defines travelling library work conditions in Slovenia and in Yugoslavia on the basis of her questionnaire and represents recommendations for travelling library which were accepted by IFLA in 1983. She details travelling library service in Ljubljana (especially problems with booth buses) and describes middle- and longterm plan for this activity in Ljubljana.

1.0. KAJ JE POTUJOČA KNJIŽNICA

1.1. Naloge potujoče knjižnice

Problematika in razvojne možnosti potujočega knjižničarstva izhajata iz nalog in različnih oblik izvajanja te dejavnosti.

V tem prispevku, ki naj bi pomenil le izhodišče za širšo razpravo, bo poudarek na bibliobusni službi z njene tehnične plati.

V slovenskih normativih in standardih za splošnoizobraževalno knjižničarstvo je o potujoči knjižnici zapisano: »Splošnoizobraževalna knjižnica ima lahko potujočo knjižnico — koleksijsko ali bibliobusno — za zadovoljitev potreb v manjših naseljih, v organizacijah združenega dela, v turističnih naseljih oziroma v domovih za ostarele, v zdraviliščih, bolnišnicah, v mladinskih klubih ipd.«

Tako je potujoča knjižnica kot del mreže splošnoizobraževalnega knjižničarstva predvsem izposojevalnica knjižnega gradiva ali celo samo neknjižnega gradiva, ki se glede na sredine, ki jih obiskuje, lahko tehnično močno specializira, je pa tudi racionalna, ekonomična in mobilna analiza terena, ko želimo ugotoviti najustreznejšo obliko posredovanja gradiva v določenih okoljih.

1.2. Oblike potujočih knjižnic v svetu

- Oskrbovanje različnih sredin s kolekcijami.
- Posredovanje gradiva po pošti različnim kategorijam bralcev.

— Sistematična zamenjava in obnavljanje knjižnega sklada izposojevališč in podružnic iz središčnega sklada potujoče knjižnice.

— Posredovanje gradiva na terenu z bibliobusi. To so vozila različnih tipov in velikosti, to so tudi ladje in helikopterji. Ta dejavnost se je pričela okoli leta 1954 v Angliji, do danes se je ta način izposoje razširil po vsem svetu.

— Specializirano posredovanje knjižnega ali samo neknjižnega gradiva z multimedijskimi potujočimi knjižnicami, ki so jih leta 1972 pričeli uvajati v Združenih državah Amerike, sedaj pa taka vozila na zahodu že največkrat zamenjujejo stare, klasične bibliobuse. Multimedijske potujoče knjižnice so v tehničnem in strokovnem smislu močno specializirana vozila, ki oskrbujejo najrazličnejše sredine. Opremljene so z večnamenskimi projekcijskimi površinami, v njih so večje ali manjše čitalnice, lahko služijo kot prostori za uporabo avdio-video gradiva, so dvorane z lutkovnimi odri, so prostori za razstave in različne prireditve, vsi ti elementi pa se v njih lahko poljubno prepletajo. Za specialne kategorije uporabnikov so ta vozila posebej opremljena (npr. hidravlična dvigala za invalide ipd.).

1.3. Oblike potujočih knjižnic v Jugoslaviji

— Oskrbovanje s kolekcijami poteka po vsej Jugoslaviji že dalj časa, na ta način oskrbujemo različne sredine.

— Posredovanje knjige delavcem na njihovem delovnem mestu s pomočjo vzajemne knjižnice. Ta dejavnost je popolna novost v stroki. Pričela je z delom leta 1976 v Mariboru, ko je nekaj OZD sklenilo sofinancirati nakup skupnega knjižnega sklada, občinska matična knjižnica pa izvaja nabavno politiko in obdelavo knjig, izposoja in cirkulacija knjig med OZD, podpisnicami sporazuma, pa teče deloma prek potujoče knjižnice.

— Posredovanje gradiva s pomočjo bibliobusov, ki ima pri nas dokaj kratko tradicijo. Konec šestdesetih let je star, predelan mestni avtobus začel obiskovati zaselke v okolici Rijeke v SR Hrvatski. Od leta 1975 dalje so mu po vsej Jugoslaviji sledila ponekod nova, največkrat pa stara, prirejena vozila, ki so opravljala in še opravljajo svojo dejavnost.

1.4. Oblike potujočih knjižnic v Sloveniji

— Oskrbovanje s kolekcijami za različne sredine (po vsej Sloveniji).

— Vzajemna knjižnica (Maribor).

— Bibliobusna dejavnost (Ljubljana, Maribor, Koper, Nova Gorica, Novo mesto, Postojna).

— Oskrbovanje podružničnih knjižnic iz središčnega sklada potujoče knjižnice (Ljubljana).

2.0. BIBLIOBUSNA DEJAVNOST V JUGOSLAVIJI

Po podatkih za leto 1976 (Vodič kroz narodne biblioteke Jugoslavije, izdala Zajednica Jugoslovenskih nacionalnih biblioteka, Beograd 1979) je tedaj v vsej Jugoslaviji delovalo 37 bibliobusov. Če primerjamo letnico pričetka delovanja multimedijskih knjižnic in dejstvo, kako hitro so se razširile po svetu, s tem da so v tem času pri nas delovala najpogosteje nenamensko izdelana, nesposobna in za druge namene že odpisana vozila, kaj hitro ugotovimo, v kakšnem zaostanku smo tedaj bili, in se ob tem tudi vprašamo, ali bomo sploh kdaj dosegli tehnični razvoj bibliobusnih služb po svetu. Naša vozila takrat niso premogla nikakršnih tehničnih pomagala ali sodobnih aparatov ne za uporabnike in ne za zaposlene. Kosovo in Črna gora tedaj nista imeli bibliobusne službe, v Bosni so delovali trije bibliobusi (Mostar, Mrkonjić grad, Travnik), na Hrvaškem je delovalo pet vozil (Bjelovar, Karlovac, Rijeka, Split, Zagreb), v Makedoniji so imeli pet bibliobusov (Bitola, Debar, Kumanovo, Skopje — dva bibliobusa), v Srbiji je krožilo 17 vozil

(Aleksinac, Beograd — pet vozil, Brus, Knjaževac, Kragujevac, Leskovac, Malo Crnice, Medvedja, Pirost — dva, Svetozarevo, Veliko gradište, Vranje), v Vojvodini so delovali trije bibliobusi (Novi Sad, Subotica, Žrenjanin), v Sloveniji smo imeli takrat 4 bibliobuse (Ljubljana, Koper, Nova Gorica, Maribor).

2.1. Bibliobusna dejavnost v Jugoslaviji danes

Da bi ugotovila stanje in opremljenost potujočega knjižničarstva z bibliobusi v Jugoslaviji v tem trenutku, sem — razen v Sloveniji — poslala na 29 naslovov knjižnic v Jugoslaviji, ki so bile omenjene v Vodiču kroz narodne biblioteke Jugoslavije, anketo s 26 vprašanji o strokovni in tehnični opremi in o opremi za zaposlene v njihovih vozilih, o kadrovskei zasedbi, o sredinah, o številu punktov in časovnih presledkih pri obiskovanju postajališč. Poleg tega sem želela izvedeti, če je njihov bibliobus namensko izdelan, če imajo z njim tehnične težave (okvare ipd.), ali imajo za popravila stalnega serviserja ter če je vozilo garažirano. Zanimala sem se še za delovne prostore za interna opravila in za razporeditev le-teh (nivojsko v isti zgradbi oz. na različnih koncih mesta). Vprašalnik sem zaključila z vprašanjem o načrtih, ki jih imajo za naprej (nakup novega, dodatnega vozila, nadomestilo starega).

Prejeli smo 15 odgovorov. Rezultati te raziskave bi zadostovali za posebno razmišljanje na to temo.

Naj navedem le glavne zaključke:

— V tem času delujejo v Jugoslaviji v glavnem kombiji, ponekod opremljeni s policami. Izdelujeta jih IMV Novo mesto in CZ Kragujevac.

— Namensko izdelana in večja vozila oskrbujejo teren v Sloveniji (Ljubljana, Maribor, Nova Gorica, Postojna in Koper), v Bosni (Mostar), na Hrvaškem (Zagreb, Split, Pula, Rijeka verjetno tudi drugje, a niso odgovorili), odgovori iz Srbije in Makedonije navajajo le kombije, vendar to verjetno ne bo držalo popolnoma, saj iz teh dveh republik največ odgovorov manjka. Namensko izdelana vozila so prišla iz tovarn TAM in Karoserist Maribor (ki izdeluje tri velikosti bibliobusov) ter CZ Kragujevac (mostarski bibliobus).

— Jugoslovanski bibliobusi ne premorejo specialne opreme ne za uporabnika in niti za zaposlene, če vemo, da so to večinoma običajni kombiji. Namensko izdelana vozila premorejo radioaparati, zunanji zvočnik, redka manjši umivalnik za zaposlene. Izjema (po

podatkih, s katerimi pač razpolagam) je le mostarski bibliobus, ki ima čitalnico za 4 bralce.

— V teh vozilih je največkrat zaposlen srednji kader, redko najdemo delavce z višjo ali visoko izobrazbo.

— Potujoče knjižnice imajo za svojo dejavnost poredko svoj knjižni sklad.

— Ti bibliobusi obiskujejo različne sredine, največkrat vasi, delno še TOZD-e, nekajkrat šole, pa tudi mestne predele. Največkrat delujejo v različnih sredinah hkrati. Pункte obiskujejo večinoma na 14 dni, kot to določajo mednarodni standardi.

— Vozila nimajo svojih garaž niti stalnega serviserja.

— Z vozili imajo neprestane težave (okvare in zato zastoje dejavnosti).

— Delavci potujočih knjižnic največkrat nimajo svojih prostorov, če jih imajo, ti prostori niso v bližini oz. kako drugače povezani.

Ponekod so bile knjižnice prisiljene po nekaj letih uspešnega dela prenehati z bibliobusno dejavnostjo. Pičla finančna sredstva niso zadostovala ne za gorivo in niti za draga popravila pogostih okvar na vozilih; če je staro vozilo popolnoma odpovedalo, niso mogli nabaviti novega; nekje financer ni hotel več vzdrževati te dejavnosti, zato so morali bibliobus prodati na licitaciji; nekje drugje so prenehali obiskovati TOZD-e zato, ker tovarna ni hotela več financirati izposoje knjig, tako je usahnil edini vir sredstev, zato je tudi tu bibliobusna dejavnost propadla itd.

2.2. Bibliobusna dejavnost v Sloveniji danes

V Sloveniji smo pričeli z bibliobusno službo leta 1973, ko je star kombi, opremljen s policami, pričel obiskovati kraje v okolici Kopra. To vozilo je zdaj zamenjal novi bibliobus (srednje velikosti, namensko izdelan v tovarni TAM Maribor). Naslednje leto, oktobra 1974, je pričelo delovati prvo, pravo namensko izdelano vozilo — bibliobus v okolici Ljubljane. Tudi to vozilo smo zamenjali z novim leta 1982. Mariborski bibliobus je pričel delovati leta 1974 in deluje še sedaj (tudi tega je izdelala tovarna TAM, nudila pa mu je tudi servisne usluge, zato tudi verjetno še dandanes lahko deluje). Leta 1975 je pričel z delom bibliobus v Novi Gorici (izdelala tovarna TAM Maribor), ki so ga tudi že zamenjali z novim. Leta 1978 je tudi okolica Novega mesta dobila svoj bibliobus, ta je običajni kombi, opremljen s policami. Leta 1979 je pričel z delom bibliobus srednje velikosti (izdelala tovarna TAM) za okolico Postojne.

3.0. SPLOŠNE IN TEHNIČNO-STROKOVNE SMERNICE ZA GRADNJO IN OPREMO BIBLIOBUSOV IN PROSTOROV ZA TO DEJAVNOST

Okvirne ugotovitve o trenutnem stanju bibliobusne službe v Jugoslaviji moramo vsekakor primerjati s splošnimi in tehničnimi in strokovnimi smernicami za delovanje bibliobusne dejavnosti, ki jih je pripravila sekcija za mobilne knjižnice na IFLINEM kongresu v Münchnu leta 1983.

3.1. Tehnične smernice za gradnjo in opremo bibliobusov

Predstavljeni so bili okvirno štirje tipi bibliobusov:

A) avtobus različnih velikosti, ki sprejme od 1500 do 4500 enot;

B) zglobni oz. členasti avtobus, primeren za medioteko, sprejme lahko poljubno število knjižnega sklada ali drugega gradiva;

C) kamion — glava s priklopnikom, ki sprejme od 6000 do 8000 enot; če je samo knjižnica, služi tudi za medioteko;

D) kontejnerji, ki jih pustimo na terenu; so različne velikosti za različne količine gradiva z različno opremo, so tudi medioteke.

Notranjost vozila naj bo kar najbolj izkoriščena, da bo v enakī meri uporabna tako za obiskovalce kot za zaposlene.

Prostor v vozilu delimo na izposojevalni del, na prostor, namenjen delavcem ter na mediotечne površine. V manjših vozilih obstajata samo izposojevalni del ter prostor za zaposlene. Tudi v teh malih vozilih je ta del bibliobusa dobro in koristno opremljen, dostikrat celo v škodo prostora, namenjenega za izposoje gradiva. V večjih vozilih pa je mnogo možnosti za kombinacijo vseh treh komponent, ki so tam prepletene v funkcionalno celoto.

Močno je bilo poudarjeno dejstvo, da naj bo vozilo narejeno kvalitetno (motor in karoserija), iz trdne pločevine z dobrim in obstojnim lakom. Vážna je kvalitetna izvedba kurjave, prezračevanja in osvetljevanja notranjosti vozila. Manjkati ne smejo klima naprave, če knjižnica deluje v toplejših krajih. Vstop v vozilo naj bo čim lažji (starejši uporabniki), vrata so pnevmatska in se odpirajo navzven.

3.1.1. Oprema vozil s stališča bibliotekarske stroke

— Katalog naj bo sestavljen v mikroobliki.

— Pult za registracijo vračanja in izposoje gradiva naj ima dva dela. Ločeno naj bi opravljali registracijo vračanja in ločeno regi-

stracijo izposoje. Pult naj bi bil pregiben, zložljiv, velik pa tako, da za njim sedijo trije delavci (odvisno od velikosti vozila). V vozilu pa sta lahko tudi dva pulta, na koncu in na začetku vozila ali v sredini (v večjih vozilih, kjer je pult postavljen centralno in je okrogle oblike). Na pultu so vgrajene naprave za mikrofiš.

— V bibliobusu naj bodo nameščeni panoji za časopise in novitete gradiva, omarica za razstavo novitet pa tudi na zunanjem delu vozila (na karoseriji).

— Vozilo naj ima čimveč površin za odlaganje (predvsem v bližini pultov).

3.1.2. Prostor za zaposlene

— Naj bo čimbolj funkcionalen (pulti, odlagalne površine, sežeži ipd.), da strokovno delo teče hitro in brez zastojev;

— Potreb delavca ne smemo zanemariti; v vozilu, pa čeprav na račun drugih prostorov, morajo biti na voljo garderobne omare z različnimi predali in predelki, manjši kuhalnik in hladilnik, sanitarna oprema (umivalnica s sušilcem za roke in grelcem tople vode ter kemično stranišče).

3.2. Priporočila za opremo in lokacijo prostorov za interno delo

— Vsa dela naj se odvijajo v istem nivoju oz. vsaj v istem nadstropju, vsekakor pa v isti stavbi. Če je skladišče v drugih nivojih, je potrebno dvigalo.

— Ob ustanavljanju novih, večjih knjižnic moramo za potujočo knjižnico nujno zgraditi njene lastne prostore z garažo, pisarno, skladiščem in po možnosti s knjigovoznico. *Prevoz* iz enega prostora v drugega mora biti omogočen brez večjih preprek, hodniki naj bodo tako široki, da se v njih lahko srečata dve vozili. Pisarna pa tudi drugi delovni prostori naj bi bili obrnjeni proti zahodu ali jugu, skladišče in garaža pa na sever in zahod. *Nosilnost tal* v prostorih naj bi bila: v pisarni do 300 kg/m², skladišče do 600 kg/m² in v garaži do 2000 kg/m² (odvisno od števila in velikosti vozil). *Osvetlitev prostorov*: v pisarni naj bi bile navadne luči, v skladišču in v garaži pa neonska paličasta svetila. *Ogrevanje*: v vseh prostorih, razen v garaži, naj bi bila temperatura enakomerna (20⁰ C), v garaži optimalna temperatura 16⁰ C (v tem prostoru moramo paziti, da temperatura ne pade od 8—10⁰ C, ko pločevina avtomobilskega ohišja najhitreje rjavi).

— *Pisarna za zaposlene*: naj meri 16 m², za vsakega delavca računamo do 8 m² prostora.

— *Skladišče*: naj meri najmanj 28 m² (odvisno od števila in velikosti bibliobusov in knjižnega sklada). Število polic v skladišču naj bo trikrat večje od števila polic v vozilu. Zaradi velike obiskovanosti skladišča (sprotno dopolnjevanje gradiva v vozila) naj bo presledek med policami večji od normalnega. Če skladišče ni v istem nivoju z garažo, naj ju povezuje dvigalo.

— *Garaža*: naj bo dovolj velika in pravilno prezračevana. Na razpolago morajo biti površine za odlaganje in popravila vozila ter za shranjevanje (orodje, nadomestni deli, maziva, goriva in drugi predmeti za vzdrževanje vozila). V garaži mora obstajati možnost za priključitev na električno omrežje (ogrevanje, ventilacija, razni stroji ipd.), omogočeno pa mora biti tudi pranje vozila.

— *Parkirni prostor*: ob garaži naj bo večji parkirni prostor, osvetljen ponoči, kjer naj bo možno vozilo prati.

— *Knjigoveznica*: knjižni sklad mobilnih knjižnic se hitro obrablja, zato morajo take knjižnice imeti hitro popravljavnico knjig. Za vsakega zaposlenega v knjigoveznici moramo zagotoviti 15 m², prostor naj bo naravno osvetljen.

— *Drugi prostori*: za delavce moramo zagotoviti še umivalnico s prho in dve ločeni stranišči.

Vsi naštetih prostori morajo biti locirani nivojsko skupaj v eni zgradbi. Do matične knjižnice mora obstajati dobra in hitra cestna povezava. Nalaganje in raztovarjanje knjižnega sklada v vozilo ne sme jemati časa in delavcev ne sme naprezati po nepotrebnem.

Ta splošna tehnično-strokovna priporočila smo zdaj že lahko primerjali s stanjem potujočega knjižničarstva v Jugoslaviji v letu 1985, zdaj pa si skušajmo podrobneje ogledati stari in novi bibliobus Ljubljane, ki ju pač najboljše poznam, spet v primerjavi z mednarodnimi priporočili za gradnjo in opremo potujočih knjižnic.

4. IZKUŠNJE LJUBLJANSKE POTUJOČE KNJIŽNICE S SVOJIMA VOZILOMA

4.1. Stari bibliobus — prototip za vse druge, naslednje, ki jih izdeluje tovarna TAM — KAROSERIST iz Maribora

Na osnovi mednarodne strokovne literature, prospektov in ogledov v tujini je skupina ljubljanskih bibliotekarskih strokovnjakov pripravila načrte za notranjo ureditev prvega unikatnega namenskega vozila za izposajo v potujočem knjižničarstvu Slovenije

in Jugoslavije. Bibliobus je izdelala tovarna TAM — KAROSERIST iz Maribora. Nakupu, sploh pa tudi njegovi bogatejši oz. sodobnejši opremi je botrovala negotovost, če bo nakup vozila sploh omogočen oziroma s kolikšno vsoto naj bi razpolagali pri naročilu vozila. Če bi imeli večje in trdnejše finančne možnosti, bi najverjetneje bibliobus uvozili. Tako bi vse dileme okoli notranje in zunanje opreme knjižnice ter okoli kvalitete vozila odpadle. Na zahodu so takrat, kot vemo, izdelovali specialna vozila z najrazličnejšo tehnično in strokovno opremo, iz ZDA pa so že prevzemali tudi zamisel za multimedijška vozila. Načrtovalci našega vozila pa so imeli kaj malo možnosti, da bi lahko, če že ne v celoti, pa vsaj do neke mere vozilo opremili na podoben način, kot so izdelani bibliobusi na Zahodu.

Kljub temu pa je naš prvi bibliobus pomenil velikanski napredek v primerjavi z začetki bibliobusnega delovanja na koncu šestdesetih let ter v primerjavi z vozili, ki so krožila po Jugoslaviji v tistem času. Naš bibliobus je sprejel do 3500 knjig. Ob straneh je bil opremljen s policami do stropa. Police so bile vgrajene pod določenim kotom, da knjige ne bi med vožnjo padale na tla. Na sredini polic so bila nameščena držala, ki naj bi tudi preprečevala padanje knjig (v resnici pa so močno ovirala vlaganje sklada). Za voznikovim sedežem (ki ni bil vrtljiv) je bil vgrajen pult za registracijo izposoje in vračanje knjig. Pod njim je bilo osem predalov za odlaganje (uporabljali smo lahko le tri, drugi so se zatikali in odpirali le za tretjino oziroma sploh ne, ker so se zadevali v voznikov sedež in v karoserijo vozila). V zadnji strani vozila nad motorjem je bilo manjšo skladišče za odlaganje knjig (da bi bilo sploh uporabno, smo ga morali pozneje opremiti s policami). Vozilo je imelo dvoje vrat: prednja za delavce knjižnice in druga za uporabnike.

Ta bibliobus posebne tehnične opreme ni premogel: v njem smo pogrešali agregat (neodvisno priključevanje za osvetljavo in za gretje notranjosti vozila) in smo bili odvisni od prijaznosti krajanov, če so dovolili, da se priključimo na njihovo električno omrežje. Kasneje smo bili prisiljeni vgraditi agregat, in to z velikimi stroški.

Velike težave nam je povzročalo gretje vozila. Vgrajeni Webasto grelci niso dobro delovali, istočasno so močno onesnaževali zrak v vozilu (v notranjost je uhajal izpušni plin grelca in vozila), mnogokrat so se pokvarili. Vozilo ni premoglo nobenih ugodnosti za zaposlene. Razen radijskega aparata in zvočnika (tudi neuporaben — zunaj in znotraj vozila je imel enako glasnost oddajanja) nismo premogli nikakršnih sodobnejših pomagal. Vozilo ni imelo garaže,

parkirano je bilo na prostem in tako izpostavljeno atmosferskim vplivom (pospešeno rjavenje, slabo vžiganje v mrazu). Zaradi različnih okvar smo dostikrat obstali že pred odhodom na teren, mnogokrat pa smo bili prisiljeni z vlečno službo odvreči vozilo na servis. Stalne servisne službe nismo imeli (in je tudi še vedno nimamo), serviserji so se nas otepali (vozilo se je prevečkrat kvarilo, mi smo seveda želeli takojšnje popravilo), popravila so bila in so še draga (čeprav niso največkrat ne kvalitetna in ne hitra). Ti in podobni problemi tehnične narave nam otežujejo delo tudi danes, tudi sedaj bibliobus nima ne garaže in ne primerne servisa.

4.2. Novi ljubljanski bibliobus — njegove izboljšave in posodobitve

Pomanjkljivosti, ki so nam oteževale delo v starem bibliobusu, smo skušali odstraniti ali vsaj omiliti v novem bibliobusu, želeli pa smo ga tudi posodobiti. To pa nam je pri spet omejenih sredstvih seveda le deloma uspelo. Značilnih izboljšav in posodobitev nismo mogli uvesti, vendar pa nam je uspelo izboljšati naslednje:

— *Povečali smo območje izposoje*: to smo uspeli izvesti tako, da smo zmanjšali število vrat (zdaj so v vozilu samo ena vrata: ista za zaposlene in za uporabnike), zmanjšali smo pult za registracijo izposoje in vračanja, odpravili smo skladišče v ozadju vozila. Bibliobus ima sedaj drugačno, nižjo šasijo, zato je v notranjosti višji, kar je tudi povečalo prostor za police. Tako sedaj novi bibliobus sprejme do 4500 enot.

— *Pridobili smo prostor za kataloge*, ki so vgrajeni v ozadju vozila, toda ne v mikroobliki.

— *Želeli smo pridobiti najosnovnejšo izboljšavo pogojev dela za zaposlene*. V bibliobusu sta umivalnica in garderoba za zaposlene, žal pa ne moremo uporabljati ne prvega in ne drugega prostora. V umivalnici ne deluje grelec za toplo vodo, zbiralnik za vodo pa je narejen iz močno rjavečega materiala (iz njega priteka le umažano rjava voda). V garderobno omaro pa uhaja cestni prah (stiki med ploskvami vozila so zelo slabo zvarjeni) in jo uporabljamo za odlaganje čistil.

— *Novo vozilo je sodobnejše s tehničnega stališča*. Ima močnejši motor, uporabljena je šasija vozil za mestni promet (večja gibljivost), prestave so lažje od prejšnjih, volan je hidravlični, z ožjim radijem obračanja. Nova šasija je nižja, karoserija je tako bolj pri tleh, zato je zdaj vožnja tudi na nevarnejših cestah bolj varna.

4.2.1. Pomanjkljivosti novega bibliobusa

Novo vozilo, tako kot staro, je polno proizvodnih napak. Tehnično je slabo izdelano, mirno lahko rečemo, da še celo slabše, kot je bil prvi bibliobus. Z delom je pričelo 12. 2. 1982. leta, še isti dan se je na terenu pokvarilo. S prve vožnje smo ga tako morali z vlečno službo odveči k serviserju. Obstali smo zaradi vgrajenih starih delov, ta hiba je kasneje botrovala še marsikaterim okvaram in zastojem v naši dejavnosti. Popravilo prve okvare je trajalo dva tedna, povezano je seveda bilo z visokimi stroški (popravilo in vstavitve novih delov). Že ob prevzemu je bilo ohišje vozila zarjavelo, še posebej ob stikih posameznih ploskev. Rjavina se je v treh letih že močno razširila. Barva je na vozilo slabo nanesena, pod njo ni zaščitne temeljne barve, zato se lak na mnogih mestih že od začetka lušči. V kratkem bi bilo v celoti potrebno obnoviti oplesk vozila, odstraniti rjavino, temeljito zaščititi vso zunanost karoserije in utrditi oziroma sploh zvariti stike med ploskvami karoserije. Stiki med ploskvami vozila, nadvozja in med različnimi deli vozila ne tesnijo. Med vožnjo po makadamskih cestah v vozilo močno uhaja cestni prah, ki v trenutku na debelo prekrije notranjost bibliobusa (garderobo, umivalnico, kataloge). V toplejših mesecih ta pomanjkljivost pomeni veliko težavo (knjige so močno prašne, nič bolje pa se ne godi delavcem bibliobusa). To napako smo skušali večkrat popraviti sami (z različno širokimi in močnimi lepilnimi trakovi) in z mehanikovo pomočjo. Le-ta je med reže nanašal različna večkomponentna lepila in druge polnilne snovi, vendar so bili vsi ti ukrepi brez uspeha, snovi in lepila so po določenem času popustili (temperaturne spremembe), razpoke pa se še naprej množijo (zaradi rjavenja in tresenja vozila).

5.0. SPLOŠNE POMANJKLJIVOSTI, KI OTEŽUJEJO DELOVANJE NAŠE POTUJOČE KNJIŽNICE

— Prostori za interno delo, depo, knjigoveznica in prostor, kjer je naš bibliobus parkiran, so na različnih koncih mesta. Dela, ki bi jih sicer morali opravljati sproti in strnjeno, potekajo s precejšnjo izgubo časa.

— Bibliobus je parkiran na prostem, v Javnih skladiščih, kjer smo odvisni od dobre volje trenutnih nam znanih vodstvenih struktur, ki začasno še dovolijo brezplačno parkiranje. Vozilo bi bilo

prav gotovo bolje ohranjeno in bi imeli z njim manj težav, če bi imeli zanj garažo.

— Vozilo, čeprav se tolikokrat pokvari, nima stalnega serviserja. Vlečno službo iščemo vedno znova in to s precejšnjimi težavami (za tako veliko vozilo je potrebno priskrbeti posebno močan vlečni stroj). Iskanje servisa in vlečne službe nam zadaja dostikrat nemalo težav. Tovrstne usluge so tudi zelo drage in jih amortizacija vedno teže pokriva. Najboljša rešitev bi bil dogovor z eno izmed servisnih delovnih organizacij, ki bi se zavezala, da bo za nas stalno, kvalitetno in hitro opravljala te storitve. Žal smo se brez uspeha trudili skleniti dogovor z nekaj ljubljanskimi servisnimi delavnicami.

— Preskrba bibliobusa z gorivom je bila v času pomanjkanja goriv, predvsem nafte, zelo otežena. Takrat smo obiskovanje postajališč morali prekiniti za dva meseca. Poti, ki so nas vodile od republiških in mestnih forumov za preskrbo goriva, niso rodile posebnega uspeha. Naše zahteve smo med drugim utemeljevali tudi z dejstvom, da je bila nemotena preskrba z nafto za bibliobuse določena v Uradnem listu, kar pa k uspehu ni pripomoglo. Šele direktni stiki z odločujočimi tovariši pri Petrolu so nam omogočili, da so nam vsako točenje goriva odgovorni posebej sproti dovolili. Sistemsko, razen z omembo v Uradnem listu, ki pa je bila, kot smo videli, brez teže, to vprašanje ni bilo nikoli rešeno. Prav možno je, da se taka kritična situacija spet ponovi, zato bi najbrž kazalo razmišljati, kje so tisti vzvodi, ki bi premaknili togost in nedovzetnost odločujočih.

6.0. SREDNJEROČNI IN DOLGOROČNI NAČRTI LJUBLJANSKE POTUJOČE KNJIŽNICE

6.1. Srednjeročni načrti

Iz sedanjega načina dela, ko obiskujemo 35 krajev na podeželju, obrobju in v primestju ljubljanskih občin na 4 tedne in ko oskrbujemo s kolekcijami nekaj vasi, ko iz središčnega sklada (ves sklad naše potujoče knjižnice dosega okrog 35.000 enot) zalagamo podružnice matičnih knjižnic, želimo *obiskovati kraje na 14 dni*, kot to določajo mednarodni standardi. Do konca srednjeročnega obdobja bomo *proučili možnosti za nakup novega bibliobusa in pripravili dokumentacijo zanj*. Zaradi velike izgube časa in goriva bi morali *najti primeren prostor za izvajanje internih opravil*, in sicer *v bližini bibliobusa in depoja*.

6.2. Dolgoročni načrti

Svojo dejavnost bi morali širiti z dodatnim bibliobusom prek meja ljubljanskih občin v okviru ljubljanske regije. Z dodatnim bibliobusom bi morali pokrivati potrebe uporabnikov v specifičnih sredinah. Težko dostopne kraje bi obiskovali z manjšim bibliobusom. Tako bi se izognili problemom, ki nastajajo dostikrat, ko ponekod skušamo brezuspešno navezovati stike s krajanji (prostor za kolekcije in amater, ki naj bi zanje skrbel). Poskrbeti bi morali, da bo doba trajanja vozil daljša in da bodo ves čas sposobna za na pot (garaža, stalna servisna služba). Delavci potujoče knjižnice bi morali imeti primerne prostore za interno delo po mednarodnih priporočilih za to dejavnost.

7.0. ZAKLJUČEK

Ugotovitve moje raziskave bibliobusne dejavnosti v Jugoslaviji za leto 1985 in primerjava konkretnih, naših izkušenj z mednarodnimi tehnično-strokovnimi priporočili za gradnjo, opremo in delovanje potujočih knjižnic bi bile kaj žalostne in bi tudi jemale pogum, če ne bi prejela na vprašanje o načrtih potujočih knjižnic v Jugoslaviji tega odgovora potujoče knjižnice iz Zagreba: »Od leta 1978 je vodja naše bibliobusne službe član Mednarodne skupine za mobilne knjižnice (ki je leta 1980 prerasla v IFLINO stalno sekcijo)... Kolikor nam bodo finančne možnosti dopustile, bomo nabavili tretji bibliobus, ki bo posodobljen z avdio-vizualnimi pomagali, s projekcijskimi površinami in z računalnikom.« Končno se bo torej tudi pri nas pričel odvijati proces posodabljanja naše dejavnosti, ki seveda ne bo povsod ne enako kvaliteten niti ne enako hiter, vendarle pa bomo imeli tudi v Jugoslaviji del vsega tistega, o čemer smo brali ali videli le v tujini.

UPORABLJENI VIRI

Domači viri:

Normativi in standardi za splošnoizobraževalne knjižnice (predlog), Poročevalec KSS, št. 20, 1985.

Vzajemna knjižnica, Družbenopolitično usposabljanje, št. 3, Knjižnica Delavske enotnosti, 1979.

Vzajemna knjižnica — izvleček; Kulturni poročevalec, št. 45, 1981.

Vodič kroz narodne biblioteke Jugoslavije, Zajednica Jugoslovenskih nacionalnih biblioteka, Beograd, 1979.

Pugelj Nika: Prispevek k prvemu posvetovanju slovenskih bibliobusnih služb, Ljubljana, 12. 5. 1980.

Standardi za javne knjižnice, Ljubljana, 1975.

Tuji viri:

Der Bibliothekar: Berlin, 1973, št. 9.

Buch und Bibliothek, Reutlingen: 1973 št. 3; 1974 št. 1/2; 1978 št. 3; 1980 št. 4; 1983 št. 11/12; 1984 št. 7/8 in 10; 1985 št. 5.

International library review, London, New York, San Francisco, 1972 št. 1; št. 4; 1973 št. 4; 1974 št. 1.

Richtlinien für die Einrichtung und den Einsatz von Fahrbibliotheken, ROUND TABLE MOBILE LIBRARIES, IFLA general conference, München, 1983.

GRADNJA IN OPREMA ŠOLSkih KNJIŽNIC — PRIKAZ NORMATIVOV, SMERNIC IN NAVODIL

Marija Cankar, Izobraževalna skupnost Slovenije, Ljubljana

UDK 027.7(497.12):727.8:006.44

CANKAR Marina: Gradnja in oprema šolskih knjižnic — prikaz normativov, smernic in navodil. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, str. 348—362.

V obdobju 1964—1985 sta Republiški sekretariat za prosveto in kulturo oziroma Izobraževalna skupnost Slovenije izdala več brošur z normativi, smernicami in navodili za gradnjo in opremo šolskega prostora v osnovnem in srednjem usmerjenem izobraževanju. V okviru omenjenega gradiva so ob sodelovanju priznanih strokovnjakov na področju bibliotekarstva prikazane tudi zahteve za gradnjo in opremo šolskih knjižnic. Le-te so pri klasični organizaciji pouka zavzemale velikost ene učilnice, ki je bila istočasno pionirska soba oziroma klubski prostor za okrog 30 otrok. Z razvojem učno-vzgojnega procesa se je šolska knjižnica začela spreminjati v osrednji prostor šole in je v srednjem usmerjenem izobraževanju prerasla v informacijski center, ki knjižnično gradivo in pripomočke zbira, strokovno obdeluje v skladu z vsebino učnega programa in ga vključuje v aktivno, programsko usmerjeno osvajanje učne snovi. Gradivo učiteljske knjižnice ni ločeno od gradiva, ki je na voljo učencem, in obratno. Prostorsko je šolska knjižnica v srednjem usmerjenem izobraževanju zasnovana enako kot v celodnevni šoli, le knjižnični fond je ustrezno večji (10—15 knjig na učenca, 40 knjig na učitelja in ustrezno število avdio-vizualnih enot).

UDC 027.7(497.12):727.8:006.44

CANKAR Marina: Construction and Outfit of School Libraries — Standards, Guidelines and Directives. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, p. 348—362.

In the period from 1964 to 1985, several booklets have been issued by Secretariat for Education and Culture as well as by Education Community of the Socialist Republic of Slovenia, containing standards, guidelines and directives respectively, for construction and outfit of school — space in elementary and directed (middle) schooling. In the above — mentioned work, the demands for construction and outfit of school libraries were also shown, elaborated in cooperation with renowned specialists in the field of library science. The original school libraries used to take up the space of approximately one classroom. They on the same time were club-rooms for pupils' spare — time activities respectively, of the capacity for 30 children. During development of the educational process the school library is becoming the central place of the school — an information centre which collects library-materials and instruments, professionally works on them, in accordance with

the substance of the educational programme, and directed study of the subject — matter. The teachers' library materials are not separated from the pupils' library materials, and vice versa. In directed educational process (middle schools) the library is projected the same as in a daylong school, only the book — fund is accordingly larger (10—15 books per pupil, 40 books per teacher; with an adequate number of audio-visual units).

UVOD

V članku želimo podati kratek oris razvoja izobraževalne tehnologije ter s tem povezanega nastanka normativov, smernic in navodil za gradnjo in opremo šolskega prostora.

Z namenom preučevati možnosti za hitrejšo, kvalitetnejšo in ekonomičnejšo izgradnjo šolskega prostora je Republiški sekretariat za prosveto in kulturo SR Slovenije leta 1964 ustanovil skupino za graditev in opremo šol, ki je sistematsko proučila vzroke za dotedanjo drago in počasno graditev ter izdelala koncept za organizirano gradnjo osnovnih šol v Sloveniji. Pri tem je sodeloval širok krog strokovnjakov različnih profilov ter institucije, ki raziskujejo tovrstno oziroma sorodno problematiko.

Kot rezultat dela omenjene skupine so bili leta 1968 sprejeti *normativi za graditev in opremo osnovnih šol v Sloveniji*. Izhodišče za odmerjanje minimalno potrebnih prostorov za pouk je bila tedaj *klasična organizacija pouka*, pri kateri imajo tudi višji oddelki vsak svojo matično učilnico, poleg nje pa še nekatere dodatne, specialne učilnice.

Pedagoški razvoj na predmetni stopnji je kasneje zahteval drugačne delovne oblike, razvil se je *kabinetni pouk*, katerega namen je povečati možnosti za aktivne učne metode (individualno delo, skupinsko delo). Pri taki organizaciji pouka na predmetni stopnji učenci nimajo svojega stalnega prostora, temveč se selijo iz ene predmetne učilnice v drugo.

Z dosledno izvedenim sitemom kabinetnega pouka je mogoče doseči zlasti naslednje smotre:

— kar najbolj ekonomično izrabiti prostor, s tem prispevati k odpravi pouka v izmenah in ustvariti možnost za razvijanje novih vzgojnih ter učnih dejavnosti šole, kakor so: podaljšani šolski dan (celodnevna šola) oziroma organizirano šolsko varstvo, delo v krožkih, dodatno delo z učenci, ki imajo posebne sposobnosti, in dodatna pomoč učencem, ki ne zmagujejo učnega programa itd.

— Približati sredstva učiteljem in učencem, tako da so jim pri pouku pri roki. Tako odpade prenašanje učil iz kabinetov za učila v učilnice, uporaba učil, učnih pripomočkov in literature pa postane intenzivnejša, pouk nazornejši in boljši.

Z željo, da bi osnova šola omogočala izobraževanje ter kulturno in športno udejstvovanje ne le učencem, temveč tudi širši skupnosti, je Republiški sekretariat za prosveto in kulturo leta 1967 začel razvijati nov tip šole pod imenom »osnovna šola — kulturni in športni center«. To je šola, ki bi mogla pri minimalnem povečanju površin, potrebnih za izpolnjevanje učno-vzgojnega programa, postati kulturno žarišče in rekreacijsko središče soseske, šole, ki bi se odpirala navzven in se po svoji funkciji neposredno vraščala v organsko celoto področja.

Kot pripomoček tako projektantom šol kot tudi pedagogom je leta 1970 izšla študija »Kabinetski pouk v sodobni šoli — šola, kulturni in športni center«.

Nadaljnji razvoj vzgojno-izobraževalnega procesa je pred nas postavil novo nalogo: vsem učencem osnovne šole zagotoviti ustrezne prostorske pogoje za učno-vzgojni program *celodnevne šole*, kar pomeni za učenje, za prehrano, za počitek, za interesne dejavnosti in medsebojne stike. S tem namenom je Izobraževalna skupnost Slovenije leta 1978 izdala brošuro z naslovom »*Oblikovanje in opremljanje osnovnošolskega prostora za sodobno vzgojno-izobraževalno delo*« (smernice in navodila).

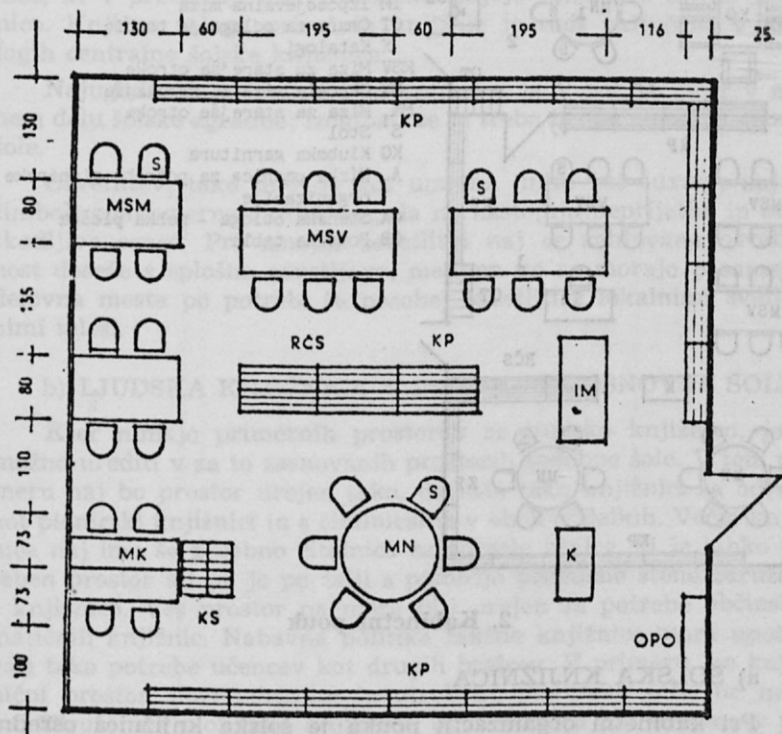
VRSTE KNJIŽNIC V OSNOVNI ŠOLI GLEDE NA RAZVOJ UČNO-VZGOJNEGA PROCESA

V sodelovanju s strokovnjaki s področja bibliotekarstva so v prej omenjenih normativih, smernicah in navodilih obdelane in prikazane različne vrste knjižnic.

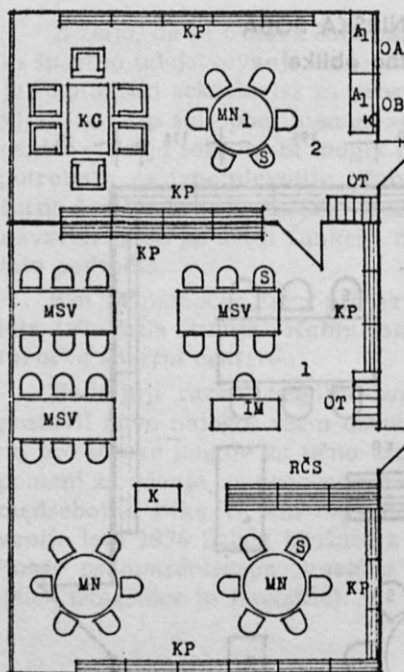
1. Klasična organizacija pouka

KNJIŽNICA — PIONIRSKA SOBA

Šolska knjižnica je prostor, ki je namenjen tudi pionirski organizaciji. Opremljena je kot knjižnica s čitalnico, ki kot klubski prostor potrebuje prostora za okrog 30 otrok. Pri tem računamo stalno površino 2 m² na učenca. Oprema naj pri premikanju povzroča čimmanj hrupa ter naj s svojo obliko in udobnostjo omogoča mladim bralcem prijetno bivanje v prostoru. Z deli opreme oddelimo prostor za najmlajše (pravljice, slikanice) od tistega dela, ki je namenjen starejšim pionirjem.

- KP Knjižne police
 RČS Police za revije, časopise, slikanice
 KS Korito za slikanice
 IM Izposojevalna miza
 OPO Omara za potrebe pionirske organizacije
 MN Miza za najmlajše
 MK Miza z ragnjeno ploščo in stoli za najmlajše
 MSM Miza za starejše otroke — 4 sedeži
 MSV Miza za starejše otroke — 6 sedežev
 S Stol
 K Katalogi

1. Knjižnica - Čitalnica
 2. Pionirska soba
- KP Knjižne police
 RČS Police za revije, časopise, slikanice
 IM Izposojevalna miza
 OT Omara za odlaganje torbic
 K Katalogi
 MSV Miza za starejše otroke
 MN Okrogla miza za najmlajše
 MN₁ Miza za starejše otroke
 S Stol
 KG Klubska garnitura
 A₁ Nizka omara za potrebe pionirske organizacije
 OA Stenska obloga - mehka plošča
 OB Pomožna tabla

2. Kabinetni pouk

a) ŠOLSKA KNJIŽNICA

Pri kabinetni organizaciji pouka je šolska knjižnica osrednji prostor, kamor učenci vsak čas vstopajo in ob pomoči usposobljenega knjižničarja iščejo informacije, ki so jim potrebne za reševanje zastavljenih nalog.

Najmanjša površina knjižnice naj bi imela velikost matične učilnice, v večjih osnovnih šolah pa je treba njeno površino povečati. V tem primeru naj bo knjižnica ločena od klubskega dela, enako naj bo prostor za najmlajše otroke (pripovedovanje pravljic, slikanice, filmi) oddeljen od tistega dela, ki je namenjen starejšim učencem za samostojno pridobivanje znanja, za dramske krožke, za debatne krožke in podobno. Priporočljivo je, da sta prostorsko ločena izposojevalnica s čitalnico in prostor za študij.

Knjižnica deluje po principu prostega pristopa, t. j. učenci imajo prost dostop do vseh knjižnih polic in si ob njih sami izbirajo knjige. Računano je najmanj 5 knjig na šolarja, 35 knjig na 1 m police in

na 50—70-odstotno zalogo knjig (zaradi večanja knjižne zaloge in lažjega manipuliranja na policah). Pri dimenzioniranju knjižnih polic naj se v učilnicah in kabinetih upoštevajo tudi priročne knjižnice, ki v precejšnji meri razbremenjujejo centralno šolsko knjižnico. Knjižna zaloga priročnih knjižnic je tudi vključena v katalogih centralne šolske knjižnice.

Najugodnejša orientacija za knjižnico je V-SV, in sicer v mirnem delu šolske zgradbe; izogibati se je treba hrupa zunaj in znotraj šole.

Osvetlitev, tako dnevna kot umetna (min. 100 luxov), naj bo čimbolj enakomerno razdeljena, da ne nastopijo neprijetne in očem škodljive sence. Pri umetni osvetlitvi naj se zahtevana osvetljenost doseže s splošno osvetljavo, medtem ko se morajo posamezna delovna mesta po potrebi še posebej osveteliti z lokalnimi svetlobnimi telesi.

b) LJUDSKA KNJIŽNICA V PROSTORIH OSNOVNE ŠOLE

Kjer nimajo primernih prostorov za ljudsko knjižnico, jo je možno urediti v za to zasnovanih prostorih sodobne šole. V tem primeru naj bo prostor urejen tako, da rabi tako knjižnici za odrasle kot pionirski knjižnici in s čitalnicama v obeh oddelkih. Večja knjižnica naj ima še posebno čitalnico za odrasle bralce, ki je lahko poseben prostor ali pa je po želji s pomočjo premične stene združena s knjižnico. Ves prostor pa mora biti urejen za potrebe občinskih matičnih knjižnic. Nabavna politika takšne knjižnice mora upoštevati tako potrebe učencev kot drugih bralcev. V primeru, ko knjižnični prostor služi odraslim in otrokom, pionirska soba ne more biti združena s pionirsko knjižnico, temveč mora biti urejena v posebnem prostoru.

Za opremo, osvetlitev in druge zahteve velja isto kot za šolske knjižnice.

3. Celodnevna šola

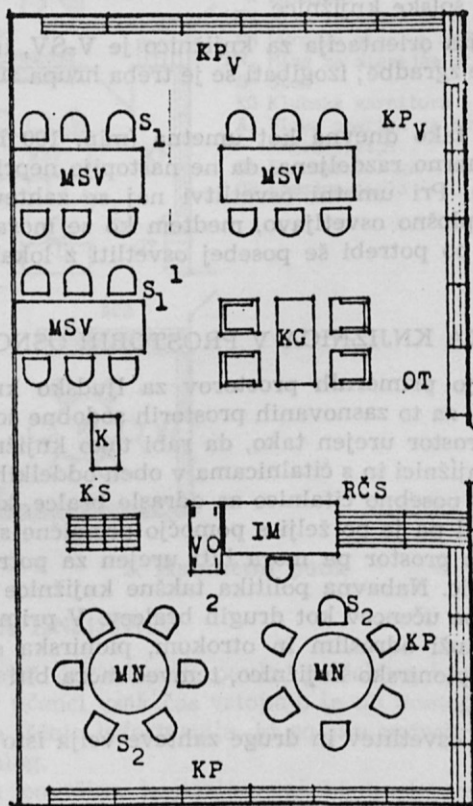
ŠOLSKA KNJIŽNICA S ČITALNICO IN MEDIOTEKO

V brošuri »Oblikovanje in opremljanje šolskega prostora« so prikazane tudi smernice in navodila za ureditev šolske knjižnice na celodnevni osnovni šoli, ki je z razvojem vzgojno-izobraževalnega procesa postala sestavni del študijskega centra šole, ki ga sestavljajo:

PREDLOG ZA UREDITEV MANJŠE LJUDSKE KNJIZNICE

1 ODDELEK ZA ODRASLE

2 ODDELEK ZA OTROKE

KP	Knjižne police — v = 170 cm	VO	Voziček za dovoz in odvoz knjig
KP _V	Knjižne police — v = 200 cm	MSV	Miza za 6 sedežev — v = 73 cm
RČS	Police za revije, časopise, slikanice	MN	Okrogla miza za otroke — v = 67 cm
IM	Izposojevalna miza	S ₁	Stol ob mizi MSV — v = 44 cm
OT	Omara za odlaganje torbic	S ₂	Stol ob mizi MN — v = 41 cm
K	Katalogi	KG	Klubska garnitura
KS	Korito za slikanice		

- knjižnica s čitalnico,
- metodični kabinet — medioteka,
- predavalnica.

Pri celodnevni šoli naj bi bili namreč prostori za delo višjih oddelkov zasnovani tako, da se predmetna področja nizajo okrog jedra — študijskega centra, kjer dobijo učenci in učitelji informacije v različnih oblikah.

a) *Knjižnica s čitalnico*

Knjižnica je osrednji študijski in informacijski prostor, ki mora biti na voljo učencem in učiteljem med poukom in v prostem času, zato naj bo dostopna vselej in po najkrajši poti. Knjižnica je tudi središče izvenšolske dejavnosti, ki so vezane na knjigo: bralne značke, literarnih, recitacijskih, dramskih krožkov.

V centralni šolski knjižnici morajo biti registrirane in obdelane vse knjige, tudi strokovne in vsi drugi viri informacij — plošče, trakovi, filmi, diapozitivi, programirane informacije in TV. Od tod se potem razdele tudi v priročne knjižnice po razredih in predmetnih področjih. Osrednja knjižnica je sestavni del učnih površin predmetnega področja, vendar morajo biti tudi v prostorih, ki so namenjeni nižjim razredom, predvidene knjižne police, panoji in korita za slikanice. Kolekcije knjig, ki so namenjene za delo na razredni stopnji, naj stalno krožijo med šolsko knjižnico in med prostori nižjih razredov.

Moderna šolska knjižnica dobiva vedno bolj značaj medioteke, ki navaja učence k samostojnemu iskanju informacij, k izpopolnjevanju znanja, k intelektualnemu razvoju in kritični presoji.

Kot vir informacij ter kot bralni in delovni prostor mora knjižnica ustrezati zahtevam individualnega in skupinskega dela. Knjižne police naj bodo postavljene tako, da oblikujejo posamezna interesna področja. Omogočeno mora biti delo ob delovnih mizah, uporaba TV, projekcija kot dopolnilo k študiju in poslušanje trakov in plošč. To omogočajo individualne delovne hiše z magnetofonom s slušalkami. Poleg obstanskih in prostostoječih polic so potrebne še police za časopise, časnike, revije in slikanice, korita za slikanice, prevozne omarice ali vozički, katalogi, knjižničarjeva miza, shrambene omare, delovne mize in lažje klubske garniture.

Ob prostoru za knjižnico predlagamo talne površine, kot so se uveljavile drugod po svetu: prostor za čitalnico mora biti tako velik,

da ima v njem delovni prostor vsaj 5 % učencev istočasno, pri čemer se računa na delovno mesto 2 m². K temu je treba dodati še prostor za stojala s knjigami, in sicer za 1.000 knjig 5,5 m² (stojala in notranji dostop). Računamo 10 knjig na učenca. Pri večji knjižnici je treba upoštevati še prostor za kataloge in knjižničarja, okrog 15 m², in prostor za tehniko in skladiščenje od 15 do 30 m², odvisno od knjižne zaloge.

Tako bi potrebovali npr. za šolo s 600 učenci knjižnico in čitalnico v velikosti:

— prostor za čitalnico: 5 % = 30 mest × 2 m ²	= 60 m ²
— prostor za knjige $\frac{5,5 \times 10}{1.000} = 0,055 \text{ m}^2/\text{uč.} \times 600$	= 33 m ²
— katalogi in knjižničar	= 15 m ²
— tehnika in skladišče	= 15 m ²
— skupno	= 123 m ²

V prostoru za tehniko in skladišče naj bo dovolj velika delovna površina za popravilo in obdelavo knjig in drugega materiala ter dovolj shrambenih omar in polic. Prostor naj bo urejen tako, da bo v njem mogoče poleg knjig popravljati tudi tehnične pripomočke. Lega tega prostora naj bo čim bližje shrambam oziroma kabinetom za naravoslovno-tehnične predmete. Tako bi nastale prostorske možnosti za namestitvev tehničnih sodelavcev-laborantov, ki jih bo moderna šola vedno bolj potrebovala.

Instalacije:

Knjižnica

Elektrika

Vtičnica za nazivno napetost 220 V
in nazivnim tokom do 16 A — 4
in v vsaki individualni delovni hiši
po 1 priključek
Priključek za TV — 4

Tehnika:

Voda:

Elektrika:

Umivalnik za roke — 1
Vtičnica za nazivno napetost 220 V — 1
in nazivnim tokom do 16 A — 2

b) *Metodični kabinet — metodika*

Študijsko jedro šole dopolnjuje še metodični kabinet, to je prostor, kjer učitelji načrtujejo svoje delo in se pripravljajo na pouk ob uporabi vseh razpoložljivih pripomočkov. Tu se hranijo,

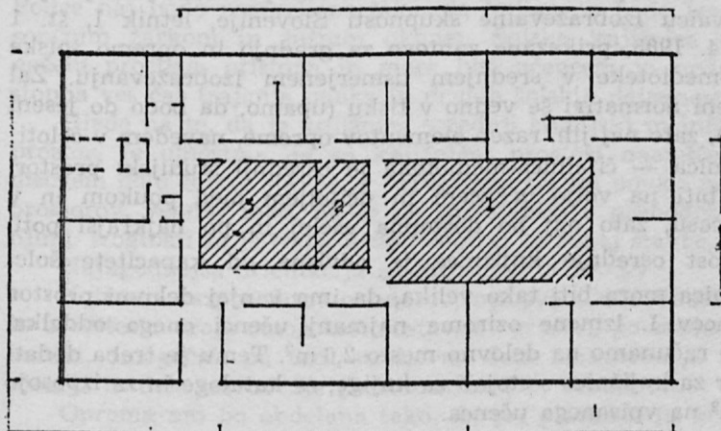
Instalacije:

Voda:

Umivalnik za roke

Elektrika:

Vtičnica za nazivno napetost 220 V
in nazivnim tokom do 16 A
Priključek za TV

- Jedro trakta: 1 Knjižnica s čitalnico
2 Metodični kabinet - medioteka
3 Predavalnica

se izposojajo in se uporabljajo vsi avdio-videomediji za učitelje in za učence. Tu ima svoj prostor tudi strokovna pedagoška knjižnica, ki obsega po standardih najmanj 800—1.000 naslovov aktualne strokovno-pedagoške literature z ustreznimi katalogi. V prostoru naj bodo razmnoževalni aparati (ciklograf, fotokopirni aparat) za višje razrede. V tem prostoru bodo imeli kasneje svoje delovno mesto tudi učni aparati oziroma kompjuterski priključki, pa tudi mešalna miza, ko bo imela šola interno TV.

Velikost metodičnega kabineta je odvisna od števila oddelkov v šoli, vendar ne sme biti manjša od 30 m².

ŠOLSKA KNJIŽNICA V SREDNJEM USMERJENEM IZOBRAŽEVANJU

Šolska knjižnica v srednjem usmerjenem izobraževanju se po prostorski ureditvi bistveno ne razlikuje od šolske knjižnice v celodnevni šoli, vendar pa po namenu in organizaciji pouka pomeni kvalitetni korak naprej.

Na podlagi tez bibliotekarjev o šolski knjižnici v srednjem usmerjenem izobraževanju so bile v okviru »Normativov za presojo smotrnosti naložb v graditev in opremljanje objektov za srednje usmerjeno izobraževanje«, ki jih je sprejela skupščina Izobraževalne skupnosti Slovenije dne 12. 5. 1983 in katerih povzetek je objavljen v Poročevalcu Izobraževalne skupnosti Slovenije, letnik I, št. 1 z dne 4. 4. 1983, prikazane zahteve za gradnjo in opremo šolske knjižnice-medioteke v srednjem usmerjenem izobraževanju. Zal so omenjeni normativi še vedno v tisku (upamo, da bodo do jeseni 85 le izšli), zato naj jih, razen elementov opreme, navedem v celoti:

Knjižnica — čitalnica-medioteka je osrednji študijski prostor, ki mora biti na voljo učencem in učiteljem med poukom in v prostem času, zato naj bo dostopna vselej in po najkrajši poti.

Velikost osrednje knjižnice je odvisna od kapacitete šole.

Čitalnica mora biti tako velika, da ima v njej delovni prostor 5 % učencev I. izmene oziroma najmanj učenci enega oddelka, pri čemer računamo na delovno mesto 2,0 m². Temu je treba dodati še prostor za knjižnico s stojali za knjige, za kataloge in za izposajo do 0,55 m² na vpisanega učenca.

Pri večji knjižnici je treba dodati še prostor za knjižničarja, 8—10 m², in prostor za tehniko in skladiščenje, 10—20 m², odvisno od knjižnične zaloge. Študijsko jedro šole dopolnjuje še medioteka (metodični kabinet), to je prostor, kjer učitelji načrtujejo svoje delo in kjer se učitelji in učenci ob uporabi vseh razpoložljivih pripomočkov pripravljajo na pouk.

Velikost mediateke je odvisna od števila učencev v šoli, vendar naj ne bo manjša od 30 m².

Šolska knjižnica je v usmerjenem izobraževanju informacijski center, ki knjižnično gradivo in pripomočke zbira, strokovno obdeluje v skladu z vsebino učnega programa in ga vključuje v aktivno programsko usmerjeno osvajanje učne snovi.

Knjižnično in AV gradivo ter dejavnost knjižnice sta centralizirana, vendar organizacijsko tako urejena, da dopuščata začasen prenos dela gradiva v predmetna področja.

Šolska knjižnica v srednjem usmerjenem izobraževanju je namenjena hkrati učencem v vzgojno-izobraževalnem procesu in učiteljem pri strokovno-pedagoških pripravah: to pomeni, da gradivo učiteljske knjižnice ni ločeno od gradiva, ki je na voljo učencem, in obratno.

Knjižni fond mora šteti 10—15 knjig na učenca, na učitelja pa 40 knjig in ustrezno število AV enot (trakovi, filmi, kasete, plošče,

zbirke diafilmov, grafično gradivo itn.). Ne glede na število učencev naj bi knjižnični fond štel najmanj 4000 enot živega fonda.

Za shranjevanje knjig, AV gradiv in ustreznega periodičnega tiska mora biti zagotovljenih dovolj polic in shranjevalnih omar. Police naj bodo postavljene tako, da knjige ne bodo izpostavljene sončnim žarkom in južnim oknom. Šolska knjižnica deluje po načelu prostega pristopa in mora biti učencem in učiteljem dostopna ves čas trajanja pouka in drugih šolskih dejavnosti.

Glede na to, da je knjižnica osrednji študijski in informacijski prostor, je umestno, da so knjižnični prostori nameščeni v središčnem delu šolske stavbe, v neposredni bližini pouku namenjenih prostorov, vendar tako, da se ne spremenijo v prehodno pot med njimi. Izogibati se je treba hrupu znotraj in zunaj stavbe.

Najugodnejša orientacija za knjižnico je V—SV.

Notranja razporeditev prostorov, njihova fleksibilnost, odprtost in ureditev morajo omogočati postavitve gradiva po zahtevani sistematiki, omogočati pa tudi strokovno delo bibliotekarja oz. knjižničarja in delo ter učenje posameznikom in skupinam.

Oprema naj bo obdelana tako, da pri premikanju ne povzroča hrupa ter s svojo obliko in udobnostjo omogoča prijetno bivanje v prostoru.

Knjižnica kot študijsko-informacijski center potrebuje naslednje prostore:

- prostor za izposajo in kataloge,
- čitalnico s prostorom za stojala s knjigami,
- prostor za knjižničarja in bibliotekarja,
- priročno knjižno skladišče,
- prostor za hrambo in uporabo AV sredstev — medioteko.

a) *Knjižnica — čitalnica* je tisti del študijsko informacijskega prostora, kjer so nameščene police za postavitve knjižnega sklada in drugega knjižničnega gradiva, je območje za kataloge in priročniške zbirke ter delovni prostor za knjižničarja ob izposojevalni mizi. Čitalnični del naj bo prilagojen za delo večjih in manjših skupin in za individualno delo. Urejen naj bo v bližini okenske stene, tako da bo na delovnih mestih čim boljša naravna svetloba.

Instalacije:

Elektrika — Šolska varnostna vtičnica za nazivno napetost 220 V — 5—7 kom.

in v vsaki delovni niši IDN — 5—7 kom.

b) *Metodični kabinet* — medioteka naj bo s knjižnico v neposredni povezavi. Tu se hranijo in uporabljajo vsi avdio-video

mediji za učitelje in učence. V tem prostoru učitelji načrtujejo svoje delo, se pripravljajo na pouk, delajo s skupino učencev, imajo seje in govorilne ure. V prostoru naj bodo poleg individualnih in skupinskih delovnih mest še zadostno število shranjevalnih omar, televizor, projekcijsko platno in razmnoževalni aparati (ciklograf, fotokopirni aparat).

Velikost metodičnega kabineta je odvisna od števila oddelkov v šoli, vendar naj ne bo manjša od 30 m².

Instalacije:

Voda: umivalnik z mrzlo vodo — 1 kom.

Elektrika: šolska varnostna vtičnica za nazivno napetost 220 V — 4—6 × 2 kom.

Praključek za TV — 1 kom.

c) *Prostor za knjižničarja in bibliotekarja* je prostor, kjer bo usposobljen knjižničar oz. bibliotekar opravljal svoje delo v zvezi z nabavo knjig in drugega materiala, gradivo strokovno obdeloval (inventarizacija, kategorizacija), ga lahko tudi popravil in ga pripravil za vključevanje v vzgojno-izobraževalno delo ter izvajal svetovalsko delo z učitelji in učenci.

Instalacije:

Elektrika: šolska varnostna vtičnica za nazivno napetost 220 V — 2 × 2 kom.

č) *Skladišče*

V skladiščnem prostoru naj bosta poleg shrambnih omar in polic še pisalna miza in voziček za odlaganje in prevoz knjig.

Instalacije:

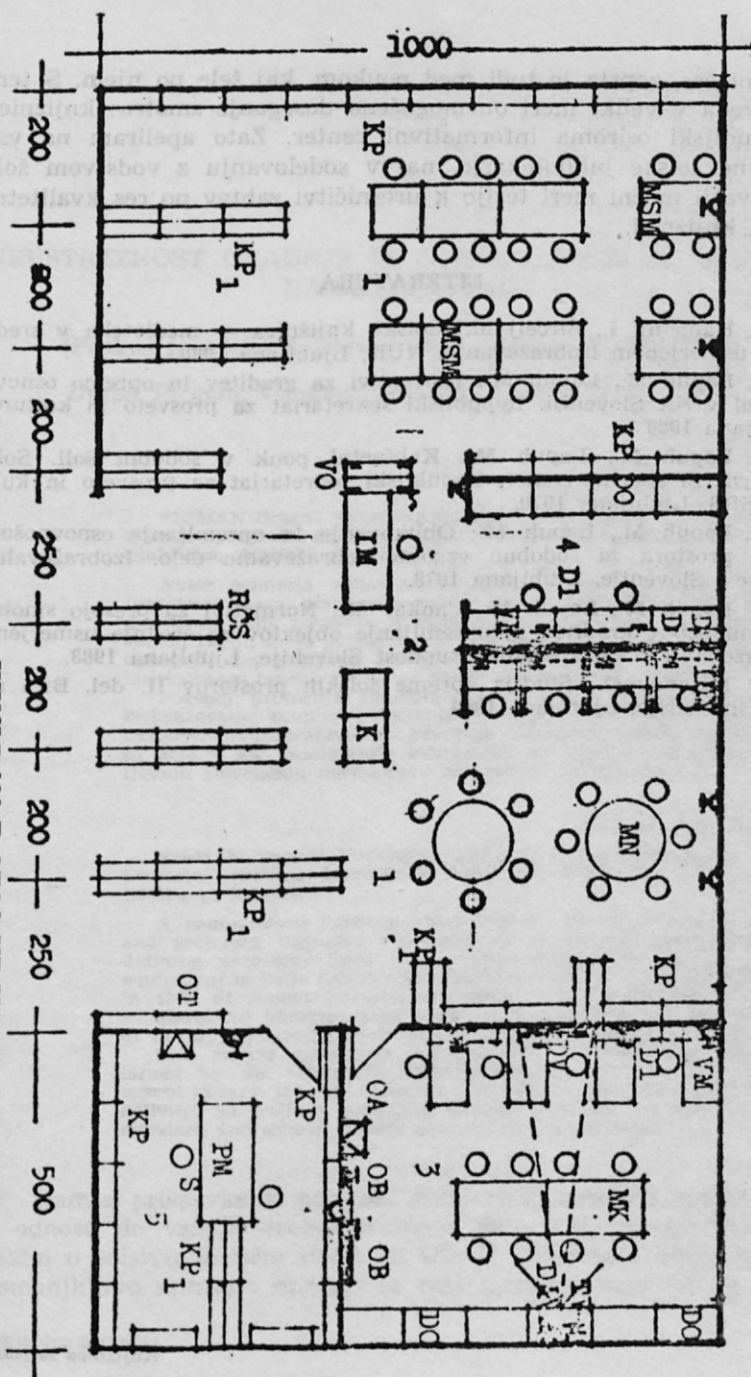
Voda: umivalnik s toplo in mrzlo vodo — 1 kom.

Elektrika: šolska varnostna vtičnica za nazivno napetost 220 V — 2 kom.

ZAKLJUČEK

V podanem gradiyu sem poskusila na kratko prikazati zahteve za gradnjo in opremljanje šolskih knjižnic, ki pa jih ne kaže pojmovati kot dogmo, temveč kot smernice, po katerih moremo kontrolirano iskati novim potrebam ustrezno, funkcionalno in kvalitetno boljše ter s tem tudi racionalnejše rešitve. Obenem bi rada opozorila tudi na pomanjkljivosti samega delovanja šolskih knjižnic, ki se pojavljajo v praksi. Prenekatera knjižnica ima namreč zelo omejen

ŠOLSKA KNJIŽNICA ZA ŠOLO Z 900 DIJAKI

1. — Knjižnica — čitalnica za 5 % dijakov; 2. — Izposoja — ka-talogi; 3. — Metodični kabinet — medioteka; 4. — Bibliotekar — knjižničar; 5. — Skladišče.

delovni čas, zaprta je tudi med poukom, kaj šele po njem. S tem je seveda v veliki meri onemogočeno doseganje smotra: knjižnica — študijski oziroma informativni center. Zato apeliram na vse prisotne šolske bibliotekarje, naj v sodelovanju z vodstvom šole v največji možni meri težijo k uresničitvi zahtev po res kvalitetni šolski knjižnici.

LITERATURA

1. Kamenik I., Šircelj M.: Šolska knjižnica — medioteka v srednjem usmerjenem izobraževanju. NUK, Ljubljana 1980.
2. Lapuh M., Lapuh M.: Normativi za graditev in opremo osnovnih šol v SR Sloveniji. Republiški sekretariat za prosveto in kulturo, Ljubljana 1968.
3. Lapuh M., Lapuh M.: Kabinetni pouk v sodobni šoli. Šola Kulturni in športni center, Republiški sekretariat za prosveto in kulturo SRS, Ljubljana 1970.
4. Lapuh M., Lapuh M.: Oblikovanje in opremljanje osnovnošolskega prostora za sodobno vzgojno-izobraževalno delo. Izobraževalna skupnost Slovenije, Ljubljana 1978.
5. Lapuh M., Lapuh M., Cankar M.: Normativi za presojo smotrnosti naložb v graditev in opremljanje objektov za srednje usmerjeno izobraževanje. Izobraževalna skupnost Slovenije, Ljubljana 1983.
6. Rusanov O.: Študija opreme šolskih prostorov II. del. Biro za lesno industrijo, Ljubljana 1969.

NEUSTREZNOST GRADNJE IN OPREME ŠOLSKIH KNJIŽNIC NA SLOVENSKEM

(Poskus pregleda dejstev z očmi šolskega knjižničarja)

Drago Pirman, Osnovna šola Jurija Dalmatina, Krško

UDC 027.7(497.12)727.8

PIRMAN Drago: Neustreznost gradnje in opreme šolskih knjižnic. (Poskus pregleda dejstev z očmi šolskega knjižničarja.) Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, str. 363—376.

Avtor primerja veljavni slovenski standard za ŠK in predlog jugoslovanskega standarda ter prikazuje razlike v kriterijih za določanje talne površine. Podaja anketo o opremi ŠK, izvedeno v celjski regiji, in jo primerja s standardom. Le v 10 % je velikost ŠK ustrezna. Vse knjižnice na šolah imajo knjižne police, drugi deli knjižničnega inventarja pa ustrezajo standardu le v približno 20 %.

Posebej prikazuje standard bibliotekarske stroke in normativ Izobraževalne skupnosti Slovenije za gradnjo mediateke v srednjem usmerjenem izobraževanju. Predlaga takojšnje sprejetje standardov za delo v ŠK, minimalnih standardov in popolno upoštevanje veljavnih slovenskih normativov za gradnjo in opremo ŠK.

UDK 027.7(497.12)727.8

PIRMAN Drago: Unsuitable Lay out and Furnishing of School Libraries (School Librarian's Analysis). Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)4, p. 363—376.

A comparison between valid Slovene school library standards and proposed Yugoslav standards shows the different criteria in defining necessary floor area. Author investigated school library equipment in Celje region and compares results, with standards. Only in 10 % of school libraries the floor area corresponds with the standard. All libraries have book-shells, but other necessary items of library equipment reach the standard in approximately 20 %.

The author enlightens librarianship standards and standards issued by the Education Community of Slovenia for secondary school library. He also demands immediate secondary school library activity, as well as complete consideration of the valid Slovene standard for school library lay out and equipment.

Namen prispevka je pokazati velikost in notranjo opremo ŠK v odnosu do vzgojno-izobraževalnega dela, kot ga predvidevata zakon o šolstvu in učni načrt za OŠ. Z neustrezno velikostjo in pomanjkljivo notranjo opremo se ruši razmerje med ŠK in upo-

rabniki. Ob tako neurejenih delovnih pogojih je kakršen koli napredek skoraj nemogoč.

Podatke, ki jih v referatu navajam, sem v obliki anket ali poročil prejel od kolegic z Gorenjske, Koroške in iz Pomurja ter iz celjske in posavske regije.

Od tov. Brede Fabjan iz Kranja sem prejel poročilo o 13 ŠK v srednjem usmerjenem izobraževanju (SUI) in statistični pregled čez 29 drugih ŠK za gorenjsko območje. Uporabil sem podatke o treh ŠK v SUI.

Od tov. Mete Lesnika z Raven na Koroškem sem prejel anketo, opravljeno na 12 ŠK v koroški regiji.

Tov. Vera Gorički je poslala kratko poročilo o stanju v pomurskem območju. Omenjenih je 66 osnovnošolskih knjižnic (OŠK) in 7 srednjih šol, V referatu sem uporabil podatke za 3 OŠK in eno ŠK v SUI.

Od tov. Savine Bohak iz Titovega Velenja sem prejel izredno natančno opravljeno anketo na 33 OŠK v celjski regiji in jo prilagam kot vzorec za vse ŠK.

Iz 38 OŠK v Posavju so mi poslali izpolnjene anketne liste in s tem zaokrožili podobo tega referata.

Skupaj sem za prikaz stanja v ŠK uporabil podatke iz 90 ŠK.

Pojasnilo: v sestavku je večkrat naveden pojem »manjše ŠK«. Ker v literaturi, ki mi je bila na voljo, nisem zasledil točnejše opredelitve, sem se odločil, da pod tem pojmom upoštevam vse ŠK na šolah z do 400 učenci.

Upošteval sem:

1. LAPUH, M.: Oblikovanje in opremljanje osnovnošolskega prostora za sodobno vzgojno-izobraževalno delo: smernice in navodila. — Ljubljana: izobraževalna skupnost Slovenije, 1978, str. 21.

Ta standard, ki pa ne obravnava notranje opreme ŠK, je bil sprejet 1981. leta (v nadaljnjem besedilu: **slovenski standard**).

2. PREDLOG jugoslovanskih standardov za prostore in opremo knjižnic. — Ljubljana: Obvestila republiške matične službe, 1978, št. 16.

Ta standard še ni sprejet (v nadaljnjem besedilu: **Jugoslovanski standard**).

3. ŠIRCELJ, M.: Vsebinske in organizacijske zasnove delovanja šolske knjižnice-medioteke. — Ljubljana, Vzgoja in izobraževanje, 1981, št. 2, str. 31.

To je tako imenovani delovni standard bibliotekarske stroke, ki ni sprejet (v nadaljnjem besedilu: **delovni standard**).

4. **NORMATIVI** za gradnjo šol SUI. — Ljubljana, Poročevalec izobraževalne skupnosti Slovenije 1983, št. 1.

Ti normativi so bili sprejeti 1983. leta (v nadaljnjem besedilu: **normativi IS**).

Najprej si oglejmo *slovenski standard*. Na str. 21 govori o študijskem centru, ki ga sestavljajo knjižnica s čitalnico, metodični kabinet-medioteka in predavalnica.

Knjižnica s čitalnico je osrednji študijski in informacijski prostor, ki naj bo dostopen vselej in po najkrajši poti. Ustrezati mora zahtevam individualnega in skupinskega dela. Knjižne police naj bodo postavljene tako, da oblikujejo posamezna interesna področja. Tudi v prostorih, ki so namenjeni nižjim razredom, morajo biti predvidene knjižne police, korita za slikanice in panoji. V knjižnici mora biti omogočeno delo ob delovnih mizah, uporaba TV, projekcije kot dopolnilo k študiju in poslušanje trakov in plošč. To omogočajo individualne delovne niše z magnetofonom s slušalkami. Poleg obstenskih in prosto stoječih polic so potrebne še police za periodiko, korita za slikanice, prevozne omarice ali vozički, katalogi, knjižničarjeva miza, shrambene omare, delovne mize.

Talne površine ŠK naj bodo takšne, kot so se uveljavile drugod po svetu:

A — čitalnica: delovni prostor za 5 % učencev s tem, da računamo 2 m² za en delovni prostor.

B — prostor za stojala s knjigami: za 1000 knjig = 5,5 m², pri čemer računamo 10 knjig na učenca.

C — prostor za kataloge in knjižničarja: približno 15 m².

D — prostor za tehniko in skladiščenje: od 15—30 m², odvisno od knjižne zaloge.

Zadnji dve postavki C in D naj upoštevajo le večje knjižnice (od 500 učencev na šoli dalje, op. D. P.).

Izračuni površin za knjižnico in čitalnico na število učencev

Manjše ŠK

Učenci:	100	200	300	400
A/m ² :	10	20	30	40
B/m ² :	5,5	11	16,5	22
SKUPAJ:	15,5	31	46,5	62 m ²

Večje ŠK

Učenci:	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300
A/m ² :	50	60	70	80	90	100	110	120	130
B/m ²	27,5	33	38,5	44	49,5	55	60,5	66	71,5
C + Dm ² :	30	30	30	30	30	30	30	30	30
SKUPAJ:	107,5	123	138,5	154	169,5	185	200,5	216	231,5 m ²

USTREZNOST POVRŠIN V ANKETIRANIH ŠK

	Število		Ustreza		Ne ustreza	
	ŠK	št.	%	št.	%	
KOROŠKA:	12	2	16	10	84	
CELJE:	33	3	15,2	30	84,8	
POSAVJE:	38	4	10,5	34	89,5	
SKUPAJ:	83	9	10,9	74	89,1	

Iz tabele je razvidno, kako ima izredno majhen odstotek ŠK zagotovljene vsaj prostorske pogoje za osnovno delo. Vse druge ŠK, ki ne ustrezajo temu standardu, so v večini primerov bistveno premajhne. Zanimivo je dejstvo, da so štiri od devetih ŠK, ki dosegajo normativ, na manjših šolah, kjer je 60—70 m² že pravo razkošje prostora glede na ostale ŠK.

Jugoslovanski standard nam ponuja drugačno varianto izračuna velikosti ŠK:

»3.3. Knjižnica popolne OŠ oziroma srednje šole obsega:

A — čitalniški prostor z delom za individualno in skupinsko delo in za uporabo AV gradiva.

B — prostor za postavitve knjižnega fonda v prost pristop.

C — prostor za kataloge.

C₁ — prostor za dajanje informacij za delo z uporabniki.

Č — razstavni prostor.

Knjižnica teh šol naj bi bila informativno-dokumentacijski center, zato je zaželeno, da ima poleg omenjenih prostorov za osnovno dejavnost še poseben prostor za medioteko, kabinet za jezikovni pouk, fotolaboratorij (verjetno je mišljena le fototeka, op. D. P.) in prostor za delo šolskih krožkov itd.

3.4. Velikost knjižnice: pri določanju ŠK je treba upoštevati najrazličnejše funkcije ŠK, velikost knjižnega fonda in načrtovati prirastek ter število sedežev v čitalnici.

Zato se prostor lahko določi po normativu 8 m^2 za razred oziroma $2\text{--}2,3 \text{ m}^2$ na bralca, pri čemer upoštevamo kot stalne bralce $8\text{--}10\%$ učencev šole. (Zaradi boljše preglednosti in enostavnosti sem pri izračunu površin upošteval nižje vrednosti.) V nobenem primeru pa ŠK ne sme imeti manj kot 60 m^2 prostora za izposojno in postavitev, niti manj kot 30 čitalniških mest.*

Oglejmo si ustreznost normativa 8 m^2 na razred! Primerjajmo dve šoli, eno z 250 in drugo z 950 učenci!

1. OŠ z 250 učenci ima popolno osemletko, torej 8 razredov in s tem, ker je majhna, tudi enako število oddelkov. $8 \times 8 \text{ m}^2 = 64 \text{ m}^2$

Primerjava izračuna površine s slovenskim standardom (250 učencev = $38,3 \text{ m}^2$) nam pokaže povečanje za $25,7 \text{ m}^2$.

2. OŠ z 950 učenci ima seveda prav tako 8 razredov, le da ima vsak od njih po 4 oddelke. Ob upoštevanju normativa na razred dobimo zopet 64 m^2 , zato je jasno, da bi morali uporabiti izraz **oddelek**. Račun pokaže, da je $8 \times 4 \times 8 \text{ m}^2 = 256 \text{ m}^2$, kar je $79,5 \text{ m}^2$ več kot predvideva slovenski standard.

Če bi upoštevali ta normativ pri pregledu ustreznosti površin naših ŠK, mu niti ena ne bi ustrezala. Iz tega sledi, da je *slovenski standard* bližji realnemu stanju.

Bistveno manjša pa so odstopanja med obema predpisoma, če upoštevamo izračun površine ŠK po normativu 8% učencev kot stalnih bralcev in računamo 2 m^2 na bralca:

štev. učencev	100	200	300	400	500	600
POVRŠINA v m^2 :	16	32	48	64	80	96

štev. učencev	700	800	900	1000	1100	1200	1300
POVRŠINA v m^2 :	112	128	144	160	176	192	208

Primerjava med obema predpisoma nam pokaže, da sta si najbližja pri površinah manjših ŠK, pri večjih se pa *slovenski standard* odmika navzgor, saj zahteva večje površine. Pri šoli s 1200 učenci je ta razlika 24 m^2 .

Notranja oprema ŠK ni posebej predpisana. Zgledujemo se lahko po predpisih, ki veljajo za SIK. Kolikšno in kakšno opremo pa ŠK imajo, je najbolje prikazano v anketi kolegice Bohakove iz Titovega Velenja. Ugotovitve in rezultati njene ankete sicer veljajo za celjsko regijo, vendar jih glede na sedanje stanje ŠK lahko uporabimo kot primer za celo republiko, ki žal kaže kaj slabo sliko.

Vzorec:**ANKETA**

o velikosti in opremljenosti šolskih knjižnic v celjski regiji

Število anketiranih šol po občinah: Titovo Velenje: 8
 Celje: 6
 Žalec: 5
 Mozirje: 2
 Laško: 2
 Slov. Konjice: 4
 Šmarje pri Jelšah: 3
 Šentjur: 3

Skupaj je bilo anketiranih 33 od 52 osnovnih šol ali 63,48 %.

**REZULTATI ANKETE, IZRAŽENI V ŠTEVILU (f)
 IN STRUKTURNEM ODSOTKU (f %)**

Zap. št.	Vprašanja in variante odgovorov	f	f %
1.	Normativ velikosti knjižnice je 2,3 m ² na bralca. Kot štev. stalnih bralcev vzamemo 8—10% učencev šole. Velikost vaše knjižnice je:		
	a) V skladu s standardom	3	9,1
	b) večja	2	6,06
	c) manjša	28	84,8
2.	Temeljna oprema za hranjenje knjiž. gradiva so:		
	a) police za knjige	33	100
	b) police za periodični tisk	8	24,2
	c) drugo	6	18,1
3.	Police za knjige so:		
	a) enostranske	18	54,5
	b) dvostranske	27	81,8
4.	Police za knjige so izdelane iz:		
	a) lesa	10	30,3
	b) kovine	20	60,6
	c) kombinacije kovine in lesa	10	30,3
	d) drugo	3	9,1
5.	Police za knjige imajo po normativu 150 cm višine in največ 5 vodoravnih vrst. Široke so 25 cm, dolge pa 100 cm.		
	a) ustreza normativu	3	9,1
	b) ne ustreza normativu	7	21,2
	c) delno ustreza normativu	23	69,6

Zap. št.	Vprašanja in variante odgovorov	f	f %
6.	Ali imajo vse police opornike za knjige?		
	a) da	8	24,2
	b) ne	18	54,5
	c) delno	7	21,2
7.	Police za periodiko so postavljene v rahlem naklonu.		
	a) da	2	6,06
	b) ne	5	15,1
	c) so drugačne	6	18,1
	d) jih nimamo	20	60,6
8.	Neknjižno gradivo:		
	a) gramofonske plošče	2	6,06
	b) magnetofonski trakovi	—	—
	c) mikrofilmi	—	—
	d) razglednice	—	—
	e) diafilmi	3	9,1
9.	Predali katalognih omaric so:		
	a) na obeh straneh	8	24,2
	b) na eni strani	4	12,1
	c) katalognih omaric nimamo	21	63,6
10.	Notranje mere predala so po normativu: širina 13 cm, višina 9 cm, dolžina 40—45 cm. Višina prvega predala od tal je 60 cm, višina katalogne omarice pa 150 cm.		
	a) ustreza normativu	1	3,3
	b) ne ustreza normativu	0	0
	c) delno ustreza normativu	11	33,3
11.	Katalogne omarice so kombinirane z drugim pohištvom:		
	a) da	2	6,06
	b) ne	9	27,2
	c) deloma	1	3,03
12.	Katalogni listki so varovani s kovinsko palico:		
	a) da	2	6,06
	b) ne	10	30,3
13.	Čitalnica ima 30 mest. Mize imajo dimenzijo 150 × 75 × 70 cm. Navedite število čitalniških mest in dimenzije miz!		
	a) ustreza normativu	3	9,1
	b) ne ustreza normativu	2	6,06
	c) delno ustreza normativu	8	24,2
14.	Voziček za knjige:		
	a) da	0	0
	b) ne	33	100

Zap. št.	Vprašanja in variante odgovorov	f	f %
15.	Razstavne vitrine so:		
	a) vodoravne	4	12,1
	b) navpične	2	6,06
	c) jih nimamo	27	81,8
16.	Knjižnica ima pisalni stroj:		
	a) da	15	45,4
	b) ne	18	54,5
17.	Knjižnica ima telefon:		
	a) da	0	0
	b) ne	31	93,9
	c) interni	2	6,06
18.	Knjižnica je tehnično opremljena z:		
	a) magnetofonom	0	0
	b) diap projektorjem	4	12,1
	c) gramofonom	1	3,03
	d) drugimi aparati	2	6,06

Interpretacija rezultatov

Iz ankete je razvidno, da:

ad 1. Velikost knjižnice ustreza standardu na 3, presega pa ga na 2 šolah. Na vseh drugih šolah je bistveno premajhna (84,8 % šol).

ad 2. Na vseh anketiranih šolah imajo police za knjige, 8 šol (24,2 %) ima tudi police za periodični tisk.

ad 3. Police za knjige so na večini šol dvostranske in

ad 4. pretežno kovinske.

ad 5. Mere polic ustrezajo standardu le na 3 šolah (9,1 %), na večini šol pa ustrezajo standardu le delno (69,6 % šol).

ad 6. Opornike za knjige ima le 8 šol (24,2 %), večina (54,5 %) jih nima.

ad 7. Police za periodiko, ki ustrezajo standardu, imata dve šoli (6,06 %). Dvajset šol (60,6 %) takih polic sploh nima.

ad 8. Od neknjižnega gradiva imajo na 2 šolah gramofonske plošče, na 3 pa diafilme, skupno je torej založeno z neknjižnim gradivom le 5 šol ali 15,1 %.

ad 9. Večina šol (21 ali 63,6 %) katalognih omaric sploh nima.

ad 10. Notranje mere predalov in višina katalognih omaric delno ustrezajo na 11 šolah (33,3 %).

ad 11. V knjižnicah, kjer imajo katalogne omarice, le-te večinoma niso kombinirane z drugim pohištvom.

ad 12. Tudi katalogni listki večinoma niso varovani s kovinsko polico.

ad 13. Od anketiranih šol jih ima le 13 (39,3 %) čitalnico, ki pa ustreza standardu le na treh šolah (9,1 %).

ad 14. Vozička za knjige pa ni v nobeni šolski knjižnici.

ad 15. Razstavne vitrine ima 6 šol (18,16 %). Večina, to je 27 (81,8 %) šol, jih nima.

ad 16. Pisalni stroj ima nekaj manj kot polovica knjižnic: 15 ali 45,4 %.

ad 17. Knjižnice niso opremljene s telefonom; le dve imata internega.

ad 18. Tehnična opremljenost z osnovnimi AV sredstvi je prav tako slaba: le 7 šol ali 21,2 % jih ima.

Ako povzamemo tiste odgovore, ki v določenem odstotku ustrezajo standardu, in jih razporedimo po vrstnem redu ustreznosti, lahko ugotovimo, da:

- imajo vse šole knjižne police (100 %);
- so police eno in dvostranske in pretežno kovinske ter delno ustrezajo po višini in notranjih merah (50—80 %);
- ima 45 % knjižnic pisalni stroj;
- ima le 20 % knjižnic police za periodični tisk, opornike za knjige, katalogne predalnice na dveh straneh in delno tehnično opremljenost z AV sredstvi;
- le ubogih 10 % knjižnic ustreza **predpisani velikosti** prostora in ima vodoravne razstavne vitrine.

Odgovori na vsa ostala vprašanja so ustrezni v manj kot 10 %. Tako je jasno, da v anketiranih knjižnicah celjske regije **skoraj ni**:

- polic za periodiko, postavljenih v rahlem naklonu,
- neknjižnega gradiva,
- ustreznih predalov za kataloge,
- varovanja katalognih listkov s palico,
- čitalnic,
- nobenih vozičkov za knjige,
- razstavnih vitrin,
- telefonov.

Po vsem tem se lahko vprašamo, kako je sploh prišlo do verifikacije šol, če pa razen knjižnih polic nobena druga notranja oprema niti v 50 % primerih ne ustreza, oziroma **je ni**!

Kako naj knjižničarji na šolah opravljajo predpisano delo in naloge, če jim je pa normirani prostor zagotovljen v komaj 10 % primerih?

Oglejmo si, v katerem delu šole se ŠK običajno nahajajo: od 46 ŠK jih je 22 ali 47,8 % v posebnem prostoru, zgrajenem v te namene. 15 ŠK ali 32,8 % jih je v razredih, ostale so razmeščene drugje po šoli (hodniki, kabineti itd.).

Čitalnice so v ŠK zastopane takole: od 47 ŠK nima čitalnice 32 ali 68,1 %. Druge knjižnice jo imajo. Dodati moram, da podatek ni zanesljiv, ker pojem čitalnice ni bil definiran posebej.

ŠOLSKA KNJIŽNICA KOT MEDIOTEKA V SUI

ŠK vedno bolj prevzema vlogo mediateke. V srednjih šolah, na oddelkih usmerjenega izobraževanja močno čutijo potrebo po informacijskem in študijskem centru.

Slovenski standard govori o mediateki kot o prostoru v študijskem jedru šole, kjer učitelji načrtujejo svoje delo. Tu se hranijo, izposojajo in uporabljajo vsi AV mediji za učitelje in učence. Tu ima svoj prostor tudi strokovna pedagoška knjižnica, ki obsega po standardu najmanj 800—1000 naslovov aktualne strokovne pedagoške literature z ustreznimi katalogi. Velikost metodičnega kabineta je odvisna od števila oddelkov na šoli, vendar ne sme biti manjša od 30 m².

Delovni standard predvideva za mediateko naslednje:

A — individualni delovni prostori: 10 % od števila učencev na šoli (za 1000 učencev torej 100 individualnih prostorov), za en delovni prostor 2,5 m²,

B — za postavitev polic in knjižnega gradiva in za izposajo: 0,1 m² na učenca,

C — 8—10 m² za 1 bibliotekarja oz. višjega knjižničarja,

D — 10—20 m² skladiščnega prostora,

E — 30 m² za mediateko.

Pri tem je predvidena knjižnična zaloga v količini 10—15 knjig na učenca in 40 knjig na učitelja.

IZRAČUN POVRŠINE ZA ŠK KOT MEDIOTEKO V SUI (delovni standard)

štev. učencev:	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300
A v m ² :	125	150	175	200	225	250	275	300	325
B + C + D + E/m ² :	98	108	118	128	138	148	158	168	178
SKUPAJ m ² :	223	258	293	328	363	398	433	468	503

Pojasnilo: Vrednost B se na vsakih 100 učencev poveča za 10. C, D in E so konstante in pomenijo:

C = 8 m² za bibliotekarja,

$\bar{D} = 10 \text{ m}^2$ za skladišče,

$E = 30 \text{ m}^2$ za medioteko.

Skupaj = 48 m^2

Poglejmo še *normative IS* Slovenije za medioteko! V primerjavi s prikazanim izračunom površine po *delovnem standardu* bibliotekarske stroke je tu spremenjena postavka A, in sicer:

— prostor za čitalnico mora biti tako velik, da ima v njem prostor 5% učencev istočasno oziroma najmanj učenci enega razreda (30—36 učencev), pri čemer se računa za delovno mesto 2 m^2 talne površine.

Če računamo $30\text{—}36 \text{ učencev} \times 2 \text{ m}^2 = 60\text{—}72 \text{ m}^2$ kot osnovo za površino čitalnice, dobimo optimalne rezultate pri šolah s 600 do 800 učenci.

Drugače je, če računamo površino po formuli 5% učencev $\times 2 \text{ m}^2$. Na ta način izračunana površina medioteke znaša:

IZRAČUN POVRŠINE MEDIOTEKE PO NORMATIVU IS:

štev. učencev:	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300
A + B + C + D + E:	148	168	188	208	228	248	268	288	308 m ²

Tako dobljena površina medioteke je na vsakih 100 učencev manjša v primerjavi z izračunom po *delovnem standardu* za naslednje površine:

štev. učencev:	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300
RAZLIKA m ²	-75	-90	-105	-120	-135	-150	-165	-180	-195

Razlog za tako veliko odstopanje normativa IS od standardov stroke je nedvomno finančne narave. Kljub temu niti tega normativa nobena ŠK v SUI ne dosega.

Podatki o treh šolah SUI na Gorenjskem in eni v Pomurju nam ne dovoljujejo kakršne koli sodbe o tem, da je tudi drugje tako. Po velikosti ustreza namreč samo ena.

S tem je končan kratek pregled prostorskega in »inventarnega« stanja v šolskih knjižnicah na Slovenskem.

Neustrezne gradnje, potiskanje knjižnic na hodnike in v zapuščene razrede, pomanjkanje osnovnih delovnih pogojev — vse to se že in se bo vedno bolj odražalo na kvaliteti dela v knjižnicah. O inventarju, ki ga kljub predpisom ni, je bolje, da sploh ne govorim.

Glede na rezultate anket, ki so sestavni del tega referata, lahko trdim, da je dolgoletni mačehovski odnos do ŠK dosegel sedanje porazno stanje in nas uspešno zadržal v preteklosti, nekatere še skoraj v času rajnkega Franca Jožefa, vsaj kar se tehnološke opreme tiče. Sedaj, v dobi računalniške mrzlice in silovitega napredka znanosti, pa naj bi se ŠK na željo in zaradi ogromnih informacijskih potreb širše, ne samo šolske družbe, kar čez noč spremenile v računalniško opremljene mediateke? FESTINALENTE! (hiti počasi!) so rekli stari Latinci.

Ali smo morda že sprejeli delovne standarde za ŠK — toliko in toliko knjižničarjev na takšnih in drugačnih šolah glede na število učencev, ne pa knjig?!

Menim, da se *še* po sprejetju delovnih standardov lahko pogovarjamo, kako, kdaj in na kakšen način naj se vsaka posamezna, tudi podružnična šola oziroma ŠK vklopi v enoten sistem, ki bo na osnovi vzgojno-izobraževalnega programa šole zagotavljal enake možnosti vzgoje, izobrazbe, dostopnosti informacij in pedagoškega dela z učenci vsem otrokom, tako tistim na manjših šolah kot onim v mestnih središčih!

Sedaj pa ni enakosti med učenci mestne in vaške šole, če jih pogledamo z očmi šolskega knjižničarja!

Knjižničar na manjši šoli z do 400 učenci (takšne so običajno v krajih, ki združujejo več vasi) ima povprečni delovni čas v ŠK 5,5 ur tedensko ob povprečnih 17 urah pouka. Tako »polovično«
zaposleni knjižničar je učencem in učiteljem na voljo le občasno. Dostopnost do knjižnega gradiva in s tem do informacij je zato bistveno okrnjena. Notranja opremljenost takšne knjižnice je vedno pod normativom, če odštejemo zalogo knjig na število učencev — samo v tej točki skoraj vse ŠK dosegajo ali celo presegajo normativ. Preveliko kopičenje knjižnega fonda na bistveno premajhnem prostoru (tudi po dve vrsti v globino polic) pa zopet onemogoča pregled. Če pri vsem tem delavec v knjižnici nima niti izposojevalnega pulta niti katalognih omaric in mu sveti le ena sama žarnica, se kakršnakoli primerjava z načelno urejeno mestno knjižnico neha.

Na šolah, ki jih obiskujejo otroci kmečkih družin, opažamo, da ti otroci ne utegnejo vedno toliko brati kot njihovi vrstniki v mestu. Zato bi bilo prav v takih primerih močno potrebno pedagoško delo z bralci. ŠK na vasi bi morala biti skupaj s šolo središče kulturnega dogajanja, ker vpliv SIK-ov do tja običajno ne seže. Menim pa, da si brez sodobno urejene ŠK na vaški šoli ne moremo niti ne smemo načrtovati kvalitetnega dela v pedagoškem smislu.

Dodatna neugodnost za ŠK na manjših šolah, kjer bi po logiki (nesprejetih) *delovnih standardov* moral biti zaposlen polovični knjižničar, je prav v tem nesorazmerju glede na polno zaposlenega kolego na večji šoli: če *delovni standard* določa enega knjižničarja na šoli s 500—600 učenci in polno zaposlitvijo 42 ur tedensko, bi moral na polovico manjši šoli biti zaposlen knjižničar za 21 ur tedensko in ne za 5,5 ur, kot je v povprečju!

Vse polno je šol z dislociranimi oddelki. Žal z anketo nismo uspeli dobiti odgovorov na to, kako je z opremljenostjo knjižnic na takšnih šolah. Ne vemo, ali imajo dovolj knjižnih polic, niti, kako je poskrbljeno za kataloge: ali so v glavni knjižnici ali morda v dislocirani enoti?

Naša strokovna literatura sicer dopušča možnost decentralizacije ŠK v kabinete. V tem primeru je katalog nameščen v glavni enoti, možno pa ga je za krajši čas prenesti v kabinet. V primeru dislociranih oddelkov se mi pa zdi, da za sedaj še ni kaj prenašati...

Standard za gradnjo in opremo ŠK izhaja iz števila učencev na šoli. Izobraževalne skupnosti po občinah (na osnovi republiške) pa namenjajo sredstva za kader izključno le na osnovi števila knjig v ŠK: 8.000—10.000 knjig = 1 knjižničar! S tem popolnoma zanikajo obstoj omenjenega standarda. Zanima me, kdo je predlagal sprejetje takšnega določila, ki se ne ozira na uporabnika ŠK.

Zato ni čudno, da se dogaja, da ŠK, ki nima zadostnega števila knjig po teh nečloveških merilih, želi pa zadržati knjižničarja, samo zato dokupuje knjige, da zadosti predpisom...

V zvezi s tem se sprašujem, zakaj mora biti šolska telovadnica zgrajena po vseh predpisih, da je šola lahko verificirana, obenem pa ŠK na isti šoli ne ustreza enakim predpisom?

Kdo pri nas po 3—5 letih pregleduje ŠK in ugotavlja stopnjo urenosti zaradi verifikacije šole?

Kako je mogoče, da pri gradnji sodobnega centra za SUI opremijo knjižnico s celimi 3.000 knjigami?

Lahko bi se zgodilo, da bi bila knjižnica zgrajena po vseh veljavnih predpisih, pa je ne bi mogli uporabljati, ker niso sprejeti *standardi za delo v ŠK!*

Za spremembo sedanjega stanja v ŠK **predlagam:**

— **takojšnje sprejetje standardov za delo**, kot jih predlaga bibliotekarska stroka, in v okviru srednjeročnega plana zagotovitev postopnega izboljšanja stanja v vseh že obstoječih ŠK!

S tem bi na manjših šolah odpravili ŠK kot peto kolo za dopolnjevanje 42-urnega delovnika, na vseh drugih pa bi sedanjim

knjižničarjem priznali status, kot jim gre, in dodali še pol ali celega knjižničarja, kot je za šole z nad 800 učenci predvideno. Na ta način bi nedvomno pozitivno vplivali na kvaliteto knjižničnih uslug tako na pedagoškem kot na strokovnem področju. Za delavce v ŠK je sprejetje teh standardov življenjska nujnost, saj je to za sedaj edini dokument, ki bi nas črno na belem postavil, kamor spadamo, in to v zadostnem številu in z ustrežno opremo!

— **takojšnje sprejetje minimalnih standardov**, ki naj veljajo za vse že obstoječe ŠK in za tiste, ki bodo še zgrajene.

— **popolno upoštevanje sedanjih normativov** za gradnjo in opremo ŠK ter zagotovljen nadzor nad izvajanjem predpisanih del.

Prav bi tudi bilo, da bi se projektanti posvetovali s knjižničarji — praktiki in morda upoštevali novejše izkušnje pri gradnji ŠK v tujini. Tako bi tudi z njihovo pomočjo počasi rinili iz zaostalosti.

Investitorji za gradnjo šol in ŠK bi se morali zavedati, da z vsakim m² zmanjšane površine ŠK in z vsakim kosom opreme manj negirajo ne samo veljavne predpise, pač pa predvsem ustavno pravico naših in njihovih otrok do enakih možnosti izobrazbe.

Naj zaključim z našim Ivanom Lapajnetom, bivšim upraviteljem krške šole, ki je 1871. leta takole zapisal:

»Opazujmo dalje revno ljudsko šolstvo. Sicer sem že dovolj šolskih ran odkril, že preveč »jeremijad« napisal tako, da mi že meni stvar preseda; vendar si ne morem kaj, da ne bi še dalje razne strani šolstva opazoval, žene me v to neka nerazumljiva notranja moč.«

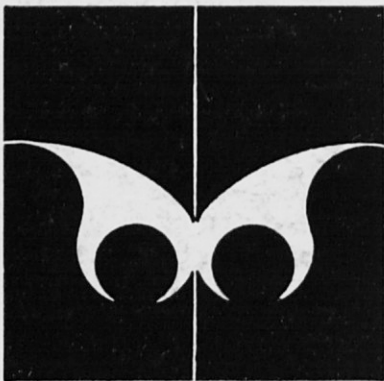
- Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice, II. Ljubljana 1978
(100 din)
Zakladi NUK, Ljubljana, 1982 (400 din)
Pleničar B.: Slovenska bibliotekarska bibliografija (350 din)
Zbornik III. — 16. stoletje, burno obdobje slovenske prebuje
(400 din)

CENTRALNA TEHNIŠKA KNJIŽNICA, LJUBLJANA

- Centralni katalog serijskih publikacij v knjižnicah Slovenije: katalog serijskih publikacij s področja tehniških in prirodoslovnih ved: stanje 31. 12. 1979. — Dop. izd. — Ljubljana: CTK, 1984.
— 2 zv.
— Tiskan katalog (3000 din)
— Katalog v obliki mikrofliša (1500 din)
Mihajlov, A. I. & R. S. Giljarevskij: Uvodni tečaj v informatiki/dokumentaciji — Ljubljana: CTK, 1975 (150 din)
Vodnik po specialnih knjižnicah in INDOK službah v SR Sloveniji.
— Ljubljana: CTK, 1975 (50 din)
Informacije s področja energetike. — Ljubljana: CTK, šestkrat letno
Seznam novih standardov in literature o standardih v CTK. — Ljubljana: CTK, trikrat letno (2500 din)
Univerzalna decimalna klasifikacija: slovenska skrajšana izdaja. — 2. sprem. in dop. izd. — Ljubljana: CTK, 1982. — Zv. 1: Tablice (1800 din)
Seznam knjižnih novosti v CTK. — Ljubljana: CTK, trikrat letno (500 din)

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

- Hartman B.: Univerzitetna knjižnica Maribor. (88. zv. zbirke: Kulturni in naravni spomeniki Slovenije.) Maribor 1978 (12 din)
Katalog rokopisov Univerzitetne knjižnice Maribor. Ms 1—Ms 300 (100 din), Ms 301—600 (330 din)
Rajh Bernard: Bibliografija o Mariboru. 2. snopič: Mariborska periodika. Maribor 1979 (69 din, vez. 80 din)
Seznam novih knjig UKM (brezplačno)
Sterle Vasja: Bibliografija o Mariboru. 1. snopič: Monografije, Maribor 1975 (60 din)
Univerzitetna knjižnica Maribor 1903—1978. Jubilejni zbornik. Maribor 1978 (160 din)
Knjižničarsko-dokumentacijsko-informacijski sistem Univerze v Mariboru: Seznam priročnikov (450 din)

Knjižnica. Glasilo Zveze bibliotekarskih društev Slovenije — Izdaja Zveza bibliotekarskih društev Slovenije — Uredili: Jože Šifrer (glavni in odgovorni urednik), Miha Glavan in Stane Čehovin — Uredništvo in uprava: Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 61000 Ljubljana — Tekoči račun 50101-678-47436 — Natisnila tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani.